T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KENTLEŞME VE ÇEVRE SORUNLARI BİLİM DALI

ŞEHİR HAKKI KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE WALL STREET İŞGALİ VE GEZİ PARKI EYLEMLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Cemil ARAZ

KOCAELİ 2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KENTLEŞME VE ÇEVRE SORUNLARI BİLİM DALI

ŞEHİR HAKKI KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE WALL STREET İŞGALİ VE GEZİ PARKI EYLEMLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Cemil ARAZ

Doç. Dr. Örgen UĞURLU

KOCAELİ 2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KENTLEŞME VE ÇEVRE SORUNLARI BİLİM DALI

ŞEHİR HAKKI KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE WALL STREET İŞGALİ VE GEZİ PARKI EYLEMLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Cemil ARAZ
Tezin Kabul Edildiği Enstitü ve Yönetim Kurulu Karar ve No: 17.04.2019/12

Jüri Başkanı: Doç.Dr. Vehbi Bozer

Jüri Üyesi: Doç.Dr. Örgen UĞURLU

Jüri Üyesi: Doç.Dr. Saadet AYDIN

KOCAELİ 2019

ÖNSÖZ

Tez çalışmam sırasında kıymetli bilgi, birikim ve tecrübelerini benimle paylaşan, sabrı ve desteğiyle bana çok şey katan ve yol gösteren değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Örgen Uğurlu'ya sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım. Gerek lisansüstü derslerimde gerekse de tez sürecimde öneri ve görüşleriyle bana fazlasıyla yardımcı olan ve katkı sunan Sayın Doç. Dr. Vehbi Başer'e teşekkürü borç bilirim. Ayrıca tez çalışmam sırasında bana güvenen ve benimle aynı heyecanı taşıyan Sayın Doç. Dr. Gül Köksal'a teşekkür ederim.

Lisans eğitimimi gördüğüm ve üzerimde fazlaca emekleri olan Gümüşhane Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümü hocalarıma ve lisansüstü eğitimimim boyunca bilgi ve birikimlerini benden esirgemeyen Kocaeli Üniversitesi Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalında yer alan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam sırasında bana fazlasıyla destek olan ve inanan arkadaşım Evrim Coşar'a teşekkür ederim. Yaşamım boyunca bana maddi manevi destek olan ve her zaman arkamda duran aileme sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ ..... **i**
İÇİNDEKİLER ..... **ii**
ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **v**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **vi**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ŞEHİR HAKKI: KAVRAMSAL ÇERÇEVE **5**
1.1. ŞEHİR HAKKININ TARİHSEL ARKA PLANI 5
1.1.1. Lefebvre ve Şehir Hakkı 6
1.1.2. Lefebvre Sonrası Şehir Hakkı 8
1.1.2.1. David Harvey ve Şehir Hakkı 8
1.1.2.2. Manuel Castells ve Şehir Hakkı 11
1.1.2.3. De Souza ve Şehir Hakkı 11
1.1.2.4. Purcell ve Şehir Hakkı 12
1.2. ŞEHİR HAKKINA İLİŞKİN OLARAK YAŞANAN ULUSLARARASI GELİŞMELER 12
1.2.1. BM HABITAT Konferansları 13
1.2.2. Avrupa Kentsel Şartları 15
1.2.3. Dünya Sosyal Forumları 17
1.3. ŞEHİR HAKKINA İLİŞKİN OLARAK TÜRKİYE'NİN KONUMU 18
1.4. SİVİL TOPLUM-DEVLET İLİŞKİSİ 22
1.4.1. Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Sivil Toplum-Devlet İlişkisi 24
1.4.1.2. Cumhuriyet Döneminde Sivil Toplum-Devlet İlişkisi 28
1.4.1.2.1. Tek Parti Dönemi 28
1.4.1.2.2. Çok Partili Dönemde Sivil Toplum-Devlet İlişkisi 31
1.4.1.2.3. 1980'den Günümüze Kadar Sivil Toplum-Devlet İlişkisi 34
1.5. TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM VE ŞEHİR HAKKI İLİŞKİSİ 37

İKİNCİ BÖLÜM

2. BİR ŞEHİR HAKKI TALEBİ OLARAK WALL STREET HAREKETİ 42
2.1. WALL STREET'İ İŞGAL ET HAREKETİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ 42
2.2. WALL STREET HAREKETİNE KATILIM GÖSTERENLERİN PROFİLLERİ.48
2.3. WALL STREET HAREKETİNİN YAYILMASINDA MEDYA KURULUŞLARININ YAKLAŞIMI VE SOSYAL MEDYANIN ROLÜ 54
2.4. WALL STREET EYLEMLERİ VE ŞEHİR HAKKI İLİŞKİSİ.....56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KENTSEL-TOPLUMSAL BİR HAREKET OLARAK GEZİ PARKI EYLEMLERİ VE ŞEHİR HAKKI İLİŞKİSİ.....64
3.1. GEZİ PARKI EYLEMLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ 64
3.2. GEZİ PARKI EYLEMLERİNE KATILIM GÖSTERENLERİN PROFİLLERİ 72
3.3. GEZİ PARKI EYLEMLERİNİN YAYILMASINDA MEDYA KURULUŞLARININ VE SOSYAL MEDYANIN ROLÜ 75
3.4. GEZİ PARKI EYLEMLERİ VE ŞEHİR HAKKI İLİŞKİSİ.....76
SONUÇ.....84
KAYNAKÇA.....95

ÖZET

Neoliberal dönemle birlikte kentler, sermayenin yoğunlaştığı ve merkezileştiği mekanlar haline gelmiştir. Kent mekanında sınıfsal çelişkiler, sosyal eşitsizlikler ve mülksüzleşme süreci artarak devam etmiştir. Şehir hakkı, yaşanan kentsel gerilim ve krizin aşılmasında kilit bir öneme sahiptir. Şehir hakkı başta kentsel kaynaklara erişim olmak üzere, kenti dilediğimiz şekilde, gönlümüzce icat edebilme hakkımızdır. Şehir hakkı kent yönetimine ve kentsel üretime tüm kesimlerin katılımını temel almaktadır.

Şehir hakkının toplumsal taban tarafından benimsenip, bir hayat biçimi haline gelmesi için sivil toplumun ve demokrasi geleneğinin güçlü olması gerekir. Merkeziyetçi-devletçi yönetim anlayışının hakim olduğu toplumlarda, yetki ve güç paylaşımı sınırlı düzeyde olacaktır. Fakat yerel demokrasiyi önemseyen, çoklu iktidar anlayışının hakim olduğu toplumlarda halk kent yönetimine aktif bir biçimde katılacaktır. Bu anlayışa uygun olarak tez çalışmasında şehir hakkı yaklaşımı sivil toplum temelinde yorumlanmaya çalışılmıştır. Çalışmada sivil toplum anlayışı, siyasi kültürü ve koşulları itibariyle farklılık gösteren Wall Street'i İşgal Et hareketi ve Gezi Parkı eylemleri, şehir hakkı yaklaşımını merkeze alacak şekilde tartışmaya açılmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şehir Hakkı, Sivil Toplum, Wall Street'i İşgal Et Hareketi, Gezi Parkı

ABSTRACT

Together with the Neoliberal period, cities have become places where capital is concentrated and centralised. The process of class contradictions, social inequalities and expropriation in urban space continued steadily. Urban right is a key factor in overcoming the urban tension and crisis. The right to the city is our right to invent the city as we wish, especially to access the urban resources. Urban right is based on participation of all segments in urban management and urban production.

Civil society and the tradition of democracy must be strong in order for the right to the city to be adopted by the social base and become a way of life. In the societies where the centralist-statist management concept is dominant, the power and power sharing will be limited. But in societies that care about local democracy and in which multiple conception of power prevails, the people will actively participate in the city administration. In accordance with this understanding, the right to city approach in the thesis study was tried to be interpreted on the basis of civil society. In this study, the Occupy Wall Street movement and the Gezi Parkı protests, which differ in terms of civil society, political culture and conditions, were asked to be discussed in a way to center the city right approach.

Keywords: City Right, Civil Society, Occupy Wall Street, Gezi Parkı

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AKM: Atatürk Kültür Merkezi

AK Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi

AP: Adalet Partisi

BDP: Barış ve Demokrasi Partisi

BM: Birleşmiş Milletler

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DİSK: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

DP: Demokrat Parti

KESK: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu

MGK: Milli Güvenlik Kurulu

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

STK: Sivil Toplum Kuruluşları

TDHB: Türk Diş Hekimleri Birliği

TEKEL: Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri A.Ş.

TMMOB Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

TRT: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu

TTB: Türk Tabipler Birliği

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1: Wall Street Hareketinin Katılımcılarının Profillerinin İncelenmesi…….. 60

Tablo 2: Siyasi Parti Üyelerinin ve Bağımsız Vatandaşların Wall Street Hareketine Yaklaşımları ……. 61

Tablo 3: Sosyal Medya Kullanımının Wall Street Hareketine Etkisinin İncelenmesi... 62

Tablo 4: Wall Street Hareketine Katılım Gösterenlerin Talep ve Beklentilerinin İncelenmesi ……...…….... 62

Tablo 5: Gezi Parkı Eylemlerine Katılım Gösterenlerin Profillerinin İncelenmesi.. 81

Tablo: 6: Siyasi Parti Üyelerinin ve Bağımsız Vatandaşların Gezi Parkı Eylemlerine Yaklaşımlarının İncelenmesi ……..…..... 81

Tablo 7: Sosyal Medya Kullanımının Gezi Parkı Eylemlerine Etkisinin İncelenmesi …… 82

Tablo 8: Gezi Parkı Eylemlerine Katılım Gösterenlerin Talep ve Beklentilerinin İncelenmesi ……...…… 82

Tablo 9: Wall Street'i İşgal Et Hareketine ve Gezi Parkı Eylemlerine Katılım Gösterenlerin Profillerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi ……... 89

Tablo 10: Siyasi Parti Mensuplarının ve Bağımsız Vatandaşların Wall Street Hareketine ve Gezi Parkı Eylemlerine Yaklaşımlarının İncelenmesi .....……..90

Tablo 11: Sosyal Medya Kullanımının Wall Street Hareketine ve Gezi Parkı Eylemlerine Etkisinin İncelenmesi ……..…… 91

Tablo 12: Wall Street Hareketine ve Gezi Parkı Eylemlerine Katılım Gösterenlerin Talep ve Beklentilerinin İncelenmesi ……..... 92

GİRİŞ

Şehir hakkı kavramı ilk olarak 1968 yılında Fransız kent bilimci Henri Lefebvre tarafından kullanılmıştır. Lefebvre, Şehir Hakkı adlı eserinde şehir hakkı kavramının tanımını, amaçlarını ve sınırlarını ortaya koymuş; şehir ve kent kavramlarını birbirinden ayırmıştır. Lefebvre'ye göre şehir kavramı sanayileşme döneminden önce vardır. Kent kavramı ise sanayileşme dönemiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Sanayileşme dönemiyle birlikte geleneksel şehirler tahrip edilmiş, özgün yönleri yok edilmiştir. Bu nedenle çalışma boyunca kentsel mücadele odak alınmasına rağmen kent hakkı değil, şehir hakkı kavramının kullanımı tercih edilmiştir. 1968 yılında Fransa'da ortaya çıkan ve tüm dünyaya yayılan toplumsal hareketler, Lefebvre'nin Şehir Hakkı eserini de, kent teorisini de derinden etkilemiştir. Şehir hakkı, barış hakkı ve çevre hakkı gibi üçüncü kuşak haklar arasında yer almaktadır.

Henri Lefebvre'den sonra şehir hakkına ilişkin tartışmalar devam etmiş, yeni yaklaşım ve perspektifler ortaya çıkmıştır. David Harvey, Manuel Castells, De Souza ve Purcell gibi Eleştirel Kent Sosyolojisi Kuramının temsilcileri şehir hakkı kavramına ilişkin olarak çeşitli yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Eleştirel Kent Sosyolojisi Kuramının temsilcilerinin şehir hakkı kavramını tanımlamaları, ele alma biçimleri Lefebvre'le benzer ya da farklılaşan yönlere sahiptir.

Şehir hakkı, kent yönetimine ve kent yaşamına gerçek ve aktif bir katılımı temel almaktadır. Kent sakinlerinin kente ilişkin plan, proje ve kararlarda etkin ve belirleyici olmasını şehir hakkı yaklaşımı öncelikli bir hedef olarak görmektedir. Şehir hakkının temel amacı demokrasinin toplumsal tabana yayılmasını sağlamaktır. Biçimsel bir demokrasi anlayışından ziyade katılımcı ve çoğulcu bir demokrasi anlayışının benimsenmesi ve bir yaşam biçimi haline gelmesi şehir hakkı yaklaşımı için kilit bir öneme sahiptir.

Şehir hakkı, kent yaşamında ve merkezinde olabilme hakkıdır. Diğer bir deyişle şehir hakkı, hem yaşadığımız kenti hem de kendimizi yeniden üretebilme hakkımızdır. 2000'li yıllardan sonra şehir hakkı kavramı yeniden gündeme gelmiştir.

Küreselleşme sürecinin kentler üzerinde yarattığı ağır baskı, kentsel çelişkilerin artması, sosyal ayrışma, göç ve yerinden edilme gibi nedenler şehir hakkı kavramının yeniden gündeme gelmesine zemin hazırlamıştır.

Şehir hakkı talebi, kimi ülke ve kentlerde demokratik katılım aygıtları kullanılarak talep edilebilse de bu coğrafyalar da dahil olmak üzere kimi zaman bu talepler kentsel-toplumsal mücadele yoluyla elde edilmeye çalışılmakta, toplum yaşadığı baskı ve hak ihlallerine eylemsel tepki göstermektedir. O halde her kentsel-toplumsal hareket, şehir hakkı talebi olarak görülebilir mi? Bu sorunun yanıtlanabilmesi için şehir hakkı yaklaşımının iyi bilinmesi ve ortaya çıkan kentsel-toplumsal hareketlerin şehir hakkı talebi içerip içermediğinin sorgulanması gerekir.

Şehir hakkı, sivil toplum anlayışının hakim olduğu, çoklu iktidar anlayışının benimsendiği, yerel demokrasinin önemsendiği, kentsel hak ve taleplerin bilindiği toplumlarda ancak kalıcı ve sürdürülebilir hale gelebilir. Otoriter rejimlerde baskıcı ve yasakçı eğilimler yüksek olacağından, şehir hakkı taleplerinin bu coğrafyalarda tutunması ve bir yaşam biçimi haline gelmesi oldukça güçtür.

Çalışmada Wall Street'i İşgal Et hareketi ve Gezi Parkı eylemleri şehir hakkı yaklaşımını merkeze alacak şekilde tartışmaya açılmak istenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nden ve Türkiye'den şehir hakkına ilişkin olarak örnekler seçilmesinin temel nedeni ise ülkelerin sivil toplum anlayışlarının ve demokrasi geleneklerinin farklılık göstermesinden kaynaklanmaktadır. Çalışma boyunca sivil toplum ve demokrasi geleneğinin farklı olduğu bu coğrafyalarda şehir hakkı deneyimlerinin kendilerini nasıl var ettiklerine, geliştiklerine ve ne gibi sonuçlar doğurdukları sorularına yanıtlar aranmak istenmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı Wall Street'i İşgal Et hareketinden ve Gezi Parkı eylemlerinden yola çıkarak bir "şehir hakkı" tartışması yapabilmektir. Örnek olarak seçilen kentsel-toplumsal hareketlerin şehir hakkı yaklaşımıyla örtüşen ya da farklılaşan yönleri belirlenen çeşitli kriterler üzerinden tartışmaya açılmıştır. Çalışmada kentsel-toplumsal hareketlerin şehir hakkı talebini içerip içermediği,

toplumsal taban tarafından benimsenip benimsenmediği ve kentsel bir mücadele yoluyla gerçekleşip gerçekleşmediği sorularına yanıtlar aranmıştır.

Çalışmada kapsam olarak şehir hakkı yaklaşımı odak alınmıştır. Şehir hakkı yaklaşımı; kültürü, yönetim biçimi ve koşulları farklı olan kentsel-toplumsal hareketler üzerinden tartışmaya açılmıştır. Çalışma Wall Street'i İşgal Et hareketi ve Gezi Parkı eylemlerini merkeze alacak şekilde sınırlandırılmıştır.

Wall Street'i İşgal Et hareketinden ve Gezi Parkı eylemlerinden yola çıkarak bu tez çalışmasında karşılaştırmalı araştırma çeşitlerinden biri olan, karşılaştırmalı örnek olay incelemesi yapılmak istenmiştir. Karşılaştırmalı örnek olay incelemesinde belirli toplumlar ve kültürler benzerlik ve farklılık açısından karşılaştırılarak analiz edilmektedir. Karşılaştırmalı örnek olay incelemesinde benzerlik ve farklılık kalıpları incelenmekte ve çeşitlilikler ortaya konmaya çalışılmaktadır (Neuman, 2014: 629)

Bu çalışmada karşılaştırmalı olay incelemesi yaklaşımına bağlı kalınarak ilk olarak Wall Street'i İşgal Et hareketi ele alınmıştır. Başlangıç olarak çeşitli karşılaştırma kriterleri belirlenmiştir. Kriterler belirlenirken Wall Street'i İşgal Et hareketinin, üçüncü bölümde tartışılacak olan Gezi Parkı eylemleriyle benzer ve farklı nitelikleri dikkate alınmıştır. Bu niteliklere bağlı kalınarak kriterler "çıkarımlar" yoluyla belirlenmiştir. Kriterler kendi içinde çeşitli karşılaştırmalı göstergelere ayrılmıştır. Çalışma, veri sağlanan kriterlerle sınırlandırılmıştır.

Yukarıda anlatılmaya çalışılan amaç ve sınırlılıklar içerisinde tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde şehir hakkı kavramının teorik çerçevesi ve tarihi arka planı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ayrıca ilk bölümde teorik çerçeve verildikten sonra şehir hakkına ilişkin olarak yaşanan uluslararası gelişmeler anlatılmıştır. Uluslararası konferans ve toplantıların katkısıyla şehir hakkı kavramı dünya kamuoyunda daha çok bilinir ve tartışılır hale gelmeye başlamıştır. Aynı bölümde şehir hakkı yaklaşımına ilişkin olarak sürdürülebilirliğin sağlanması için sivil toplum ve demokrasi geleneğinin kurumsallaşmasının önemi belirtilmiştir.

İkinci bölümde ise Wall Street'i İşgal Et hareketi üzerinden şehir hakkı yaklaşımı tartışmaya açılmak istenmiştir. İşgal Et hareketinin ortaya çıkmasında etkili olan nedenler ilk olarak anlatılmıştır. Harekete katılanların talep ve beklentileri incelenmiş ve hareketin şehir hakkı yaklaşımıyla ilişkisi açıklanmak istenmiştir. Bölümün sonunda karşılaştırmalı örnek olay incelemesi anlayışına bağlı kalınarak belirlenen çeşitli kriterler üzerinden Wall Street'i İşgal Et hareketi analiz edilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Wall Street'i İşgal Et hareketinden yaklaşık iki yıl sonra ortaya çıkan Gezi Parkı eylemleri, şehir hakkı yaklaşımını merkeze alacak şekilde tartışmaya açılmak istenmiştir. Gezi Parkı eylemlerinin ortaya çıkmasında ve yayılmasında sosyal medyanın oynadığı itici güç anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca tez çalışmasının objektif olmasını sağlamak amacıyla çeşitli kamuoyu araştırma şirketlerinin yapmış olduğu çalışmalara yer verilmiştir. Katılımcıların taleplerinden ve toplumun çeşitli kesimlerinin eylemlere yaklaşımlarından yola çıkarak Gezi Parkı eylemleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Bölüm sonunda ise Wall Street'i İşgal Et hareketinde olduğu gibi çeşitli kriterler üzerinden Gezi Parkı eylemlerinin bir şehir hakkı talebi olup olmadığının değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışmaya ilişkin olarak çok sayıda makale, tez, rapor, bildiri ve kamuoyu araştırması incelenmiştir. Amaç bilimsel bilgiyi ortaya koyabilmek ve objektif kalabilmeyi sağlayabilmektir. Fakat sosyal araştırma politik bir süreçtir ve hep öyle olmuştur. Bu nedenle konuştuklarımızın ve yazdıklarımızın kaçınılmaz olarak politik bir bağlamı olmakla birlikte, bütün söylemlerimiz politik bir niteliğe sahiptir (Punch, 2005:133).

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ŞEHİR HAKKI: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. ŞEHİR HAKKININ TARİHSEL ARKA PLANI

Kentler, Antik Yunan'daki Polis'ten (Politik Kent) günümüze kadar vatandaşların hak ve taleplerini dile getirdiği mekanlar olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde kentler çeşitli misyonlar üstlenerek; demokratik değerlerin korunmasına, özgürlük mücadelesinin toplumsal tabana yayılmasına, dışlayıcılığa ve ayrımcılığa karşı muhalefetin oluşmasına ev sahipliği yapmıştır. 21. yüzyıldan itibaren kentler, hem nitelik olarak hem de nicelik olarak önemli bir konuma gelmiştir. Fakat nicelik ve nitelik olarak yükselen kentler, küreselleşme süreciyle birlikte pasifleştirilmiş, kentlerin metalaşması istenmiştir (Baysal, 2011: 363).

Modern dönemle birlikte kentler, çelişen çıkarların çatışmasına sahne olmuştur. Kent mekanı içerisinde yaşanan çatışma ve mücadeleler kent mekanını yeniden üretmekle birlikte, dönüştürmüştür. Kentler, bugün parasal kaosun, kapital hareketlerin, ulus aşırı şirketlerin uğrak yeri haline gelmiştir. Hızlı ekonomik büyümeye bağlı olarak çok sayıda toplumsal sorun ve gerilim kentlerde yaşanmıştır (Şen, 2015: 146).

Neoliberal politikalar yoluyla kent mekanı yeniden üretilmiş, kentler adeta birer cazibe merkezi haline getirilmiştir. Sermaye ve ticaretin küreselleşmesiyle birlikte kentler ön plana çıkmıştır. Küresel sermaye kentler aracılığıyla örgütlenmekte, birikim krizini kent merkezli aşmak istemektedir. Sermaye kendisine ve amacına hizmet edecek kentler yaratma arzusu içerisindedir. 1970'li yılların sonunda belirgin bir biçimde artan kentsel kriz ve gerilimler şehir hakkı kavramının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim kent mekanında yaşanan yoğun sömürü ve mülksüzleşme süreci 2000'li yıllarla birlikte, şehir hakkı kavramını yeniden gündeme getirmiştir (Baysal, 2011: 36).

1.1.1. Lefebvre ve Şehir Hakkı

Şehir Hakkı kavramı ilk olarak 1968 yılında Fransız kent bilimci Henri Lefebvre tarafından aynı ismi taşıyan "Şehir Hakkı" eserinde kullanılmaya başlanmıştır. Eleştirel Kent Sosyolojisi kuramının kurucusu olan Lefebvre, eserinde temelde şehir ve kent kavramları arasında ayrım yapmıştır. Lefebvre'ye göre toplum bir bütün olarak kentleşmektedir. Kentleşme süreci şehri yıkmakla birlikte, oluş halindedir. Lefebvre, şehrin sanayileşme sürecinden önce de var olduğunu belirtir. Fakat kentten ise ancak sanayileşme dönemiyle birlikte söz edebiliriz (Lefebvre, 2017: 21). Lefebvre'ye göre "geleneksel kent artık ölmüştür." (Harvey, 2012: 37). Lefebvre, geleneksel kentin turistler ve meraklı gezginler tarafından arzu edilen bir nesneye dönüştüğünü belirtmektedir (Lefebvre, 2017: 132).

Lefebvre, kentlerin kırsal alanların aksine, kamusal ve sosyal bir etkileşim yeri olduğunu ileri sürmektedir. Lefebvre, kentleri heterojen özellikler taşıyan mekanlar olarak görmektedir. Kentler farklı kişi ve kesimlerin bir arada yaşadığı mekanlar olmakla birlikte, temelde açıklığın, farklılığın ve çelişkinin yeridir (Ertan, 2008: 136). Lefebvre, kent mekanının kendisini üretmesinin, aynı zamanda sosyal ilişkileri de yeniden ürettiğini belirtir. Kent mekanında yaşanan bu üretim fiziksel mekanın çok ötesinde, kentsel yaşamın tüm yönlerini kapsamaktadır. Bu nedenle Lefebvre'ye göre şehir hakkı "bir çığlık ve bir talep dönüşen ve yenilenen bir kent hayatı hakkıdır." (Purcell, 2002: 102).

Lefebvre, kent sorunsalının en büyük kaynağı olarak sanayileşme sürecini görmektedir. Sanayileşme sürecinin toplumun değişiminde yarattığı itici güç tartışılmaz bir gerçekliktir. Sanayileşme süreci beraberinde, şehirlerde çok köklü değişimler ve dönüşümler meydana getirmiştir. Lefebvre, sanayi öncesi şehirlerin tarihsel ve kültürel yönlerini özellikle vurgulamış, sanayileşme ve kentleşme süreciyle birlikte, şehirlerin özgün yönünün tahrip edildiğini belirtmiştir. (Lefebvre, 2017: 22). Lefebvre, sanayileşme ve kentleşmenin birbirinden bağımsız olarak değerlendirilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Lefebvre, her iki sürecinde kapitalist kentin özelliklerini ortaya koyduğunu belirtmektedir (Ertan, 2008: 136). Sanayi üretimi belli bir aşamadan sonra kentleşmeyi yaratmaktadır. Kentleşme

süreciyle birlikte şehir özgün bir yer olmaktan çıkarak başkalaşım geçirmekte, sermaye tarafından kurgulanan bir mekan haline gelmektedir (Lefebvre, 2017: 98).

Lefebvre, şehir hakkı kavramını kent mekanı üzerinden yorumlamıştır. Lefebvre, kent mekanını; algılanan mekan, tasarlanan mekan ve yaşanan mekan olarak üçlü bir sınıflandırmaya ayırmıştır. Lefebvre, algılanan mekanda somut ve nesnel olarak algıladığımız fiziki mekanı ortaya koymuştur. Tasarlanan mekan ise düşünsel birikim ve yaratıcı fikirlerle ön plana çıkmaktadır. Yaşanan mekan ise daha karmaşık özelliklere sahip olmakla birlikte, kişinin gündelik yaşamdaki tecrübelerinden meydana gelir (Baysal, 2011: 39).

Şehir hakkı kavramı basit bir ziyaret ya da geleneksel şehirlere dönme hakkı olarak değil, dönüşmüş ve yenilenmiş kentsel yaşam hakkı olarak ele alınmalıdır. Şehir hakkı sadece kentte dolaşma hakkı değildir. Aksine kent yaşamında ve merkezinde yer alabilme hakkıdır. Bir bütünlük sağlanmadan, kent mekanı içerisinde bir araya gelinmeden kent ve kentliliğin sağlanması mümkün değildir. Lefebvre, kentte yaşayan bazı sınıf ve grupların dışlanmasını sadece toplumsal yaşamdan bir dışlanma değil, aynı zamanda medeniyetten de bir dışlanma olarak görmektedir (Şen, 2012: 123).

Lefebvre, şehir hakkını hem bir talep hem de bir haykırış olarak görmüştür. Haykırış, kent yaşamında görülen derin krizin yarattığı acıya verilen tepkiyi içermektedir. Talep ise ortaya çıkan krizle korkusuzca yüzleşen, yabancılaşma karşıtı, daha anlamlı ve keyifli bir kent hayatı yaratmayı hedeflemektedir (Harvey, 2012: 30). Lefebvre, şehir hakkını diğer haklardan üstün olarak görmektedir. Şehir hakkı kavramı; özgürlük hakkını, sosyal yaşam içerisindeki bireyselleşme hakkını, yaşam alanı ve mesken hakkını da kapsamaktadır. Ayrıca yapıt hakkı, katılım ve sahiplenme hakkı da şehir hakkı içerisinde kendisine yer bulmaktadır (Lefebvre, 2017: 151).

Kapitalizm mekanın kullanım değerinden ziyade, mekanın mübadele (değişim) değerini esas almaktadır. Bu nedenden ötürü piyasacı anlayışta, mekanın tarihsel misyonunun ya da temsil ettiği değerin herhangi bir önemi yoktur. Şehir hakkı ise piyasacı anlayışın aksine, kent mekanının kullanım değerini ön plana

çıkarmaktadır. Şehir hakkı kavramı emek-sermaye çelişkisini odak almakta, bu yaklaşımıyla sınıfsal bir duruma işaret etmektedir (Öner ve Osmanoğulları, 2017: 80).

Şehir hakkı kentte yaşayan herkesi kapsamaktadır. Şehir hakkı başta dışlanmışları, göçmenleri, yoksulları, yabancıları ve hoşnutsuzları içine almaktadır. Bu kapsama göre "Şehir hakkı herkesin kendisini ve mekanı yeniden üretmesi hakkıdır." (Şen, 2012: 124). Lefebvre'nin şehir hakkı anlayışı sınıf temelli olarak kurgulanmıştır. Üretim ilişkilerinin ötekileştirdiği kesimler şehir hakkı aracılığıyla kent yaşamı üzerinden yeniden söz sahibi olacaktır. Lefebvre'ye göre şehir hakkının yaşam bulabilmesi için yönetici elitlerin kent üzerindeki kontrolleri onlardan alınıp, kentte yaşayanlara aktarılmalıdır (Sadri, 2008: 49).

Lefebvre'ye göre şehir hakkının gerçekleşebilmesinin yolu toplumsal mücadeleden geçmektedir. Toplum kentten kar elde edenlere karşı örgütlenerek, harekete geçmelidir. Lefebvre, şehir hakkının temsili demokrasiden geçmediğini, aksine gerçek ve aktif bir katılım olan özyönetimden geçtiğini belirtmektedir (Lefebvre, 2017: 116).

Lefebvre, şehir hakkını katılım hakkı ve işgal hakkı üzerinden ele almaktadır. Katılım hakkı, kentte yaşayan kent sakinlerinin kentsel üretim ilişkilerine ve kent yaşamına dair karar alma süreçlerine dahil olmasını içeren bir haktır. İşgal hakkı ise mekana erişimi ve kentin kentliler tarafından gönüllerince yaratılmasını anlatmaktadır (Kaplan, 2016: 7).

Şehir hakkı 1960'lı yıllardan sonra ortaya çıkan çevre ve barış hakkı gibi 3. kuşak haklar arasında yer almaktadır. Henry Lefebvre'den sonra da şehir hakkına ilişkin olarak çeşitli tartışmalar yaşanmış, farklı perspektif ve yaklaşımlar ortaya konmuştur.

1.1.2. Lefebvre Sonrası Şehir Hakkı

1.1.2.1. David Harvey ve Şehir Hakkı

Lefebvre'nin ardından, Eleştirel Kent Sosyolojisi Kuramının temsilcileri arasında bulunan David Harvey'in şehir hakkına ilişkin görüşleri oldukça önemlidir.

Harvey, Lefebvre'den farklı olarak şehir hakkını, kentte bulunan kaynaklara bireysel ya da kolektif erişme hakkından öte bir şey olarak değerlendirmiştir. Harvey'e göre şehir hakkı "şehri gönlümüze göre değiştirebilme, dilediğimiz gibi icat edebilme hakkıdır." (Harvey, 2013: 44). Harvey, şehir hakkının bireysel bir hak olmadığını kolektif bir hak olduğunu belirtir. Ayrıca Harvey, şehir hakkının insan haklarının en değerlisi olduğunu vurgulamakla birlikte, bu hakkın insan hakları içerisinde ihmal edildiğini, ikinci plana atıldığını ileri sürmektedir (Harvey, 2013: 44-45).

Kentlerin yükselmesinde başlangıçtan beri artı ürünün coğrafi ve toplumsal yayılması oldukça etkili olmuştur. Bu nedenle kentleşme sınıfsal bir özellik taşımaktadır. Artı ürün bir veya birden fazla kişinin emeği üzerinden sağlanmakla birlikte, artı ürünün denetimi birkaç kişinin elinde toplanmaktadır. Kapitalizm temelde artı ürünün harekete geçmesine dayalıdır. Sermaye gruplarının artı değer yaratabilmesi için, artı ürün üretmeleri gerekmektedir. Kapitalizm ve kentleşme arasında artı değeri temel alan bir yakınlık söz konusudur (Harvey, 2008: 1-2).

Harvey'e göre neoliberal düzenle birlikte çıkarları ortaklaşan devlet ve sermaye grupları farklı bir çıkış yolu bularak, artı değeri devlet aygıtı üzerinden dağıtma yoluna gitmiştir. Sermaye ve üst gelir grupları kentleşme sürecinin kazananları haline gelmiştir. Bu anlayışa tepki olarak Harvey, şehir hakkının belli bir politik ve ekonomik seçkinin elinden alınarak, kolektif toplumsal mücadele yoluyla kazanılması gerektiğini belirtir. Kent ve kentleşme sınıfsal bir boyuta sahip olmakla birlikte, kentleşme sermaye birikimi yoluyla kişileri mülksüzleştirerek, yerinden etmektedir (Baysal, 2011: 367).

Artı sermayenin yayılması sürecinde kentleşme çok önemli rol üstlenmektedir. Ancak kentleşme süreci kent sakinlerini her türlü haktan mahrum bırakmakla kalmaz, yaratıcı yıkım pahasına gerçekleşir. Bu durum aynı zamanda isyanlara yol açar (Harvey, 2013: 65). Mülksüzleştirilen kentli kitleler, şehri geri almak için 1871 Paris Komünü'nde olduğu gibi ayaklanır.

Harvey, şehir hakkını halihazırda var olan bir şey üzerinden tarif etmez. Şehir hakkı, iddia edilen bir hak olmanın çok ötesinde, yoksulluğu ve sosyal eşitsizliği

kaldıracak, çevre üzerinde yoğunlaşan yıkımı onaracaktır. Bütün olarak şehir hakkı farklı bir anlayışı temsil etmektedir. Harvey, şehir hakkını var olanı merkez alan bir hak olmaktan ziyade, var olanı değiştirmeyi esas alan bir hak olarak görmektedir (Koç, 2014: 46). Harvey'e göre şehir hakkı talebi etrafında muhalif hareketlerin birleşmesinin yolu, artı ürünün üretilmesinde ve kullanılmasında daha fazla demokratik denetim sağlamalarından geçmektedir. Kentleşme yoluyla yayılan artı değerin demokratik kontrolünün sağlanması, şehir hakkının kazanılmasında belirleyici role sahiptir (Harvey, 2013: 66).

Şehir Hakkı mücadelesi, başkalarının ürettiği yaşamı durmaksızın sömüren ve ondan rant elde eden sermayenin iktidarını hedef almaktadır. Harvey, problemin kaynağı olarak mülkiyet hakkının kişiye özel bir hal almış olmasını görmektedir. Mülkiyet hakkının sahipleri başkalarının yalnızca emeğini değil, aynı zamanda ortaya koydukları kolektif ürünü de ele geçirmektedir (Harvey, 2013: 140). Yaratıcı yıkım kapitalist kentleşmeyle birlikte yol almaktadır. Bu tahribatın önüne geçebilmek için artı ürünün üretiminin ve dağıtımının herkese açık olması gerekmektedir (Harvey, 2013: 140-141).

Harvey'e göre ne tür bir kent istediğimiz sorusu aynı zamanda nasıl toplumsal bağlar istediğimizi, doğayla olan ilişkimizi ve teknoloji kullanımımızın yoğunluk düzeyi gibi soruları da beraberinde getirir (Harvey, 2008: 2). Ortaya çıkan bu sorular şehir hakkından bağımsız olarak tartışılamaz. Harvey şehir hakkını temelde boş bir gösteren olarak görmektedir. Şehir hakkı aşkın olmamakla birlikte içkin özelliklere sahiptir. Bu durum ise şehir hakkının siyasi açıdan önemsiz olduğunu göstermez. Şehir hakkı aynı zamanda politik bir mücadeleyi de içerir. Burada asıl belirleyici olan nokta ise kentin kim ya da kimler tarafından nasıl kurgulanacağı sorusudur. Kent kurgusu reformist ya da devrimci olabilir. Harvey'e göre şehir hakkı kolektif bir hak olmakla birlikte, sadece inşaat işçilerini değil, gündelik yaşamın üretimine katkı sunan herkesi kapsar. Su ve elektrik tesisatçılarını, hastane çalışanlarını ve banka memurlarını içine alan şehir hakkı oldukça geniş kapsamlıdır (Harvey, 2013: 196-197).

1.1.2.2. Manuel Castells ve Şehir Hakkı

Harvey gibi Eleştirel Kent Sosyolojisi Kuramcıları arasında yer alan Manuel Castells kentleri, kolektif tüketimin ve emeğin yeniden üretimini sağlayan mekanlar olarak görmektedir. Kentler işgücünün yeniden üretimi için gerekli olan; eğitim, sağlık, barınma gibi kolektif tüketim ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Castells'e göre kentsel sorunların oluşmasında kolektif tüketim süreci ve işgücünün yeniden üretimi belirleyici olmaktadır. Castells'in kent sorununa yaklaşımında, odak aldığı nokta ise emeğin yeniden üretilmesi sürecidir (Castells, 2013: 16).

İleri kapitalist dönemle birlikte kentlerde ciddi bir değişim yaşanmıştır. Kentler, sermayenin yoğunlaştığı ve merkezileştiği mekanlar haline gelmiştir. Kentlerde sermayedarlar karlarını koruma mücadelesi verirken, işçiler ise sermayeye karşı pazarlık gücünü artırmak istemektedir (Castells, 2014: 37-38).

Castells, şehir hakkını bireysel bir hak olmaktan ziyade kolektif bir hak olarak ele almaktadır. Şehir hakkıyla hedeflenen ise herkesin daha adil ve daha eşit bir kent mekanına kavuşmasıdır. Şehir hakkı yurttaşların kente dair söz söyleyebilme ve ona biçim verebilme hakkıdır (Kaplan, 2016: 10). Castells, kentsel değişimin temel belirleyicisi olarak ise, kentsel toplumsal hareketleri görmektedir. Castells'e göre şehir hakkı ancak kentsel toplumsal hareketler yoluyla gerçekleşebilir ve sürekliliğini koruyabilir (Castells, 2014: 198).

1.1.2.3. De Souza ve Şehir Hakkı

Kent bilimci De Souza ise şehir hakkının dar anlamda ele alınmasını eleştirmektedir. De Souza'ya göre insani ölçek, çevreyi koruyan politikalar, katılımcı demokratik siyaset ve sivil toplum kuruluşlarının varlığı şehir hakkının gerçekleşebilmesi için yeterli değildir (Yücel ve Aksümer, 2011: 121). De Souza, şehir hakkının bir slogan olmanın ötesine geçebilmesi için kentsel toplumsal hareketler yoluyla kendisine yaratıcı taktik ve stratejiler belirlemesi gerektiğini savunmuştur. Ortaya konan taktik ve stratejiler değişen koşullara göre güncel olmalı ve kendisini yeniden yaratabilme özelliğine sahip olmalıdır (De Souza, 2011: 187).

De Souza, şehir hakkının kentsel kaynaklara ulaşma hakkına indirgenmesine karşıdır. Şehir hakkının temsili demokrasiden geçmediğini belirten De Souza, bu görüşüyle özyönetim görüşünü benimseyen Lefebvre'yle aynı fikirdedir. Lefebvre'ye göre şehir hakkı mevcut sistemin kısmi kazanımlarının ötesine geçerek, devlete rağmen ve devlete karşı bir yöne kanalize olmalıdır. De Souza ise şehir hakkı mücadelesinin mevcut düzeni köklü bir şekilde değiştirebilme ve dönüştürebilme potansiyeline vurgu yapmaktadır (De Souza, 2011: 192).

1.1.2.4. Purcell ve Şehir Hakkı

Purcell, Lefebvre'nin şehir hakkı kavramsallaştırması için; kapitalizmin toplumsal ilişkilerini, kentin içinde bulunduğu mekânsal yapıyı ve liberal demokrasi anlayışını sorguladığını belirtir. Kentin bütüncül olarak ele alınması gerektiğini savunan Purcell'e göre kentler sadece maddi alanlar değildir. Kent hayatı içerisinde yer alan sosyal yaşam, sosyal ilişkiler gözden kaçırılmamalıdır. Kentsel sosyal ilişkiler aynı zamanda kentsel sosyal yaşamı da belirlemektedir. Purcell'e göre şehir hakkı neoliberal düzene karşı çıkışı temsil etmekle birlikte, katılımcı demokrasiyi içermelidir. Şehir hakkını Purcell, "yaşayanların/yerleşik olanların kentsel alanın üretiminde merkezi rol oynadığı talepler bütünü" olarak tanımlamaktadır (Purcell, 2002: 102).

Purcell, şehir hakkı kavramını yurttaşlık ve demokrasi temelinde tartışmaktadır. Purcell, ulus-devlet yurttaşlığı kavramı yerine kent yurttaşlığı kavramını getirmiştir. Kent yurttaşlığı kavramı kentsel demokrasi ve kentsel yönetim için oldukça önemlidir (Purcell, 2002: 105). Kentsel demokrasinin ilerleyebilmesi için kent içerisinde yaşayanların, kent yönetimine ve karar alma sürecine aktif olarak katılması gereklidir.

1.2. ŞEHİR HAKKINA İLİŞKİN OLARAK YAŞANAN ULUSLARARASI GELİŞMELER

Kent ve kentli haklarının düşünsel temelleri 1871 Paris Komünü'ne kadar uzanmaktadır. Fransız kent bilimci Lefebvre'nin 1968 yılında kaleme aldığı "Şehir

Hakkı" eseri, bireylerin şehir ve çevre üzerinde çeşitli hakları olduğunu belirtmiştir. Şehir hakkı, çevre hakkı içerisinde yer almaktadır. Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı anlamına gelen çevre hakkı sağlanmadan şehir hakkı yaklaşımının hayat bulması mümkün değildir. Birleşmiş Milletler de bu görüşten etkilenerek çevre hakkını uluslararası ölçekte ilk defa Haziran 1972'de Stocholm'de BM Dünya Çevre Konferansı'nda gündeme getirmiştir. Çevre hakkına bağlı olarak şehir hakkına ilişkin de çeşitli uluslararası gelişmeler yaşanmıştır. Örneğin BM İnsan Yerleşimleri Konferansı (HABITAT I) 1976 yılında düzenlemiştir (Ertan, 1997: 40-41).

1.2.1. BM HABITAT Konferansları

Dünya Çevre Konferansı'ndan yaklaşık dört yıl sonra 1976 yılında Kanada'nın Vancouver kentinde BM İnsan Yerleşimleri Konferansı (HABITAT I) düzenlemiştir. HABITAT I konferansı temelde iki hedefe, konut sektörünün gelişimine ve ülke genelinde yerleşim koşullarının iyileştirilmesi için işbirliğine odaklanmıştır. Ayrıca konferansta Vancouver Eylem Planı oluşturulmuştur. Eylem planı üç aşamalıdır. İlk aşama Küresel Ekonomik ve Toplumsal Şartlardır. 2. aşama Gündem 21 ve İnsan Yerleşimleridir. Son aşama ise 2000 yılı için Küresel Konut Stratejileridir. Konferansta insan yerleşimlerinin daha sağlıklı bir yapıya kavuşması için halk katılımının planlamanın her aşamasında zorunlu hale getirilmesinin gerekliliği bildirilmiştir. Konferansta ayrıca yerleşme politikalarının gelişebilmesi için sosyal, yönetsel ve teknik araçların iyileştirilmesinin önemi vurgulanmıştır (Habitat I, 25.10.2017).

BM İnsan Yerleşimleri Konferansı II (HABITAT II) 3-14 Haziran 1996 tarihinde İstanbul'da düzenlenmiştir. Konferansta odak alınan noktalar ise herkese uygun konut ve kentleşen dünyada sürdürülebilir insan yerleşmeleridir (Geray, 1996: 6-7). Konferansları birbirleriyle mukayese ettiğimizde HABITAT I konferansında konut ve yerleşim sorunlarına yönelik politikalarda devletin belirleyici olduğunu görmekteyiz. Fakat HABITAT II'de ise sivil toplum önemsenmiş, devletçi anlayış ikinci plana itilmiştir. HABITAT II konferansında farklı görüşler dikkate alınmış ve aktif katılım üzerinde yoğunlaşılmıştır (Gönüllü, 2014: 40).

BM kararı doğrultusunda 20 yılda bir düzenlenen HABİTAT Konferanslarının ilki 1976'da Kanada'nın Vancouver kentinde, ikincisi ise 1996 yılında İstanbul'da yapılmıştır. BM Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişim Konferansı (HABITAT III) 17-20 Ekim 2016'da Ekvator'un Quito kentinde, bölgesel ve yerel makamların, sivil toplum kuruluşlarının, özel sektörün ve akademik camianın katılımıyla düzenlemiştir. HABITAT Konferanslarının her birinde, bir önceki konferansta belirlenen hedeflere ne kadar ulaşıldığı değerlendirilmekle birlikte, yeni kentsel gündemlerin oluşmasına zemin hazırlanmaktadır (Bilgiç, 2016: 3-4).

BM tarafından 25 Eylül 2015'te sürdürülebilir kalkınma üzerine düzenlenen zirvede gelecek 15 yıl boyunca üzerinde yoğun bir şekilde durulacak 17 başlık "2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" olarak açıklanmıştır. HABITAT III Konferansı'nın amacı ise şehirleri ve yerleşim alanlarını daha kapsayıcı, güvenli, esnek ve sürdürülebilir mekanlar haline getirmektir (Baş, 2017: 16-17). Konferansta sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında kentlerin kilit bir öneme sahip olduğu belirtilmiştir. Konut ihtiyacı, altyapı, temel hizmetler ve istihdama ilişkin sorunlar ancak kentsel sürdürülebilir kalkınmanın hayat bulmasıyla aşılabilecektir görüşü savunulmuştur. HABITAT III Konferansı'nda aynı zamanda, Quito Uygulama Planı hazırlanmıştır. Quito Uygulama Planında önceden hazırlanan eylem planlarının istenen başarıyı sağlayamadığı kabul edilmiştir. Kentsel eşitsizlikler ve çelişkiler geçen zamana ve planlara rağmen artarak devam etmiştir. Planda kentsel adaletin sağlanması ve yoksullukla mücadele için kentsel kaynaklara erişimin eşit olması gerektiği belirtilmiştir. Kentsel kaynaklara erişim için başta yerel yönetimler olmak üzere tüm kesimlere gerek fiziksel gerekse de sosyal her türlü destek sağlanmalıdır. Planda sürdürülebilir kalkınma aracılığıyla kentsel zenginliklerin artacağı ve sosyal fırsatların yaratılacağı belirtilmiştir. Quito Uygulama Planında hedeflenen ise kent yönetimine katılımı güçlendirmek ve her türlü teknik desteği sağlamaktır. Toplumun tüm kesimleri (göçmenler, yaşlılar, kadınlar, erkekler, çocuklar) kentsel kararlarda eşit biçimde belirleyici olacaktır. HABITAT III Konferansı'nda dikkate alınan belli başlı konular; kentsel adalet ve yoksulluğun yok edilmesi, sürdürülebilir ve kapsayıcı kentsel zenginlik, herkes için fırsatlar, ekolojik ve dayanıklı şehirler, insan yerleşimlerini teşvik etmek, sosyal uyum ve eşitlik, yaşanabilir kentler, kent

ekonomisi ve mekânsal gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır (Habitat III, 15.11.2017).

1.2.2. Avrupa Kentsel Şartları

Avrupa Kentsel Şartı, Kıta Avrupa'sında 1980-1982 yılları arasında gelişen Kentsel Rönesans'ın kent mekanı üzerinde yarattığı etkiye göndermelerde bulunmuştur. Şartta ideal bir kent için kentsel hakların ne kadar önemli olduğu ve sağlıklı bir kentte yaşama hakkının güvence altına alınmasının, kent sakinleri üzerinde yaratacağı olumlu katkıdan söz edilmiştir (Balkır, 2010: 352-353).

1992 tarihli Avrupa Kentsel Şartı'nda 4 temel konu üzerinde durulmuştur.

- Fiziki ve kentsel çevrenin iyileştirilmesi
- Mevcut konut stokunun iyileştirilmesi
- Kentsel alanlarda sosyal ve kültürel alanların yaratılması
- Toplumsal kalkınma ve halk katılımıdır.

Avrupa Kentsel Şartı temelde 20 maddelik bir bildirge olmakla birlikte, 13 maddesi ise şart ilkesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa kentlerinde yaşayan kent sakinleri çeşitli haklara sahiptir. Bunlar; sağlık, güvenlik, kirletilmemiş ve sağlıklı bir çevre, istihdam, dolaşım, spor, konut, dinlence, ekonomik kalkınma, sürdürülebilir kalkınma, kaliteli bir mimari ve fiziksel çevre, doğal zenginlikler ve kaynaklar, finansal yapı, işlevlerin uyumu, kültür, kültürlerarası kaynaşma, mal ve hizmetler, kişisel bütünlük ve belediyeler arası işbirliği gelmektedir. Avrupa Kentsel Şartı'nın temel ilkelerinin başlıkları arasında, "Ulaşım ve dolaşım, kentlerin fiziki yapıları, tarihi kentsel yapı mirası, kentlerde çevre ve doğa, konut, kent güvenliğinin sağlanması ve suçların önlenmesi, kentlerde özürlü ve sosyo-ekonomik bakımdan engelliler, boş zamanları değerlendirme, kentlerde sağlık, kent yönetimi, halk katılımı ve kent planlaması" yer almaktadır (Gönüllü, 2014: 42).

Avrupa Kentsel Şartı'nda katılım hakkının üzerinde önemle durulmuştur. Yerel yönetimlere önemli bir sorumluluk olarak kentli hakları koruma görevi verilmiş olup, ayrıca hakların korunmasında ırk, cinsiyet, milliyet ve politik ayrım olmadan

bireylere eşit koşullar sağlanmasının gerekliliği vurgulamıştır. Avrupa Kentsel Şartı'nda üzerinde yoğun bir şekilde durulan konuların başında yerel demokrasi gelmektedir. Kentsel kalkınmanın sağlanabilmesi için özerk ve mali bağımsızlığın olması, halkın doğrudan katılımı gereklidir (Pektaş ve Akın, 2010: 29-30).

Avrupa Kentsel Şartı'nın temel kaygısı ideal bir kentin ilkelerini ortaya koyabilmektir. Şartın önemli bir özelliği ise "yurttaşlara toplumun geleceğine yönelik tüm kararlarda danışılma hakkına" sahip olduğunu ifade etmesidir. Avrupa Kentsel Şartı özü itibariyle yurttaşların kent yönetiminin karar ve uygulamalarına katılmalarını içermektedir. Yurttaşlar hem kendi kaderlerini tayin edebilme, hem de yaşadıkları kentin geleceğini belirleyebilme gücüne kavuşmalıdır (Ertan, 1997: 42).

Avrupa Kentsel Şartı birçok uluslararası metinden farklı olarak hükümetlerden ziyade, yerel yönetimlerin imzasına açılmıştır. Ayrıca Avrupa Kentsel Şartı'nda temel amaç toplumsal kalkınma ve halk katılımının özendirilmesidir. Avrupa Kentsel Şartı'nda işbirliği ve dayanışmanın kent yaşamı üzerinde yarattığı olumlu katkıdan fazlaca söz edilmiştir. Karar alma sürecinin çevreden merkeze yayılmasının, kent yönetimlerini daha demokratik kılacağı belirtilmiştir (Yener ve Arapkirlioğlu, 2003: 4-5).

Avrupa Konseyi 27-29 Mayıs 2008 tarihinde Avrupa Kentsel Şartı II'yi (Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto) kabul etmiştir. Avrupa Kentsel Şartı II'nin çıkartılma sebepleri olarak; küreselleşmenin Avrupa kent ve kasabaları üzerinde yarattığı etki, kentlerde artarak devam eden eşitsizlikler, çevre kirliliği ve göçü gösterebiliriz. Avrupa Kentsel Şartı II'de kente dönük hizmetlerin toplumun dışlanmış kesimleri de dahil edilerek, herkesçe paylaşılması istenmiştir (Güler, 2012: 63-64).

Avrupa Kentsel Şartı II yeni liberal öğretinin yönetsel ve siyasal alanda talep ettiği değişikliklerin kent mekanına uyarlanması olarak görülebilir. "Kamu politikalarında etik yönetişim, sürdürülebilir kalkınma" gibi talepler özü itibariyle yeni liberal devlet modelinin uygulamalarıyla benzerlik göstermektedir (Gönüllü, 2014: 63).

Avrupa Kentsel Şartı II'de katılımcı ve çoğulcu demokrasi özellikle vurgulanmıştır. Katılımcı demokrasiye geçiş bakımından halk meclisleri ve halkın doğrudan katılımını sağlayan her türlü düzenleme desteklenmelidir. Göçmenlere oy verme ve yerel kent meclislerinde aday olabilme hakkı verilmelidir. Avrupa Kentsel Şartı II'nin temel amacı Avrupalı yerel yönetimleri sürdürülebilir kentler ve kasabalar inşa etmek için zorlamaktır (Gönüllü, 2014: 43). Avrupa Kentsel Şartı II'de şehir hakkı anlayışına bağlı olarak kentlerin, kent sakinleri için yaratılmış olduğunun altı çizilmiş ve kente ait değerlerin gelecek kuşaklara bırakılması gerekliliğinden söz edilmiştir. Temsili demokrasiden ziyade katılımcı ve çoğulcu demokrasinin kent yaşamında hakim olması gerektiği manifestoda ortaya konmuştur. Ayrıca kentin geleceğini ilgilendiren kararların halka danışılmadan verilemeyeceği açıkça belirtilmiştir (Yener ve Arapkirlioğlu, 2003: 5-6).

1.2.3. Dünya Sosyal Forumları

2000'li yıllarla birlikte, çağımızın olumsuz koşullarına rağmen şehir hakkı kavramı genişlemiş ve popüler hale gelmiştir. Bu popülerlik 2001 yılında BM öncülüğünde gerçekleşen ilk Dünya Sosyal Forumu'na da yansımıştır. İlk Dünya Sosyal Forumu'nda kentlerde sürdürülebilirliğin sağlanması, toplumsal adalet ve adil bir kullanım hakkının yaşam bulması hedeflenmiştir. Bu öncü adımı takiben 2002 yılında II. Dünya Sosyal Forumu düzenlenmiştir. II. Dünya Sosyal Forumu'nda başta Brezilya'dan olmak üzere, çok sayıda katılımcının görüş ve önerisi alınmıştır. Forum toplantısının sonucunda 2005 yılında kabul edilecek olan Dünya Kent Hakkı Şartı'nın taslağı hazırlamıştır (Baysal, 2001: 369).

2000'li yıllarda yaşanan uluslararası gelişmeleri Quito'da 2004 yılında gerçekleşen Amerikan Sosyal Forumu ve Barselona'da düzenlenen Dünya Kent Forumu takip etmiştir. Forumlarda demokratik kent yönetişimi, kent yönetimine ve bütçe yönetimine katılım, yoksullukla mücadele, toplumsal ve çevresel hakların uygulanmasında etkinliğin sağlanması gibi belli başlı konular gündeme gelmiştir (Güler, 2012: 64).

2005 yılında nitekim Porto Alegre'de Dünya Sosyal Forumu'nda, Dünya Kent Hakkı Şartı kabul edilmiştir. Şarta göre şehir hakkı çocuklar, kadınlar, yoksullar ve düşük gelirliler, etnik azınlıklar ve göçmenleri kapsayacak şekilde geniş çaplı olmalıdır. Kentin tüm sakinlerinin kentin olanaklarına erişimi eşit bir biçimde sağlanmalıdır. Hak ve özgülükler yaygınlaştırılmalı, yerel yönetimlere katılımın demokratik yönü geliştirilmelidir. Ayrıca Dünya Kent Hakkı Şartı'na göre kent sakinlerinin çıkarları gözetilmeli, kamuya ait mülklerin kullanımında yurttaşların sosyal, kültürel ve ekonomik hakları ihmal edilmemelidir (Baysal, 2011: 371-372).

1.3. ŞEHİR HAKKINA İLİŞKİN OLARAK TÜRKİYE'NİN KONUMU

Avrupa Konseyi tarafından 1992 yılında kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı, Türkiye'de şehir hakkına ilişkin tartışmaların başlamasına yol açmıştır. Türkiye'de şehir hakkının sorunsal ve yapısal olmak üzere iki temel niteliği vardır. Sorunsal nitelik özellikle büyük şehirlerde ortaya çıkan sorunları ve bu sorunlar karşısında kentlilerin göstermiş olduğu tepkileri ifade etmektedir. Yapısal nitelik ise daha çok kentlilik bilincinin geliştirilmesine ve şehir hakkı olgusunun sosyal, siyasal ve yönetsel ölçekte benimsenmesine yönelik eylem ve girişimleri içermektedir (Mutlu ve Batmaz, 2013: 217).

Türkiye'de şehir hakkı başta akademi dünyası ve medya olmak üzere kentli hakları ve kentin olanaklarına erişim hakkına indirgenmiştir. Şehir hakkı ülkemizde genel olarak yerel yönetimler odak alınarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmenin nedeni ise Türkiye'nin Avrupa Kentsel Şartı'ndan esinlenmesidir. Günümüzde çeşitli sivil toplum kuruluşları, mahalle dernekleri ve taban demokrasisini savunan örgütler katılımcı ve çoğulcu yönetim anlayışından uzak, sınırlı bir şehir hakkı yaklaşımını savunmaktadır (Baysal, 2011: 374).

Kapitalist ülkelerin çoğunda olduğu gibi Türkiye'de de kentler sermayenin kendisini yeniden üretmesinde kilit rol üstlenmiştir. Ülkemizde 1950'li yıllardan itibaren ortaya çıkan kentleşme biçimi enformel karakterlidir. Resmi güçlerin de dahil olduğu enformel ilişkiler aracılığıyla yerel sermaye, kent mekanı üzerindeki egemenliğini pekiştirmiştir. Bu anlayışa uygun olarak gerçekleşen örgütlenmeler,

toplumsal yaşamı da etkilemiştir. Katılımcı ve planlı bir kentleşme anlayışından oldukça uzaklaşılmıştır. Nitekim 1970'li yılların ortalarına kadar devam eden gelenekselleşmiş yağma durumuna karşı kentlerde toplumsal mücadele yoluyla tepkiler gösterilmeye başlanmıştır (Aslan, 2004: 113). 1968 kuşağının etkisi dünya da olduğu gibi ülkemizde de görülmüştür. Bu yıllarda sosyal, siyasal ve kültürel alanda yaşanan gelişmeler kentleri de etkilemiştir. 1968 kuşağı emperyalizm karşıtı, sınıfsal mücadeleyi temel alan bir anlayışa sahipti. Bu nedenle sermaye ve iktidar karşıtı kentsel toplumsal mücadeleler yaşanmıştır. Bu yıllarda ortaya çıkan kentsel-toplumsal hareketler bir taraftan belli çevrelerce yoğun bir şekilde eleştirilmiş, toplumsal huzuru ve asayişi bozan yapılanmalar olarak görülmüşlerdir.

1980'li yıllar, başta dünyada olmak üzere ülkemizde de kent mekanını derinden etkilemiştir. Neoliberal politikalar, kent mekanını metalaştırmakla birlikte toplumsal yaşamda da çeşitli çözülmelere neden olmuştur. Küreselleşme süreci bir taraftan kentleşmeyi özendirirken diğer taraftan ise yıkıcı sonuçlara da yol açmıştır. Mülksüzleşme, yerinden edilme, sömürü ve kentsel eşitsizlikler görünür ve bilinir hale gelmiştir (Keleş, 2015: 11). 2000'li yıllarla birlikte artarak devam eden kentleşme politikaları beraberinde, ekonomik kriz de getirmiştir. Krizin ortaya çıkma nedeni ise sermayenin kentsel rantı paylaşamamasından kaynaklanmaktadır (Güler, 2012: 60-61).

Kentsel Dönüşüm Projeleri, kent mekanı içerisinde yaşayan insanların talep ve ihtiyaçlarını saptayan ve kentlilerin ülke ekonomisine katkı sağlamasını hedefleyen plan ve düzenlemelerden oluşmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleri kenti sadece fiziksel yönüyle ele almaz. Kenti ekonomik, sosyal ve kültürel olarak, çok boyutlu bir biçimde incelemektedir (Artuç, 2016: 23). Kentsel Dönüşüm Projeleri birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de barınma ve konut hakkı ihlallerine yol açmıştır. İhlallerin yaşanmasının temel nedeni ise geliştirilen plan ve projelerde halk katılımının sembolik düzeyde kalmasından kaynaklanmaktadır (Baysal, 2011: 44). Kentsel Dönüşüm Projeleri'nde kent sakinlerinin görüş ve önerileri dikkate alınmalıdır. Kent sakinlerin görüş ve önerilerinin dikkate alınmadığı projelerde şehir hakkı ihlali söz konusudur. Kentsel Dönüşüm Projeleri özü itibariyle mekânsal ve toplumsal gerilemeyi önlemeyi hedeflemektedir (Kocabaş, 2006: 48-49). Bu nedenle

kent mekanının sosyolojik boyutunu da dikkate alınması önemlidir. Kentsel Dönüşüm Projeleri, kentsel doku ve kent kültürüne uygun olarak hayata geçirilmelidir (Şen, 2006: 183).

Türkiye'de şehir hakkına dönük değerlendirme yapabilmemiz için Kentsel Dönüşüm Projelerinin hangi koşullar altında hayat bulduğuna bakmamız gerekmektedir. Kentsel Dönüşüm Projeleri tehlikeli bölgelerde yapılaşmayı engellemek için yapılmaktadır. Aynı zamanda sağlıksız durumda olan binaları yıkmayı da hedefler. Kentsel Dönüşüm Projeleri temelde yaşama hakkının korunması ve güvence altına alınmasını gerçekleştirmek amacıyla ortaya konmaktadır. Fakat ülkemizde yapılan projelerin ekonomik ve mekânsal sonucu bambaşka olmuştur. İstanbul ve çevresinde gerçekleşen projelerden üst ve orta gelirli grupların faydalandığı, gecekondularda yaşayan kiracıların ise Kentsel Dönüşüm Projeleri sonrasında konut haklarının ihlal edildiği görülmüştür (Bakır, 2010: 346).

Soylulaştırma 1960'lı yılların sonunda sanayisizleşme süreciyle birlikte batı toplumlarında ortaya çıkmıştır. Soylulaştırma eski kent merkezinin yeni orta sınıf tarafından keşfedilmesi ve kent merkezinde yaşamını sürdüren işçi sınıfı ve diğer kesimlerin yerinden edilmesini ifade etmektedir (Şen, 2011: 3). Türkiye'de hayat bulan soylulaştırma örnekleri incelendiğinde yapılan değişikliklerin sadece fiziksel yapıda bir değişim yaratmadığı, aksine sosyo-kültürel yapıyı da değiştirdiği görülmüştür. Soylulaştırma sonucunda toplumun gelir seviyesi düşük olan kesimlerinin (işçiler, emekliler ve yoksullar) bu mekanlarda tutunamadıkları ve göç ettikleri gözlemlenmiştir.

Ülkemizde şehir hakkının ortaya çıkmasının türlü boyutları vardır. Konut hakkı temelinde ortaya çıkan ve kısa zamanda birer şehir hakkı talebi haline gelen deneyimler söz konusudur. Bu deneyimler arasında, İstanbul'dan; Fikirtepe, Fener-Balat, Başıbüyük, 1 Mayıs ve Gazi Mahallesi, Ankara'dan ise Mamak ve Dikmen Vadisi yer almaktadır. Ayrıca Kızılay Meydanı'nı işgal eden işçilerin şehir hakkı mücadelesi ve Galatasaray Meydanı'nda bulunan Cumartesi Annelerinin mekânsal bir alanı işgal etmesi de önemli deneyimlerdir.

Ülkemizden gerçek bir şehir hakkı örneği verecek olursak, Kızılay Meydanı'ndaki TEKEL işçilerinin eylemlerini gösterebiliriz. Eylemlerin ortaya çıkma nedeni şehir hakkı olmasa da, eylemler zamanla toplumsallaşmış, işçilerin dışında öğrenciler de eylemlere katılmıştır. Kızılay Meydanı'nda sistemdeki haksızlıklara karşı geniş tabanlı bir muhalefet oluşmuştur. İşçiler Kızılay Meydanı'yla Lefebvre'nin belirttiği gibi bütünleşmiş ve içselleşmişlerdir. İşçiler Kızılay Meydanı'nı kamusal-kentsel bir alanı yeniden kurgulamak ve inşa etmek istemişlerdir (Baysal, 2011: 377).

Arjantin'deki Mayıs Meydanı Annelerinin bir benzeri olarak ülkemizde 27 Mayıs 1995'ten beri Galatasaray Meydanı'nda bulunan Cumartesi Anneleri belli bir mekanı işgal etmektedir (Yılmaz, 2014: 57). Yitirdikleri kocalarını, kardeşlerini, çocuklarını arayan Cumartesi Anneleri Galatasaray Meydanı'nı toplumsal muhalefetin odak noktası olarak gördüklerinden, eylemlerini burada yapmaya başlamışlardır. (Baysal, 2011: 377-378). Galatasaray Meydanı, Cumartesi Anneleri aracılığıyla toplumsal muhalefetin merkezi olma rolünü pekiştirmiş, geniş bir toplumsal tabana yayılmıştır. Cumartesi Annelerinin Galatasaray Meydanı'ndaki toplanmaları bir şehir hakkı talebinden ziyade, mekânsal bir işgaldir.

Mevzuatımızda şehir hakkına ilişkin olarak doğrudan bir gönderme söz konusu değildir. Ülkemizde ise kentli hakları tam olarak uygulanmamaktadır. Kentli haklarına ilişkin olarak mevzuatımızda en büyük dayanak 1982 Anayasası'dır. Anayasamızda bazı maddeler doğrudan ya da dolaylı olarak şehir hakkıyla ilişkilidir. Anayasamızın 23. Maddesinin 2. Fıkrasında yerleşme özgürlüğünün "sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak amacıyla sınırlandırılabileceği belirtilmektedir." 1982 Anayasası'nın 56. Maddesinde, her yurttaşın sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu önemle vurgulanmıştır. "Konut Hakkı" başlıklı 57. Maddede ise devletin konut ihtiyacını karşılayıcı tedbirler alması gerektiği belirtilmiştir. (Karasu, 2008: 46). Mevzuatımızda, Anayasamızın dışında kentli haklarına ilişkin olarak doğrudan yapılmış herhangi yasal bir düzenleme yoktur (Ertan, 2008: 12).

Şehir hakkı kavramı sivil toplum ve demokrasiden bağımsız olarak ele alınamaz. Kent sakinlerinin kent yaşamında ve kent yönetiminde özne olması şehir hakkı yaklaşımının bir gereğidir. Bu nedenle demokrasinin kurumsallaşması ve toplumsal tabana yayılması gerekmektedir. Sivil toplumdan bağımsız olarak yapılacak olan şehir hakkı tartışması eksik kalacağından bölümün devamında sivil toplum-devlet tartışması yapılacaktır.

1.4. SİVİL TOPLUM-DEVLET İLİŞKİSİ

Kelime anlamı olarak Fransızcadan gelen (civil) medeni, uygar, nazik ve kibar anlamına gelmekle birlikte daha çok seçkinciliği ve zarafeti içermektedir. Sivil toplum ise "kendi kendini oluşturan, kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan devlet arasında aracı niteliğinde varlığını sürdüren yapıdır." (Tuncel, 2011: 13-14). Sivil toplum, siyasal iktidarı önemli ölçüde etkileyen ve iktidarı bir taraftan parçalayan ve iktidarın toplumsal tabana yayılmasında önemli rol üstlenen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır

Batı Avrupa'da 17. yüzyıldan itibaren siyasal ve toplumsal alandaki değerleri esas alan tartışmalar ve arayışlar ortaya çıkmış ve sivil toplum kavramına ilişkin farklı yaklaşımlar gelişmiştir. Aristo'dan beri politik topluma karşı olarak kullanılan sivil toplum kavramı, Thomas Hobbes, John Locke ve Jean Jacques Rousseau gibi düşünürler tarafından aynı anlamda kullanılmakla birlikte, siyasal otoriteyi ortaya çıkaran kamusal alan anlamında da kullanılmıştır (Aslanel, 2017: 24).

Sivil toplum ve politik toplum ayrımını ilk olarak Hegel'de görmekteyiz. Hegel, sivil toplum kavramını aile ve devlet arasında yer alan bir aşama olarak görmektedir. Hegel'e göre bireyler, toplumsal sınıflar, her türlü toplumsal kurum ve kuruluş sivil toplumu oluşturmaktadır. Sivil toplumun devlet içerisinde eritilmesi sonucunda bütüncül bir yapının oluşacağını belirten Hegel'e göre idealist bir devletin oluşabilmesinde sivil toplum bir geçiş aşaması olarak vardır (Tuncel, 2011: 14-15).

Sivil toplum Hegel'e göre aynı zamanda ahlaki bir hayatın ve toplumsal bir çatışmanın alanını ifade eder, sivil toplum üretim, tüketim, değişim gibi kavramları

da kapsamakla birlikte çelişkilere dayanmaktadır. Çelişkiler ekonomik ilerlemenin bir koşulu olarak karşımıza çıkmaktadır. Hegel, devletin sivil çıkarların gerçekleşmesinde önemli bir rolü olduğunu belirtmekle birlikte, devletin sivil toplumu örgütlediğini, toplumsal çıkarı bireyin özel çıkarıyla uzlaştırdığını ifade etmektedir (Aslanel, 2017: 28).

17. yüzyıl boyunca yaşanan gelişmeler; emek ve sermayenin ticaretleşmesi, pazar ekonomisinde yaşanan genişlemeler, yeni keşif yollarının bulunması, İngiliz ve Amerikan devrimleriyle birlikte mevcut siyasal düzen ve otoriteler sorgulanmaya başlanmıştır. Batı toplumunda özellikle 18. yüzyılın başlangıcı itibariyle kral, devlet, tanrı, kadın, erkek gibi çeşitli kavramlar sorgulanmaya başlanmış ve bu kavramların içerikleri yeniden doldurulmaya çalışılmıştır (Çaha, 2010: 180).

19. yüzyılın önemli düşünürlerinden biri olan Marx ise sivil toplumun Avrupa'da burjuvazi ile birlikte geliştiğini belirtir. Marx, devlet örgütlenmesini egemen gücün çıkarlarını koruyan bir yapı olarak görür. Devlet, sivil toplum içerisinde var olan sorunları uzlaştırmaya çalışan bir üst kurumsal yapı değildir. Aksine sivil toplumun bir yansımadır. Sivil toplum, devlet içerisinde kaybolmaz aksine yeniden üretilir. Marx, sivil toplum ve devlet arasındaki çatışmayı ise anlamsız görür. Çünkü Marx'a göre devlet genel yarardan ziyade hakim sınıfın özel çıkarını temsil eder (Çaha, 2000: 38). Dolayısıyla sivil toplum Marx'a göre burjuva sınıfının devlet üzerindeki kontrol ve denetimini üretir.

Gramsci ise sivil toplum kavramına Marx'tan farklı yaklaşmıştır. Gramsci, sivil toplumun alt yapısal bir alan değil, üst yapısal bir alan olduğunu ileri sürmüştür. Gramsci sivil toplum kavramını hegemonya üzerinden tarif etmektedir. Bir sosyal grubun toplum üzerindeki üstünlüğünün kültürel ayağı olarak sivil toplumu görmektedir. Gramsci'ye göre liberal toplumsal yaşamda sivil toplum ve politik toplum uyum içerisindedir. Hakim sınıf politik topluma hükmettiği gibi sivil topluma da hükmeder (Tuncel, 2011: 66).

Türkiye'de ise sivil toplum Batı Avrupa'dakine benzer şekilde siyasal ve toplumsal mücadeleler yoluyla ortaya çıkmamıştır. Yönetim merkezli, toplumsal

tabandan yoksun, modernist yaklaşımlarla sivil toplum ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır.

1.4.1. Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Sivil Toplum-Devlet İlişkisi

1.4.1.1. Osmanlı'da Sivil Toplum-Devlet İlişkisi

Osmanlı Devleti'nde kıta Avrupası'ndakine benzer mülkiyet hakları üzerinden gelişen kentlerin olmaması ve belli bir ayrıcalığı elinde bulunduran sınıfların yokluğu sivil toplum kavramının ortaya çıkmamasına neden olmuştur. Avrupa toplumunda olduğu gibi kentler üzerinden ticaret gelişmemiş, artı değer pek yaratılmamıştır (Aslan, 2010: 264). Sosyolog ve siyaset bilimci Şerif Mardin'in Osmanlı Devleti'ndeki sivil toplum-devlet ilişkisine dair yapmış olduğu analiz de bu görüşü doğrular niteliktedir. Mardin, Osmanlı Devleti'nde sivil toplumun oluşabilmesi için iki hususun önemini belirtir. Bu hususlardan ilki Osmanlı Devleti'nde Batı Avrupa'daki gibi ticareti merkeze alan, özgür kentler oluşmamasıdır. İkinci husus ise Osmanlı toplumunda Batı Avrupa'dakine benzer bir modernleşme yaşanmamasıdır. Bu özelliklere bağlı olarak Avrupa toplumunda olduğu gibi sermaye birikimi sağlayan burjuvazi sınıfı Osmanlı toplumunda oluşmamıştır (Mardin, 2018: 38-39).

Şerif Mardin'e göre sivil toplumun merkezi otoritenin sultasından kurtulmasında Batı'nın ortaya koymuş olduğu "hürriyet" mücadelesinin yeri ayrı bir öneme sahiptir. Geç Osmanlı Devleti dönemi ve günümüz Türkiye'sini karşılaştıran Mardin'e göre "kurtulma" fikrinin bizim kültürümüzde batı toplumunda olduğu gibi derin kökleri yoktur (Mardin, 2014: 18).

Şerif Mardin'in Osmanlı Devleti'ne ilişkin olarak yapmış olduğu Patrimonyal devlet vurgusunu, Halil İnalcık'ta da görmekteyiz. İnalcık'a göre "Osmanlı Devleti bir şemsiye devleti özelliği gösterir." (İnalcık, 2016: 124). Bu şemsiyenin altında çeşitlilik ve zenginlik açısından çok sayıda sivil topluluk vardır. Osmanlı'da devlet, çeşitli etnik kültür birliklerini çatısı altından toplamıştır. Devletin ortak bir ideolojisi

ve ortak bir siyasi rejimi yoktur. Osmanlı Devleti sultanın mutlak otoritesini tanıyan ve kabul eden her grubu çatısı altında toplamıştır (Aslanel, 2017: 86).

Batı toplumunda kilise-seküler güçler, proleterya-burjuvazi, yerel ve milli güçler arasında görülen çatışmalar Osmanlı Devleti'nde ise uzun vadede cemaat/devlet merkezinde yoğunlaşmıştır.

Osmanlı döneminde siyasal düşünceyi şekillendiren keskin bir toplum devlet karşıtlığı söz konusudur. Osmanlı'da devlet yapısı içerisinde çoğu zaman toplum "devlete karşı fesatın" kaynağı olarak görülmüştür. Devlet kendi kontrolü dışında ortaya çıkan her türlü siyasal, sosyal kurum ve kuruluşa şüpheyle yaklaşmıştır. Şüpheci yaklaşım Cumhuriyet'in kurulmasından sonra gerek tek parti döneminde gerekse de çok partili dönemde varlığını koruyarak sürdürmüştür (Tuncel, 2011: 41-42).

Osmanlı toplumunda her zaman aşkın devlet geleneğinin hakim olduğu bir siyasal düzen mevcut olmuştur. Siyasal kültür içerisinde iktidarın tekliği ve yüceliği söz konusu olduğundan sivil toplum ve politik toplum ayrımından doğal olarak bahsedemeyiz (Alpay: 2005: 121-122). Osmanlı siyasal yapısı içerisinde sultan başat role sahiptir. Sultandan sonra ise merkezi bürokratik elitler gelmektedir. Osmanlı Devleti kadir-i mutlak bir devlet yapılanmasına sahiptir. Kadir-i mutlak bir devlet anlayışının hakim olması aristokrasi ve burjuvazi gibi Batı'da sivil toplumun çok önemli unsuru olan bu sınıfların Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkmasına engel olmuştur (Çaha, 2007: 142).

Osmanlı Devleti'nde padişah, otoritesini ülkeye yayılmış feodal beyler üzerinden sağlamaz. Aksine, geleceği kendisine bağlı ve onun belirlemiş olduğu bürokratik sınıf aracılığıyla sağlar. Osmanlı İmparatorluğu güçlü bir merkeziyetçi yönetime sahiptir. Devlet yönetimi İslami esaslara göre şekillenmiştir. Sultan şeri hukukun belirlediği yetki ve ilkelere göre hareket eder (Gönen, 2001: 56-57). Osmanlı Devleti askeri bürokrasinin baskın olduğu güçlü bir devletti. Devlet yapılanması askeri-merkezi gücünü koruyabilmek için kendisine karşı yapılabilecek

her türlü harekete ve girişime karşıydı. Osmanlı Devleti bir düzen devletiydi. Osmanlı toprak rejimi bu durumun en güzel örneğidir (Aslanel, 2017: 91-92).

Osmanlı Devleti'nde 3 önemli unsur sivil toplum kaynağı olabilecek potansiyele sahiptir. Bu unsurlar; millet sistemi, loncalar ve din kurumudur. Gerileme döneminde bu unsurlara ek olarak ayanlar da vardır. Fakat titiz ve özenli bir şekilde incelendiğinde bu unsurların devlete göbek bağı ile bağlı olduğunu devleti öncelediğini görebiliriz. Dolayısıyla bu unsurları devletten özerk bir örgütlenme içerisinden olduklarını söyleyemeyiz (Tuncel, 2011: 35-36).

Modern anlamda sivil toplum dediğimiz zaman siyasal iktidarı etkileyen, devletin siyasal gücünü ve meşruiyetini aldığı alan karşımıza çıkmaktadır. Sivil toplum devletin ortaya koyacağı tasarruflarını etkileyen bir toplumsal alandır. Bu anlama sahip bir sivil toplum kuruluşunun Osmanlı Devleti'nde var olabilmesi devletin sahip olduğu politik ve ekonomik sistemden ötürü mümkün değildir (Kaplangil, 2010: 67).

Osmanlı Devleti'nde batılı anlamda ortaya konan modern reformlar yoluyla sivil toplumun talepleri karşılanmaya çalışılmıştır. İlk modernleşme hareketi 1839 Tanzimat Fermanıyla birlikte başlamıştır (Kaplangil, 2010: 68-69). Osmanlı Devleti'nde bireysel anlamda ilk sivil girişim örneği olarak, 1847 yılında vatandaşların sorunlarını dilekçe yoluyla iletmeleri gösterilebilir. Osmanlı'da 1856 Kırım savaşından sonra sivil örgütlenmelerin ilk örnekleri olarak gösterebileceğimiz dernekler kurulmuştur. Fakat bu dernekler devletin kontrolü ve denetimi altındadır. (Tuncel, 2011: 36).

19. yüzyıl Osmanlı tarihi açısından çok önemli kırılmalara yol açmıştır. 19. yüzyılda devlet; ekonomik, kültürel ve siyasal gelişmelerde temel belirleyici olmasına rağmen ayan, ulema, yeniçeri vb. kesimler kısmen de olsa güçlenmiştir. Fakat merkeziyetçi, siyasal iktidar baskın rolünü sürdürmeye devam etmiştir (Çaha, 1997: 94-95).

Osmanlı Devleti'nde modernleşme dönemiyle birlikte merkeziyetçi-bürokratik elit kesim, sınırlı da olsa yönetimde belirleyici olmaya başlamıştır.

Modernleşme hareketleri 1876 yılında ilan edilen I. Meşrutiyetle birlikte devam etmiştir. Fakat Osmanlı Devleti'nde sivil toplumun gelişimi düzenli ve istikrarlı bir şekilde ilerlememiştir. II. Abdülhamit 1876 yılında hazırlanan Kanun-i Esasi'nin tasarım eksikliklerinden yararlanarak sivil toplumu kontrol altında tutmuştur (Tuncel, 2011: 37-38).

Osmanlı'da 19. yüzyıla kadar şehirler devlet eliyle kurulup geliştirilirken şehir halkına çeşitli sosyal hizmetlerin sunulması vakıflar eliyle gerçekleştirilmiştir. Fakat 19. yüzyılda ortaya konan reform hareketleriyle birlikte önceden vakıfların alanına giren hizmetler devletin kontrol ve denetimine geçmiş ve böylelikle sivil inisiyatifin hareket alanı sınırlandırılmıştır (Aslan, 2010: 263). Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıldan itibaren devlet kurumları batılı anlayışa uygun olarak reform edilmeye çalışılmıştır. Osmanlı toplumunda Batı toplumlarından farklı olarak modernleşme çabasının belirleyici gücü sivil toplum kuruluşları olmamış, aksine devlet bu alanda söz sahibi olmuştur (Aslan, 2010: 266).

Osmanlı kültüründe sivil toplumun gelişmesindeki en büyük engellerden biri ise önceliğin bireyden ziyade kolektiviteye verilmesinden kaynaklanmaktadır. Bireyciliğe bu kültürel anlayış soğuk ve mesafeli davranmış devlet, ulus, millet veya bunların çeşitli alt bileşenlerine ise kutsal anlamlar yüklenilmiştir. Osmanlı tebaası olan reayanın toplumsal ve politik yaşam içerisinde hiçbir belirleyici gücü olmamıştır. Osmanlı Devleti'nin de içerisinde yer aldığı Doğu kültüründe ortaya konulan çoğu destan ve yazıda krallar ve kahramanlar ön olana çıkarılmıştır. Cemaatçi kültür anlayışı toplumsal yaşamda baskın rol oynamıştır (Çaha, 1997: 87-88).

I. Meşrutiyet uzun sürmemiş, II. Abdülhamit kendisine tanınan yetkilere dayanarak meclisi kapatmış ve anayasayı askıya almıştır. Yaşanan bu gelişmelere rağmen Osmanlı toplumu içerisinde hiçbir tepki ortaya konmamıştır (Aslanel, 2017: 111-112). Bu durum ise Osmanlı Devleti'nde sivil toplumun ne kadar zayıf olduğunu gösteren önemli bir örnektir.

1902 yılında yapılan II. Jöntürk Kongresinde iki farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımlardan ilkini Ahmet Rıza ve Ziya Gökalp'in öncülüğünü yaptığı aydınlar ortaya koymuştur. Bu aydınlar, toplumun yukarıdan aşağıya olacak

şekilde devlet eliyle değişmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Prens Sabahattin'in öncülüğünü yaptığı ikinci yaklaşım ise bireysel teşebbüslerin arttırılması gerektiğini ve devletin sınırlandırılıp, ulusal bir burjuvazinin oluşturulması gerektiğini savunmuştur (Tuncel, 2017: 39). Kongrenin kazanan tarafı ise Ahmet Rıza'nın öncülüğünü yaptığı devletçi yaklaşım olmuştur.

II. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle meclis yeniden aktif hale getirilmiştir. II Meşrutiyet döneminde ise yurttaşlık anlayışından daha ziyade uyruk anlayışı baskın hale gelmiştir. Yönetilen kesimin devlete olan bağlılığının her koşulda kayıtsız ve şartsız bir biçimde sağlanması hedeflenmiştir. II. Meşrutiyet döneminde çevrenin etkisi oldukça sınırlı kalmıştır. Seçkinci yönetimle seçkinci muhalefetin çatışması daha çok görülmüştür. İttihat ve Terakki partisinin iktidarı boyunca siyaset ile partinin, parti ile devletin özdeş olduğu bir dönem yaşanmıştır (Aslanel, 2017: 113-114).

Osmanlı siyasi kültüründe aşkın ve kutsal devlet geleneği daima kendisine yer bulmuştur. Devlet karşısında tebaa olmanın ötesini geçemeyen Osmanlı toplumu sivil bir inisiyatif olarak güçlenememiştir. Osmanlı Devleti'nin ekonomik anlayışı ve tımar sistemi de Avrupa'dakine benzer sınıfların oluşmasına engel olmuştur. Devlet kendisi dışında gelişen her türlü girişim ve çabaya karşı şüpheci yaklaşmıştır ve devlet iktidarı için tehlike olarak görülmüştür. İktidarın tekliğinin ve mutlaklığının korunması temel hedef olmuştur.

1.4.1.2. Cumhuriyet Döneminde Sivil Toplum-Devlet İlişkisi

1.4.1.2.1. Tek Parti Dönemi

Tek parti döneminde Osmanlı Devleti'nden sınırlıda olsa bir sivil toplum mirası devralınmıştır. Bu dönemde yönetici elitler toplumu dönüştürebilmek için laik, jakoben ve pozitivist ideolojiyi merkeze almışlardır. Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda sınıfsız, kaynaşmış bir toplum oluşturma düşüncesi hakimdir. Tek parti döneminde demokrasinin toplumsal ayağını oluşturan unsurlar; farklı düşünce, ideoloji, parti ve dernekler sınırlandırılmış, üniter yapı korunmaya ve geliştirilmeye çalışılmıştır (Aslan, 2010: 67).

1923-1950 yılları arasında sivil toplum-devlet ilişkisinde bir takım değişimler görülmüştür. Bu dönem içerisinde siyasal kurumların yönetimini ele geçiren devletçi elitler, toplumu Osmanlı'dan aldığı Patrimonyal devlet geleneğine bağlı olarak değiştirmeye çalışmışlardır (Çaha, 1995: 102). Bürokratik-elit kesim toplum adına, yeni ulusal devletin şahsında "ortak iyi" projesini sunmuştur.

Tek parti döneminde ortaya konan modernleşme ülküsü, burjuva temelli olmaktan ziyade, devlet temellidir. Modernleşme hamleleri toplumsal tabandan gelen taleplere göre gerçekleşmemiştir. Cumhuriyeti kuran kadro toplumsal, siyasal ve kültürel alanda tek belirleyici olmuştur. Vesayetçi ve merkeziyetçi bir yönetim anlayışı benimsenmiştir. Bu durum ise toplumsal muhalefetin ve sivil toplumun gelişmesine engel olmuştur (Gönenç, 2001: 105-106).

Osmanlı'da toplumsal yaşamda ve devletin yönetiminde İslam dini ve inancı oldukça belirleyiciydi. İmparatorlukta din, sultan halifenin iktidarını meşrulaştıran bir özelliği sahip olmakla birlikte toplumsal yapıya biçim veren düzenleyici bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni kurulan Cumhuriyet ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki temel fark da buradan kaynaklanmaktadır. Cumhuriyet yönetime dine dayalı olmaktan ziyade milli egemenliği esas alan laik bir yönetim anlayışını benimsemiştir (Gönenç, 2001: 101-102).

Cumhuriyet rejimi kurulurken bir taraftan yeni bir sistem inşa edilmiş, bir taraftan ise eski siyasal sistemin de kalıntılarıyla uğraşılmak zorunda kalınmıştır. Cumhuriyet ideolojisinin karşısına çıkan en büyük engel geleneksel yapının, yeniye karşı geliştirmiş olduğu direnç olmuştur. Cumhuriyetin kurulmasında toplumsal tabandan ziyade, devrimci elit bir kadro belirleyici olmuştur (Doğan, 2007: 4).

Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Cumhuriyetin ortaya koyduğu yönetim biçimiyle örtüşen kurumların açılmasına destek vermiştir. CHP, sivil toplum kuruluşlarının bazılarını kapatmış bazılarına da çeşitli sınırlamalar ve yasaklar getirmiştir. Osmanlı döneminden kalan dernek, vakıf, birlik vb. odalar ya kapatılmıştır ya da mevcut özelliklerinden yalıtılarak varlıklarına

devam etmişlerdir. Türk Kadınları Birliği, Mason Örgütleri ve Türk Ocakları muhalif yanları nedeniyle kapatılmıştır (Özkiraz ve Arslanel, 2015: 5).

Tek parti döneminde özellikle basın ve gazetecilere karşı yoğun bir baskı ve denetim uygulanmıştır. Basın üzerindeki baskı tek parti döneminde iki olayda gevşetilmiştir. İlk olay 1930'daki Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimidir. İkinci olay ise 1939-1945 yılları arasında görülen II. Dünya Savaşı'dır. Her iki olayda her alanda aktif ve belirleyici olan siyasi iktidarın kendisini sorgulaması açısından oldukça önemlidir (Tunçay, 2012: 138).

Cumhuriyet dönemiyle birlikte, Osmanlı Devletine benzer bir biçimde devlet sadece seçkinlerin uğraşacağı bir alan olarak görülmüştür. Bu anlayış devlet yönetiminde toplumsal desteğinin zayıf olmasına neden olmuştur. Ayrıca bu durum seçkinlerin siyaset alanında sorgulanmasını çok güç bir hale getirmiştir (Arslanel, 2017: 119-120).

Siyasal alanda yaşanan gerilimler sonucunda 3 Mart 1925'te çıkartılan Takrir-i Sükun Kanunu sendikal yaşam başta olmak üzere çeşitli alanlarda gerilemeler yaşanmasına neden olmuştur. Takrir-i Sükun ve Hıyanet-i Vataniye kanunlarının kısıtlayıcılığı içinde yaklaşık 20 yıl kadar sürecek şekilde dernekleşme güdük kalmıştır. Sivil toplum kuruluşları çok sıkı kontrol ve denetim altına alınmıştır. 1933-1938 yılları arasında yapılan yasal düzenlemeler sonucunda sendikalaşma ve grev hakkına kesin yasaklar getirilmiştir. 1935 yılında parti-devlet bütünleşmesi yaşanmıştır. İçişleri Bakanı CHP'nin Genel Sekreteri, Valiler ise CHP'nin il başkanları olmuştur (Tuncel, 2017: 45-46). Yaşanan bu gelişmeler merkeziyetçi-devletçi yönetim anlayışının pekişmesine yol açmış, devlet iktidarının her alanda etkin ve belirleyici bir güç haline gelmesine zemin hazırlamıştır.

İstiklal Mahkemelerinin tek parti döneminde özellikle muhalif kesimlere karşı yapmış olduğu bazı yargılamalar, çeşitli tartışmalara ve gerilimlere neden olmuştur. Davaların görülme biçimi ve kararların alınma yöntemi toplumun belli kesimlerinde huzursuzluğa yol açmıştır. Bu durum ise mevcut rejimin ve onun yönetsel anlayışının sorgulanmasına neden olmuştur (Tunçay, 2015: 155-156).

Cumhuriyeti kuran kadrolar devletin meşruluğunu halka dayandırma çabası içerisinde olmuşlardır. Bu durum tanrısal kaynaklı meşruluk kavrayışını terki anlamına gelmekle birlikte, siyasal iktidarı ve onu kullananları aşkınlıktan ve kutsallıktan öteye taşıyan bir anlayışın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Cumhuriyet elitleri dinin yerine modernizme bağlı olarak aklı koymuşlardır. Böylece devlet iktidarı kutsal olmaktan çıkarak, akıl yoluyla kendisini tarif eden bir örgütlenme haline gelmiştir (Aslanel, 2017: 120-121).

Eski rejimin izlerinin silinmesi demokratik bir siyasal kültüre ulaşamamış olan bir toplumda oldukça güçtür. Atatürk ve arkadaşlarının temel hedefi Batı tarzı demokrasiyi odak alan bir Cumhuriyet kurmaktı. Fakat eski rejime duyulan özlem ve toplumsal, siyasal ve kültürel alanda yaşanan değişim çeşitli iç isyanlara yol açmıştır. Çopur Musa İsyanı, Anzavur Ayaklanması, Şeyh Said İsyanı ve Menemen Olayı otoriter bir yönetiminin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Doğan, 2017: 5).

1.4.1.2.2. Çok Partili Dönemde Sivil Toplum-Devlet İlişkisi

Çok partili hayata geçiş süreci ülkedeki sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkışına ve gelişimine önemli katkılar sunmuştur. 17 Ekim 1946'da İnsan Hakları Derneği kurulmuştur. Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren yaşanan toplumsal farklılaşma aynı zamandan sivil toplum kuruluşlarının da nicelik olarak artmasına sebep olmuştur (Tuncel, 2011: 50-51). Ancak kurulan yeni sivil toplum kuruluşları devlete karşı kendi çıkarlarını korumaktan ziyade devlete yakın olmayı tercih etmişlerdir.

Çok partili hayata geçişle birlikte Türkiye yönünü tamamen batı blokuna çevirmiştir. Soğuk savaşın artan gerilimi de bu durumu pekiştirmiştir. Marshall Planı ve Truman Yardımları da bu sürece katkı sağlamıştır. Ülke ekonomisinin piyasa ekonomisine uyum sağlanması için birtakım adımlar atılmıştır. Türkiye uluslararası sermayeye açılmış, yavaş da olsa özel sektör güçlendirilmeye başlanmıştır. Ekonomi de devletçi-merkeziyetçi anlayış kırılmaya çalışılmış, yerli ve yabancı sermayenin pazarlama ve dağıtım kanalları genişletilmek istenmiştir (Aslan, 2010: 75).

Çok partili yaşama geçişle birlikte sivil toplumda kısmen ilerlemeler yaşansa da hoşgörünün olmayışı büyük problemlere yol açmıştır. Demokrasi anlayışının çoğulcu olmaktan ziyade parlamentoda çoğunluğa sahip olmak olarak algılandığı bu dönemde hedeflenen sivil toplum gelişimi sağlanamamıştır. 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti (DP) meclisteki çoğunluğuna dayanarak özgürlükler konusunda çeşitli sınırlamalar getirmiştir (Özkiraz ve Arslanel, 2015: 12-13). Çok partili döneme geçişle birlikte yaşanan radikal değişikliklere rağmen, anayasanın değiştirilmemesi ve otoriter siyasal eğilimin kendisini koruması, anayasaya hakim olan çoğunlukçu anlayış istenilen demokratik ortamın ortaya çıkmasına engel olmuştur.

Demokrat Parti'nin iktidar olmasıyla birlikte güzel bir hava yakalanmıştır. Fakat ilerleyen zamanlarda DP iktidarı baskıcı yönelimler içerisine girmiştir. Çok partili yaşama geçişle birlikte askeri bürokratlar ve aydınlar tek parti dönemindeki konumlarını kaybettiklerinden, DP'ye yönelik olarak muhalif bir tutum sergilemişlerdir. Zaman içerisinde muhalefete tolerans göstermeyen hükümet baskıyı arttırma yoluna gitmiştir. Bu dönemde ceza hukuku ağırlaştırılmış, üniversite ve basına karşı özgürlükten uzak, antidemokratik yasalar çıkartılmıştır (Metin, 2006: 69-70).

1950-1960'lı yıllar arasında gittikçe kötüleşen iktidar muhalefet ilişkileri toplumsal yaşamda da karşılık bulmuş, gerginlikler artmıştır. DP destekleyen köylü, ticaret ve sanayi kesiminin konumu yükselirken, CHP'yi destekleyen sivil-askeri bürokrasinin gücü azalmıştır. Bu durumda beraberinde toplumda gerilim ve çatışma getirmiştir. 1950'li yılların sonuna doğru aydınlara ve üniversitelere karşı iktidarın takındığı baskıcı tutum, toplum nezdinde de karşılık bulmuş, siyasi iktidarın sorgulanmasına ve eleştirilmesine yol açmıştır (Arslanel, 2017: 144-145).

27 Mayıs 1960 tarihine gelindiğinde ise askeri darbe yaşanmış ve demokrasi askıya alınmıştır. Başbakan Adnan Menderes ve bakanlar Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan Yassıada'da idam edilmişlerdir. Bu durum ise Türkiye siyasi tarihinde önemli kırılmaların yaşanmasına neden olmuştur (Tuncel, 2011: 51-52). 27 Mayıs

askeri darbesinden sonra hazırlanan 1961 Anayasası'nda siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları ve toplumun farklı bileşenlerinin görüş ve düşüncelerine başvurulmuştur. 1961 Anayasası'nın ortaya koymuş olduğu özgürlükçü anlayış hem siyasette hem de sivil örgütlenmelerde çok sesliğin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Aslan, 2010: 268).

1961 Anayasası çoğunlukçu bir demokrasi anlayışından ziyade, çoğulcu bir demokrasi anlayışını yasal olarak ortaya koymaya çalışmıştır. Anayasa'da yargı üstünlüğü ve yargı denetimi esas alınmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının yayılmasının ve örgütlenmesinin yolu açılmıştır. Özerk anayasal kuruluşlar oluşturulmuştur. 1961 Anayasası'yla birlikte Anayasa Mahkemesi kurulmuş, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) ve Üniversiteler gibi bir takım kurum ve kuruluşlar özerk hale getirilmiştir (Arslanel, 2017: 144-145).

1961 Anayasası'nın sağladığı özgürlükçü ortam sayesinde gerek siyasi gerekse de toplumsal hayattaki çeşitlilik ve zenginlik artmıştır. Siyasi geleneğimizde pek yer bulmayan uç partiler ve ideolojilerde siyasal alanda kendilerine yer bulmaya başlamışlardır. Gelişen kentsel politika ve uygulamalar sayesinde bu dönemde dernek sayısında önemli artışlar görülmüştür (Karukuş, 2006: 66). Toplum bu dönemde kendisini gerek toplumsal gerekse de siyasal olarak yeniden üretmiştir.

Özgürlükçü, demokratik dönem uzun sürmemiş 12 Mart 1971 Muhtırasıyla sona ermiştir. 1961 Anayasası ile başlatılan özgürleşme ve sivil toplumun güçlendirilmesi hedefi askeri muhtıranın ilan edilmesiyle birlikte zayıflatılmıştır. 1970'li yıllardan itibaren yaşanan siyasal kutuplaşmadan siyasal partiler yararlanmış, sivil toplum kuruluşlarını kendi amaçlarına hizmet edecek şekilde kullanmışlardır. 12 Mart Muhtırasından sonra 1961 Anayasası'nda çeşitli değişiklikler yapılmış, sendikaların ve basın kuruluşlarının özgürlükleri sınırlandırılmıştır (Arslanel, 2017: 145-146).

TRT ve üniversitelerin özerkliğini kaldırılmasını amaçlayan çeşitli yasal düzenlemeler hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Devleti ve merkeziyeti yönetimi güçlendirmeyi amaçlayan çeşitli müdahaleler yaşanmıştır. Yasama organının gücü zayıflatılıp, yürütme organı güçlendirilmek istenmiştir (Arslanel, 2017: 147-148).

1.4.1.2.3. 1980'den Günümüze Kadar Sivil Toplum-Devlet İlişkisi

12 Eylül 1980 tarihinde ordu bir kez daha yönetime el koymuştur. Askeri müdahale ile geçmişten günümüze kadar hep var olan devletin toplum üzerindeki baskın rolü kendisini daha belirgin bir şekilde göstermeye başlamıştır (Sarıbay, 1997: 39). 12 Eylül askeri darbesinden sonra demokrasi bir kez daha kesintiye uğramıştır. 1983 yılına kadar genel seçim yapılmamış, askeri cunta sosyal, siyasal ve kültürel her alanda etkin ve belirleyici olmuştur. 12 Eylül askeri darbesinden 2 yıl sonra 1982 Anayasası hazırlanmıştır. 1982 Anayasası halk oylamasında kabul gördükten sonra yürürlüğe girmiştir. Askeri darbe esas olarak siyasallaşmış olan toplumu, siyasetten uzak tutmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. 1982 Anayasası özgürlük ve demokrasinden ziyade, devlet ve otoriteyi merkeze alan bir yaklaşımın sonucu olarak hazırlanmıştır. Ülke içerisinde yaşanan gerilim ve kaosun nedeni olarak 1961 Anayasası ve onun özgürlükçü yönelimi görülmüş ve bu nedenle yürütme güçlendirilmek istenmiştir (Arslanel, 2017: 148-149).

12 Eylül askeri darbesinden sonra tüm dernekler, sendikalar ve siyasal partiler kapatılmıştır. 1982 Anayasası 1961 Anayasası'ndan farklı olarak katılım ve çok sesliği odak alarak hazırlanmamıştır. Anayasa ve yasalara daha çok kısıtlayıcı hükümler koyularak toplumu politik yaşamdan uzaklaştırmak hedeflenmiştir (Karakuş, 2006: 68-69).

3 Mart 1983'te Danışma Meclisi tarafından kabul edilen yeni Siyasi Partiler Kanunu, 12 Eylül darbesinden önce var olan partilere benzer ya da onlarla ilişkili partiler kurulamayacağını kesin olarak belirtmiştir. Eski siyasi liderlere ise 10 yıl siyaset yapma yasağı getirilmiştir. Yeni çıkan Siyasi Partiler Kanunu ise siyasi partilere üyeliği oldukça zorlaştırmıştır. Mecliste grup kurabilmek için vekil sayısı 10'dan 20'ye yükseltilmiştir. 12 Eylül askeri darbesini gerçekleştirenler yeni bir siyaset projesine sahipti. Bu projede ise öncelik devlete ve yürütme organına verilmişti (Erken, 1998: 209).

12 Eylül askeri darbesinin etkisinin ilerleyen zamanlarda azalmasına bağlı olarak Batı Avrupa'dakine benzer şekilde toplumun büyük bir çoğunluğunu

ilgilendiren; insan hakları, çevre hakkı, şehir hakkı, kadın hakları gibi konular odak alınmıştır. Bu konulara siyasal partiler yavaş yavaş eğilim göstermeye başlamış, politikalarında ve parti programlarında bu başlıklar önemli yer edinmiştir. Bu konulara ilişkin olarak duyarlılığı bulunan gruplar, devlet politikalarını etkilemeye ve şekillendirmeye çalışmıştır (Aslan, 2010: 270).

Türkiye, 1980'li yıllardan itibaren özellikle serbest piyasa ekonomisinin talep ve beklentilerini merkeze almıştır. Bu anlayışa uygun olarak 24 Ocak Kararları kabul edilmiştir. 24 Ocak Kararlarıyla ekonomide sınırlı devlet modeline geçilmiştir. Neoliberal politikalar merkeze alınmaya başlanmıştır. Sanayi de önemli atılımlar yaşanmıştır. Gümrük vergileri başta olmak üzere, uluslararası her türlü ekonomik sınırlama ve yasak kaldırılmaya çalışılmıştır. Dış ticaret serbestleştirilmiş, yabancı sermayenin yatırımları teşvik edilmiştir. Bu dönemde çok sayıda plan ve proje hayata geçirilmiştir. Ekonomide devlet değil, özel sektör belirleyici olmuştur (Bilge, 2009: 129).

1980'li yıllar boyunca kentsel nüfusun giderek yoğunlaşmaya başlaması beraberinde toplumsal yaşamda dinsel, mezhepsel ve hemşerilik bağlarının belirleyici olmasını zemin hazırlamıştır. Bu durum ise üyelerini belirli, sınırlı ve dar alanlara mahkum etme eğilimi taşıyan örgütlerin sayılarının artmasına neden olmuştur (Tuncel, 2011: 57).

1993 yılında özel radyo ve televizyon yayınlarına izin verilmeye başlanmıştır. 1995 yılında siyasal partiler, dernekler, sendikalar, meslek odaları ve kooperatifler arasındaki organik bağı ve işbirliğini yasaklayan anayasal maddeler kaldırılmıştır. Bu durum ise sivil toplumun sınırlıda olsa gelişmesine katkı sunmuştur (Aslan, 2010: 270-271).

28 Şubat 1997 muhtırasıyla bir kez daha demokrasi kesintiye uğramıştır. 28 Şubat sürecinde basın ve medya, Refah-Yol Hükümetinin iktidardan düşürülmesine karşı kayıtsız kalmıştır. Çeşitli sivil toplum kuruluşları ise yaşanan sürece destek vermişlerdir. Cumhuriyet rejiminin tehlike içerisinde olduğunu belirten bu kuruluşlar Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) kararlarını destekleyen bir yol izlemişlerdir

(Arslanel, 2017: 166-167). Muhtıranın gerçekleşmesiyle Refah Partisine gönül veren muhafazakar kesimlerde AB ve Batı karşıtı bir tutum belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır (Metin, 2006: 70-71).

2000'li yıllarda AB'yle yürütülen müzakere sürecine bağlı olarak temel hak ve özgürlükler konusunda Anayasa'da bir takım değişikler yapılmasına ilişkin olarak çeşitli adımlar atılmıştır. Uyum yasaları çıkarılmış ve AB'ye entegrasyonun sağlanması yönünde çaba gösterilmiştir. Bu çabalara rağmen Türkiye'de sivil alanın istenilen düzeyde geliştiği söylenemez. Türkiye tarihinin yaşamış olduğu deneyimlere bakılırsa demokratikleşmenin ve sivil toplumun gelişiminin yasalarla gerçekleşemeyeceğini söyleyebiliriz. Ortaya konan yasalarla sivil toplumdan çok bürokratik toplum diyebileceğimiz yeni bir toplumsal düzen oluşmuştur (Tuncel, 2011: 60-61). Sivil toplum örgütlerinin kendilerini anlatma ve demokratik hak ve taleplerde bulunmaları "devlet" katında şüpheyle karşılanmıştır. Hatta çoğu zaman devlete yönelik ciddi bir tehdit olarak algılanmıştır. Bunun temel nedeni ise yönetici elit ve bürokratların devleti kendilerine ait olarak görmeleri ve toplumdan kopuk bir yönetim geleneği sergilemelerinden kaynaklanmaktadır (Bilge, 2009: 124-125). Sivil toplum kuruluşları Türkiye'de genel olarak toplumun daha adil ve özgürlükçü bir yapıya kavuşması talebinden ziyade, kendi üzerlerindeki baskıyı azaltmaya ve kendi isteklerini gerçekleştirmeye yönelik adımlar atmayı tercih etmişlerdir.

Türkiye siyasi tarihini incelediğimizde karşımıza çıkan temel özellik güçlü devlet anlayışının ara ara zayıflamasına rağmen, askeri darbe ve muhtıralar yoluyla gücünü koruduğu gerçeğidir. Osmanlı Devleti'nden miras olarak alınan güçlü merkeziyetçi devlet anlayışı Cumhuriyet'in kurulmasından sonrada devam etmiştir. Sivil toplum ise toplumsal çıkarların korunmasına ve geliştirilmesine istenilen düzeyde katkı sağlayamamıştır. Sivil toplum kuruluşları devletten sadece yasalar yoluyla özerk olarak ayrılmıştır. Bu durumun temel nedeni ise sivil toplum kuruluşlarının özgürlük ve demokrasi amacından ziyade, siyasi iktidarların çıkarlarını koruyan ve onlara hizmet eden kuruluşlar haline gelmelerinden kaynaklanmaktadır.

1.5. TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM VE ŞEHİR HAKKI İLİŞKİSİ

Türkiye'de şehir hakkına ilişkin tartışmalar Avrupa Kentsel Şartı'yla birlikte başlamıştır. Avrupa Kentsel Şartı'nda kentlilik bilincine fazlaca vurgu yapılmıştır. Kentlilik bilincinin geliştirilmesi şehir hakkı olgusunun siyasal, toplumsal ve yönetsel anlamda benimsenmesini gerektirir. Kentli davranış kalıplarının benimsenebilmesi için kentsel katılımın sağlanması ön koşuldur. Bireylerin katılıma istekli olmaları ve iradelerini beyan etmeleri, kentsel katılım açısından oldukça önemlidir. Kentsel katılım için ilgi ve motivasyonda gereklidir (Özgür ve Uluocak, 2011: 233). Bireyin kenti değiştirebilme ve dönüştürebilmeye yönelik beklentisi olmalıdır.

Sivil toplum ise kent yaşamı üzerinde çok önemli bir role sahiptir. Sivil toplum örgütleri aracılığıyla kent insanı ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel alanlarda faaliyet gösterir ve statü elde eder. Aynı zamanda kentte yaşayanların eğitim, sağlık ve güvenlik gibi temel ihtiyaçlarını sağlayabilmesi için kentsel haklarının korunması gereklidir (Özgür ve Uluocak, 2011: 233).

Sivil toplumun gelişebilmesi için çoklu iktidar anlayışının ve yerel demokrasinin güçlenmesine ihtiyaç vardır. Fakat Osmanlı Devleti'nden günümüz Türkiye'sine kadar merkezi yönetim anlayışı genel olarak hakim olduğundan kentsel hak ve taleplerle birlikte, yerel demokraside istenilen düzeyde gelişim henüz sağlanamamıştır (Bilge, 2009: 130). Merkezi otorite anlayışının hakim ve baskın olduğu toplumlarda, kentlerin kurgulanmasında ve şekillenmesinde kent sakinlerinden daha çok, yönetici elitler belirleyici olmaktadır.

Sivil toplumun gelişmesi ve kent yönetimine aktif katılımın sağlanması demokrasinin toplumsal tabana yayılmasında ve benimsenmesinde kilit bir öneme sahiptir. Türkiye'de sivil toplumun gelişimine bakacak olursak Osmanlı Devleti'nde toplum tebaa konumunda görüldüğünden, siyasi iktidarın mutlak gücünü kırabilecek herhangi bir yapılanma ya da sınıf ortaya çıkmamıştır (Tuncel, 2011: 42). Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte oy verme hakkını kazanan toplum tebaa

olmaktan çıkmıştır. Fakat toplum kendi yaşam alanlarını şekillendirme ve belirleme konusunda istenilen güce erişememiştir.

Türkiye siyasi tarihinde görülen askeri darbe ve askeri muhtıralar sivil toplumun ve demokrasi geleneğinin istenilen düzeyde gelişmesine engel olmuştur. Her askeri darbe ve muhtıradan sonra askeri-bürokratik kesim güçlenmiştir. Askeri müdahalelerden sonra ilk iş olarak yürütme organının, yasama organına karşı üstün olması amacıyla çeşitli yasal değişiklikler yapılmıştır (Tuncel, 2011: 53-54). Askeri darbe ve askeri muhtıralar sonucunda ortaya konan antidemokratik uygulamalar kentlere de, kentlilere de yansımıştır. Kentler, bu dönemlerde askeri-bürokratik elitler tarafından kontrol atına alınmaya çalışılmıştır. Kentsel ve mekânsal her türlü faaliyet ve girişim askeri güçler tarafından kontrol ve denetime tabi tutulmuştur.

Siyasi kültürün, demokrasi ve insan haklarını temel alması şehir hakkının ortaya çıkmasında ve gelişmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Devletçi-merkeziyetçi yönetimlerin baskın olduğu toplumlarda bireyler ne kendilerini yeniden üretebilirler, ne de mekanı yeniden üretebilirler.

1980'li yıllardan itibaren yoğunlaşan neoliberal politikalarla birlikte kent mekanı sermaye tarafından kuşatılmıştır. Sermaye, birikim elde edebilmek amacıyla sadece kent mekanına sıkışmamış, doğayı da amaçlarına uygun olarak dönüştürme çabası içerisine girmiştir (Gül ve diğerleri: 2015: 12). Yaşanan bu değişim ve dönüşümler sonucunda kentte yaşayan çeşitli sınıflar dışlanmış ve ötekileştirilmiştir. Bu sınıflar aynı zamanda kente ait olan çoğu kentsel kaynağa da ulaşamamışlardır. Kentsel adaletsizlik ve eşitsizlik durumu beraberinde sosyal dışlanmayı da getirmiştir.

Kenti şekillendiren kararlar ve planların merkezi bürokratik yönetici elitler tarafından verilmesi, kentsel talep ve ihtiyaçların karşılanmasında birtakım sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kentler, sahip oldukları özgün niteliklerden ötürü talep ve ihtiyaçlar bakımından çeşitlilik gösteren mekanlardır. Kent Konseyi gibi çeşitli kentsel kurumsal yapılanmalar, kent yönetimine aktif ve gerçek bir katılımın sağlanması için henüz yeterli özelliklere sahip değildir. Kent Konseyi'nde

ortaya konan fikir ve öneriler kent yöneticileri için bağlayıcı nitelikte değildir. Kentsel kararlarda toplumsal tabanın talep ve ihtiyaçları dikkate alınmalıdır. Kent sakinleri kente dair verilen kararlarda sembolik bir katılımdan öte bir güce sahip olmalıdır (Uzunbaysal, 2013: 3).

Günümüz Türkiye'sinde kentler, merkezi yönetimin belirlemiş olduğu bütçeye bağımlıdır. Kentler, kendi öz dinamiklerini ve kaynaklarını kullanma konusunda yeterli güce sahip olmamakla birlikte, merkezi yönetimin bütçesine bağımlı bir şekilde varlıklarını sürdürmektedirler (Özturan, 2015: 2). Yerel sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için kentsel kaynakların aktif ve eşit bir şekilde kent sakinleri tarafından kullanılması gereklidir.

Kentler mimarisiyle, kültürüyle tarihiyle bir bütündür. Kentler, yaşayan bir tarihin oluş halindeki tanıklarıdır. Kentler çeşitli kültürel ve tarihi miraslara ev sahipliği yapmaktadır. Kültürel ve tarihi değerler korunarak, gelecek kuşaklara miras olarak aktarılmalıdır. Restorasyon çalışmalarına geç kalınmadan, eser tahrip olmadan başlanılmalıdır. Tarihi eserlerin ve kültürel değerlerin kent sakinleri tarafından korunması şehir hakkı yaklaşımının bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır.

İdari yasalarımız kent yönetiminin örgütlenmesinde yetki ve sorumlulukları yerel yönetim birimlerine bırakmıştır. Temsili seçimle başa gelen yönetici elitler kente ilişkin karar ve planların oluşmasında kilit rol üstlenirler (Özgür ve Uluocak, 2011: 33). Karar alma sürecine kent sakinlerinin aktif ve gerçek katılımını temel alan yasal düzenlemeler yapılması, şehir hakkı yaklaşımının yayılmasında ve bir yaşam biçimi haline gelmesinde önemli katkılar sunacaktır.

Şehir hakkı kolektif bir hak olarak karşımıza çıkar. Şehir hakkının sağlıklı bir şekilde hayat bulabilmesi için dayanışma ve işbirliğine ihtiyaç duyulur. Kent sakinlerinin ve toplumsal grupların birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerinin yanı sıra merkezi yönetimler ve yerel yönetimlerin dayanışmasının sağlanması ve demokratik hak arama özgürlüğüne sahip bireylerin olması gereklidir (Mutlu ve Batmaz, 2013: 220-221).

Kentler, farklılık ve çeşitliliğin en yoğun yaşandığı mekanlardır. Kent bir kültürün ve medeniyetin pratiğe yansımış en güzel mekânsal tasarımıdır. Tıpkı insan gibi kentte canlı bir organizma olma özelliği gösterir. Kent insan temelli bir inşadır. Dolayısıyla kent salt anlamda fiziksel bir yer olarak görülmemelidir (Mutlu ve Batmaz, 2013: 18). Kentler sadece mühendis ve kent bilimciler tarafından inşa edilmez. Kentlerin bir sosyolojisi, kültürü, kimliği ve geçmişten gelen çok ciddi tarihsel birikimleri vardır. Türkiye'de kentler çoğu zaman salt anlamda fiziksel alanlar olarak görülmüş, kentlerin taşımış olduğu anlam ve kültürel zenginlikler ikinci plana atılmıştır.

Kentlerde demokratik ortamın oluşturulabilmesi için kent yönetiminin, kent sakinleri tarafından sorgulanabilir, eleştirilebilir ve görevden azledilebilir olması gerekmektedir. Türkiye'de seçimle başa gelen yerel yöneticilere karşı yaşanan memnuniyetsizliğin giderilebilmesi için yeniden yerel seçimlerin yapılmasını beklemek gerekmektedir. Oysaki demokrasinin toplumsal taban tarafından tam anlamıyla benimsenebilmesi ve bir yaşam biçimi haline gelebilmesi için kent sakinlerinin, kent yönetimine ve kent yaşamına aktif bir şekilde katılımı sağlanmalıdır (Pektaş ve Akın, 2010: 30). Demokrasi salt anlamda sandıktan ibaret değildir. Kent sakinlerinin plan ve projelere ilişkin olarak görüş ve önerileri dikkate alınmalı ve hayata geçirilmelidir. Dönemsel olarak hayat bulan ya da askıya alınan demokrasi kavrayışı kentsel yaşamın zenginleşmesine ve çoğulcu bir hale gelmesine engel olmaktadır.

Şehir Hakkı katılım ve çoğulculuğu temel almaktadır. Katılım ve çoğulculuk ise ancak sivil toplum anlayışının köklü olduğu, demokrasinin yaşam biçimi haline geldiği toplumlarda görülür. Demokrasinin kurumsallaşamadığı, anayasal hak ve özgürlüklerin toplumsal tabana yayılmadığı bir toplumsal örgütlenmede şehir hakkından söz edilemez.

Şehir hakkı sadece belli bir gruba ya da çevreyi kapsayan bir haktan çok daha öte bir anlama sahiptir. Şehir hakkı sınıfsal bir temelde kente ve kentlilere yaklaşmaz. "Şehir hakkı kent yaşamında ve merkezinde olma hakkıdır" (Şen, 2012:

125-126). Dolayısıyla şehir hakkı tüm kent sakinlerini kapsayan geniş çaplı bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şehir hakkı yaklaşımının tarihsel arka planı ve teorik çerçevesi verildikten sonra tez çalışmasının 2. Bölümünde 2011 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ortaya çıkan Wall Street'i İşgal Et hareketi şehir hakkı yaklaşımını merkeze alacak şekilde açıklanmak istenmiştir. Çalışmanın 2. Bölümünde Wall Street'i İşgal Et hareketinin şehir hakkının yayılmasında ve geniş kitlelere ulaşmasındaki rolü incelenmiş, kent sakinlerinin kent yaşamına ve kent yönetimine katılmalarında hareketin yarattığı olumlu ya da olumsuz katkı tartışmaya açılmıştır. Sivil toplumun ve demokrasi geleneğinin köklü olduğu ABD'de kentsel-toplumsal bir hareket olarak başlayan Wall Street'i İşgal Et hareketi temelde finans çevrelerini ve siyasal temsilcileri hedef almıştır. Fakat Wall Street'i İşgal Et hareketine katılanlar sadece mevcut ekonomik ve politik düzeni eleştirmemişler, aynı zamanda kamusal-kentsel bir mekan olan Zuccotti Park'ı şehir hakkı yaklaşımına uygun bir biçimde yeniden tasarlamış ve üretmişlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BİR ŞEHİR HAKKI TALEBİ OLARAK WALL STREET HAREKETİ

Wall Street hareketi 2011 yılında ABD'de Zuccotti Park'ın eski adıyla Özgürlük Meydanı'nın işgaliyle başlamıştır. Finans kapitalin ve bankaların kalbi olan Wall Street'te başlayan, Londra'daki borsa binasının işgaliyle devam eden hareket, kısa sürede ABD'nin Oakland ve Washington gibi kentlerine de yayılarak, geniş kitlelere ulaşmıştır. 2011 yılında yaşanan bu işgal elbette birdenbire ortaya çıkmamıştır. ABD'de 1990'ların sonlarından itibaren başlayan bir takım gelişmelerin ve olayların yarattığı toplumsal bir birikimin sonucu olarak hareket yaşanmıştır.

2.1. WALL STREET'İ İŞGAL ET HAREKETİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

1990'lı yılların sonuna doğru Wall Street'te kriz belirtileri görülmeye başlanmıştır. 2000'li yılların başından itibaren ABD'de toplumsal muhalefet ekonomik ve siyasal nedenlerden ötürü yükselişe geçmiştir. Kriz belirtilerine bağlı olarak işsizliğin ve gelir adaletsizliğinin artması ve bu durumun beraberinde getirdiği sosyal bunalım muhalif hareketlerin ekonomik gerekçesini oluşturmuştur. Ekonomik gerekçelerin yanı sıra siyasal gerekçelerde eylemlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de İkiz Kulelere ve Savunma Bakanlığına (Pentagon) saldırılar düzenlenmiştir. Saldırılardan sonra Müslüman ülkelere ve Müslümanlara karşı takınılan tavır, insansız hava uçaklarının kullanımı ve Guantanamo üssündeki tutukluların içinde bulundukları ağır koşullar muhalif hareketler açısından siyasal gerekçelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Güler, 2013: 349).

1929 yılında gerçekleşen Büyük Buhrandan sonra gelir dağılımındaki adaletsizliğin en yüksek oranlara ulaştığı bir dönem yaşanmıştır. Emlak piyasası çökmüş, yüzbinlerce insan evini kaybetmiştir. Finans sektörü verimlilik artışlarının büyük bir bölümünü kapmış, bu sektörün kar payı % 40'a kadar yükselmiş, ancak

finans şirketleri kredi vermeyi kesmiş, binlerce şirket bu nedenle kapanmıştır. Şirketlerin kapanmasıyla birlikte çok sayıda insan işsiz kalmıştır (Castells, 2013: 141). 2000'li yıllar boyunca devam eden ekonomik sorunlar, 2007 yılında üst seviyelere çıkmış ve ciddi bir ekonomik kriz meydana gelmiştir. Ekonomik kriz sonrasında krizin etkilerini önleyici etkili reformların yapılmaması, Wall Street hareketinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Büyük şirketlerin ekonomideki baskın ve belirleyici rolü, gelir dağılımındaki adaletsizliğin artmasında çok önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Finans sektörünün ve bankaların toplumu temsil etmediğini savunan muhalif görüşler, finansal çevrelerin toplumsal ve siyasal alan üzerindeki hakimiyetinin azaltılması gerektiğini savunmuşlardır (Hard ve Negri, 2011: 14-15). Ekonomik krizi atlatmak amacıyla oluşturulan kurtarma paketlerinin faturasını ödeyenler krizi yaratanlardan ziyade, vatandaşlar olmuştur. 2009 yılında işsizlik oranı % 10'lara kadar çıkmıştır. Bu durum ise kriz öncesindeki işsizlik oranlarının çok üzerindedir (Güler, 2016: 331-335). Ekonomide yaşanan gelir adaletsizliğine ek olarak siyasal alanda yaşanan temsil yetersizliği de toplum tarafından sorgulanır hale gelmiştir.

2010'lu yılların başlangıcından itibaren küresel sermayenin yarattığı eşitsizlikler ve kapitalizmin yaşadığı derin kriz geniş kesimlere kadar ulaşmış ve ciddi mağduriyetlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Mağduriyetler çoğaldıkça kendi sözünü söyleme ve kendine sunulanı reddetme yönünde eğilimler güçlenmeye başlamıştır. Yerleşik siyasete ve onun beraberinde getirdiği kurumlara olan güven azalmış, bu durum ise yeni ve farklı araçların bulunması çabasını beraberinde getirmiştir. Kendi hayatına ve geleceğine hakim olma arzusu, kamusallığın ve ortak aidiyetin yeniden tanımlanmasını gündeme getirmiştir (Players, 2010: 37-38).

2010 yılında ortaya çıkan Arap isyanlarının etkisi ve Avrupa'da özellikle İspanya'da görülmeye başlayan reel demokrasi talebi ABD toplumunu da etkilemiştir (Harcourt, 2013: 77). Dünya'daki ve Avrupa'daki gelişmelerin etkisiyle 13 Temmuz 2011'de Vancouver merkezli kültürel eleştiri dergisi Adbusters, bloğunda şu çağrıyı yayımlamıştır: "Bir Tahrir anına hazır mısınız? 17 Eylül'de aşağı Manhattan'a akın, çadırlar, mutfaklar, barışçı barikatlar kurun ve Wall Street'i işgal edin." Dergi

çağrısını şöyle ayrıntılandırıyordu: "Şu sıralar dünya çapında devrimci taktiklerde geleceğe gayet uygun düşen bir değişim yaşanıyor. Bu yeni taktiğin ruhu İspanya'daki kamplarla Tahrir'in kaynaşmasından ortaya çıkıyor." (Adbusters, 2011).

Adbusters'in yapmış olduğu çağrı kısa zamanda toplumda karşılık bulmuş, eylem tarihi olarak 17 Eylül 2011 belirlenmiştir. 17 Eylül tarihi aynı zamanda Amerikan Anayasasının imzalanmasının yıl dönümüdür. Wall Street'i İşgal Et hareketinin (Occupy Wall Street-OWS) ortaya çıkmasında başka ağ ve gruplar da etkili olmuştur. Örneğin bir web sitesi olan AmpedStatus uzun zamandır ABD ekonomisinin finansal krizi üzerine analiz yapmakta ve bilgiler paylaşmaktaydı. 15 Şubat 2010'da David DeGraw Amerika'da yaşanan krize ilişkin olarak altı bölümlük bir yazı dizisinin ilk kısmını yayınlamıştır. David DeGraw, bu yazı dizisinin ilk cümlesine "Amerikalıların % 99'unun seferber olmalı ayrıca sağduyulu siyasi reformlara cesur bir şekilde ilerlemenin vakti gelmiştir." vurgusuyla başlamıştır. Bu yazı dizisi Wall Street hareketinin katılımcılarının, harekete geçmelerinde ve mevcut ekonomik ve politik düzeni sorgulamalarında önemli ve itici bir güce sahiptir (Casttells, 2013: 145).

17 Eylül 2011 tarihinde New York, Zuccotti Park'ta başlayan eylemlerde Wall Street başta olmak üzere, bankalar, çok uluslu şirketler ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) hedef alınmıştır. OWS hareketi, "% 99'u oluşturan biz, % 1'in açgözlülüğüne artık tahammül edemiyoruz" sloganıyla eylemlere başlamıştır (OccupyWallStreet, 2011). Eylemler kısa zamanda ABD'de yaklaşık olarak 100 kente, küresel ölçekte ise 1500 kente kadar yayılma göstermiştir. Wall Street hareketi, en zengin % 1'lik kesimin küresel ekonominin kurallarını nasıl belirlediğini ortaya çıkarmayı kendisine amaç edinmiştir (OccupyWallStreet, 2011). Wall Street hareketini, neoliberal piyasa ekonomisinin antidemokratik yapısını ve sosyal eşitsizlik yaratan işleyişini eleştiren, sivil itaatsizlik eylemleri üzerinden kendisini anlatan, dalga dalga farklı kent ve kamusal mekanlara yayılan, yatay bir örgütlenme modelini merkeze alan, kentsel muhalif bir hareket olarak değerlendirebiliriz (Adanalı, 2011: 27).

Eylemciler, Wall Street'in kalbindeki Zuccotti Park'ta olduğu gibi diğer kentlerde de meydanlarda kamp kurmuşlardır. Kamp hayatına benzer şekilde çöp toplama ve yemek dağıtımı gibi günlük işler oldukça planlı bir şekilde yürütülmüştür. İşgal kamplarında yer alan eylemcilerin hepsi tam zamanlı olarak eylemelere katılmıyorlardı. Eylemcilerin çoğu meclisler ve çalışma grupları için bir araya gelinen gündelik toplantılara katılmaktaydı. Kamptaki eylemler, İspanya'nın Madrid ve Barselona kentlerinde ortaya çıkmış olan öfke (indignados) eylemlerine benzer şekilde dünya kamuoyu ve yerel haber ajansları tarafından sürekli olarak canlı yayınlar yoluyla takip edilmiştir (Akbıyık ve Öztürk, 2013: 1021).

Eylemlere farklı eğilimlere sahip çok sayıda insan katılmıştır. Bu durum ise sloganların çeşitlenmesine yol açmıştır. Eylemlerde çeşitli sloganlar öne çıkmıştır:

- Biz % 99'uz. "We are the % 99"
- Demokrasi, şirketleşme değil. "Democracy Not Corporatization"
- Oligarşiye son. "Ent the Oligarchy"
- İnsanların ihtiyacı, şirketlerin açgözlülüğü değil. "The need people is not the greed of companies"
- Amerikan rüyasını koru. "Save the American Dream"
- Şimdi değilse NE ZAMAN? Evsiz kaldığında mı? Hiçbir şeyin kalmadığında mı? O zaman çok geç olacak, şimdi değilse ne zaman? "If Not Now, WHEN? When YOU are Homeless? When YOU have NOTHING. THEN, it will be too late! If Not Now, WHEN?"
- İş, adalet ve eğitim. "Jobs, justice and education" (OWS Handbook, 2011: 4-5).
- Amerika'nın sahibi kim ve onu kim kontrol ediyor? Şirketler, Bankalar ve Pentagon; sen veya ben değil! " Who Owns and Controls America? The Corporations, the Banks, the Pentagon; NOT YOU AND ME"

Wall Street eylemlerinde sadece meydanlar, parklar ve kamusal alanlar işgal edilmemiştir. Meydanlar dışında bankaların bekleme salonlarındaki koltukların işgal edilmesi, bankalardan içeriye girilmesinin engellenmesi dikkat çekici eylemlerdir.

Ayrıca eylemciler, Zuccotti Park'ta çamaşırhane ve temizlik tesisleri kurarak, kentsel bir alanı yeniden kurgulamış ve inşa etmişlerdir (OccupyWallStreet, 2011).

Wall Street'i İşgal Et hareketi ve işçi sınıfı arasındaki ilişkide tartışmalı bir konuma sahiptir. Hareketin başlangıç aşamasında ABD'nin tek büyük işçi sendikası olan Amerikan Emek Federasyonu-Endüstriyel Örgütler Kongresi (AFl-CIO) Başkanı Richard Trumka aracılığıyla eylemler ifade özgürlüğünü içeren, barışçıl talepler olarak görülmüş ve destek verilmiştir. İlerleyen aşamalarda hareketin ivme kazanması ve etkin olmaya başlamasıyla birlikte Trumka, OWS hareketini "kontrolden çıkmış ve ülkedeki eşitsizliklerin kaynağını oluşturan Wall Street'e karşı bir duruş" olarak tanımlamıştır. AFL-CIO'ya bağlı olan çok sayıda sendika temkinli olmakla birlikte, eylemelere katılım göstermişlerdir. Böylelikle emek sınıfı ve toplumsal muhalefet arasında bir ilişki kurulmaya başlanmıştır (Trudell, 2012: 103).

Wall Street hareketinin yayılmasında temsili demokrasi anlayışının yetersiz olduğu kanısı etkili olmuştur. Eylemcilere göre siyasetçiler halkın çıkarlarını korumaktan ziyade, sermayenin amaç ve çıkarlarını koruyan politikaların yanında saf tutmuşlardır (Castells, 2013: 142). Temsil edilemeyenlerin, kendi hayatlarına dair sosyo-ekonomik kararları alan, bu kesimlere karşı duydukları tepki hareketin ortak özelliğidir. Eylemlere ilişkin olarak yapılan çağrılar temsili demokrasi aracılığıyla mevcut sisteme katıldığı sayılan, fakat doğrudan hiçbir müdahalede bulanamayan kesimleri etkilemiştir. Böylece Wall Street hareketine başta işsizler olmak üzere, güvencesiz çalışanları ve ileride iş bulma riski ve gelecek kaygısı taşıyan öğrencileri, bankalarda kredi borcu mağduriyeti yaşayan bireyleri, kısacası her türlü ayrımcılığa uğrayan kesimden insan eylemlere katılım göstermiştir. Devletin ulusal ekonomiyi küresel ekonomiye uyarlama gayreti, küresel sermayeye uygun bir iklim yaratılma çabası ve küresel sermayenin devamlılığını sağlayacak para ve maliye politikalarını hayata geçirilmesi yönündeki adımlarda bu durumu pekiştirmiştir (Yıldırım, 2013: 153).

Wall Street'i İşgal Et hareketi, ekonomide yoğun bir şekilde yaşanan eşitsizliğe ve yozlaşan demokrasiye yönelik olarak ortaya çıkmıştır. Ama hareketin rejimi değiştirme gibi bir amacı yoktur. Harekete katılanlar arasında kapitalizm

karşıtı eylemciler olsa da hareket mevcut siyasi ve ekonomik düzeni doğrudan değiştirmeyi hedefleyen bir dönüşüm yaşamamıştır (Mitchell, 2013: 115-116). OWS hareketine katılanlar piyasa ekonomisinin eksik ve adaletsiz çeşitli yönlerini eleştirmişler, fakat sınıfsal bir mücadeleyi de kapsayacak şekilde harekete katılım göstermemişlerdir.

Wall Street hareketi başlangıç aşamasında ana akım medya ve siyaset kurumu tarafından pek dikkate alınmamış, eylemciler marjinal kesimler olarak görülmüştür. New York Belediye Başkanı Michael Bloomberg eylemcileri, New York turizmine zarar vermekle suçlamıştır. Ancak hareketin kısa sürede ivme kazanması üzerine Bloomberg'de harekete karşı daha anlayışlı bir tavra bürünmüştür. Wall Street hareketinin yoğun ilgiyle karşılanmasının nedenleri arasında dönemin ABD Başkanı Barack Obama'nın takındığı tavrın önemli bir etkisi vardır. Obama'nın başkan seçilmesiyle birlikte ekonomik krizin sorumluları olarak görülen finans çevrelerine ve şirketlere yaptırım uygulayacağı ve sosyal adaleti sağlanacağına yönelik beklentiler karşılık bulamamış ve ortaya çıkan umutsuz tablo Wall Street hareketinin yükselişe geçmesine neden olmuştur (Güler, 2013: 351).

Wall Street hareketi, hem felsefesiyle hem pratiğiyle ağırlıklı biçimde şiddet karşıtı eylemleri savunuyordu. Fakat eylemler bir taraftan da çatışmacıydı. Çünkü eylemciler özerkliklerini korumak amacıyla bir alanı işgal etmiş, bu durum ise sistemin işlevsel boyutuyla yani güvenlik güçleriyle karşı karşıya gelinmesine neden olmuştur. Eylemlere bazı olaylardan ötürü şiddetin gölgesi düşmüştür. Oakland'da yaşanan durumda bunu gözler önüne sermektedir. 28 Ocak 2012'de kimi eylemciler Belediye Binasını işgal etmiş, Amerikan bayrağını yakmışlar, aşırılığa kaçan, provokatif girişimlerde bulunmuşlardır (Castells, 169-170).

Wall Street hareketine katılım yer yer yükselmiş, yer yer de düşüş göstermiştir. Fakat eylemlerde kimi kesimlerin aşırılığa kaçması ve eylemleri amacından saptırması eylemlerin sorgulanmasına ve eleştirilmesine yol açmıştır. Eylemciler, kamu düzeni ve kamu huzurunu bozdukları gerekçesiyle 15 Kasım 2011'de New York Valisi, Michael Bloommberg'in talimatıyla güvenlik güçleri tarafından Zuccotti Park'tan çıkarılmışlar ve tüm çadırlar kaldırılmıştır. İşgal

alanlarının boşaltılma sebepleri ise gündelik olarak yürütülen temizlik ve sağlık işlerinin aksaması olarak gösterilmiştir. Sadece Zuccotti Park değil diğer kentlerde de işgal edilmiş olan kamusal-kentsel alanlar güvenlik güçlerinin müdahalesi sonucunda boşaltılmıştır (Castells, 2013: 170-171).

2.2. WALL STREET HAREKETİNE KATILIM GÖSTERENLERİN PROFİLLERİ

Wall Street hareketine katılanlar arasında toplumsal ve siyasal bakımdan epeyce bir çeşitlik söz konusudur. Peki bu işgalciler kimlerdi? Eylemcilerin ve onlara gerek düşünsel gerekse de maddi anlamda destek sağlayanların kimliklerine bakıldığında hareketin katı sınırlarla tanımlanmış, bir öznesinin olmadığını söyleyebiliriz (Castells, 2013: 147-148). Eylemlerde yoğun olarak anarşistlerin sesi çıkıyordu, ama çoğu Cumhuriyetçi olan özgürlükçüler de eylemlere katılım göstermişti. İstedikleri amaca ulaşamayan ve hayal kırıklığı yaşayan Çay Partisi eylemcileri ve sınırlı sayıda da olsa aşırı solcu da eylemelere katılım göstermiştir. Occupy Research Network'ün araştırmasından elde edilen ilk bulgularda bu çeşitliliği ve farklılığı doğrular niteliktedir. Çalışmadan elde edilen verilere göre eylemlere katılanların büyük çoğunluğu başka toplumsal hareketlere katılım göstermiş, çeşitli sivil toplum kuruluşlarında ve siyasi kampanyalarda yer almışlardır. Bu nedenlerden ötürü Wall Street eylemcileri heterojen bir yapılanmaya sahiptir (Castells, 2013: 150-151).

Sasha Constanza-Chock ve ülke geneline yayılan eylemcilerin kurduğu Occupy Research Network, kişisel gözlemlere dayalı olarak bir araştırma yapmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler Wall Street hareketine katılım gösterenlerin profilleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Kamplarda tam zamanlı kalmak başta olmak üzere meclislere, gösterilere ve protestolara katılım farklı düzeylerde olmuştur. Bu araştırmaya göre eylemlere tam zamanlı katılım gösterenlerin büyük çoğunluğunu 20-40 yaş arasındaki gençler oluşturmuştur. Kadınların katılımı erkeklere göre biraz daha yüksek oranlarda olmuştur (Sasha Constanza-Chock, Occupy Resaarch Network, 2011). Occupy Research Network'un araştırmasından elde edilen diğer verilere göre işgalcilerin sadece 5'te 1'i tam zamanlı olarak

eylemlere katılmış ve kamplarda gecelemişlerdir. Katılımcıların çoğunluğu genel olarak gündelik faaliyetlere katılmış, dörtte üçlük kesim gösterilerde yer almıştır. Eylemleri daha iyi anlayabilmek için başka çıkar gruplarını, özellikle orta yaşlı sendika üyelerini, işçi sınıfının istihdam koşullarını ve öğrencilerin beklentilerini dikkate almak gerekmektedir (Sasha Constanza-Chock, Occupy Resaarch Network, 2011).

Fordham Üniversitesinin Seçim Politikası ve Demokrasi Merkezinin OWS hareketinin katılımcılarına ilişkin olarak yapmış olduğu araştırma oldukça geniş kapsamlıdır. Araştırmada işgal hareketine katılanların profillerine ilişkin olarak detaylı bilgiler yer almaktadır. Bu araştırmaya yaş temelinde bakacak olursak; harekete katılım gösterenlerin yaklaşık % 49'u 18-29 yaş aralığına sahip kimselerdir. % 23'lük dilimde ise 30-39 yaş aralığına sahip kişiler yer almaktadır. İşgal et hareketine katılım gösterenlerin % 15'i 40-49 yaş aralığındadır. % 13'lik dilim ise 50 yaş ve üzeridir. Araştırmada Wall Street hareketine katılım gösterenlerin çalışma durumları da incelenmiştir. Eylemcilerin yaklaşık olarak % 53'ü tam zamanlı iş sahibidir. % 18 yarı zamanlı çalışandır. % 14'ü öğrenci, % 15'i ise işsizdir (Fordam University Center for Election Policy and Democracy, 2011).

Fordham Üniversitesinin Seçim Politikası ve Demokrasi Merkezinin yapmış olduğu araştırma sadece yaş aralığı ve çalışma koşullarıyla sınırlı kalmamış, ayrıca eylemcilerin eğitim düzeyleri ve cinsiyet dağılımları da incelenmiştir. Eylemcilerin yaklaşık % 30'u ortaokul mezunu, % 27'si lise mezunu, % 16'sı ise ön lisans mezunudur. Lisans mezunlarının oranı % 30 civarındayken, lisansüstü eğitime sahip olanların oranı ise % 22'dir. Eylemcilerin cinsiyet dağılımlarının % 48'ini erkekler, % 49'unu kadınlar ve % 3'lik dilimini ise diğer kesimler oluşturmaktadır (Fordam University Center for Election Policy and Democracy, 2011).

Wall Street hareketine etnik çeşitlilik açısından bakacak olursak harekete ağırlıklı olarak beyazlar katılım göstermiştir. Afro-Amerikalıların katılımı beyazlara oranla daha düşük düzeylerde kalmıştır. Wall Street hareketinde gündelik yaşamın üretiminde yer alan; göçmenler, yabancılar, hoşnutsuzlar ve işçiler kısacası tüm kesimler yer almıştır (Sasha Constanza-Chock, Occupy Resaarch Network, 2011).

Pew Araştırma Merkezinin Occupy Wall Street eylemlerine dair ulusal bir örneklem üzerinden yapmış olduğu araştırmada önemli bir diğer araştırmadır. 1521 yetişkin üzerinde yapılan ve 15 Aralık 2011'de yayınlanan kamuoyu araştırmasına göre % 44'lük bir kesim eylemleri desteklemekte, % 39'luk bir kesim ise harekete karşı çıkmaktadır. Wall Street eylemcilerinin taşımış olduğu kaygıları paylaşanların oranı % 48 olurken, % 30'da bu duruma karşı çıkmaktadır. İşgal ve gösterilere toplumun % 49'ı karşı çıkarken, % 29'u destek vermektedir. Araştırmaya katılanların % 61'lik kesimi ülkenin mevcut ekonomik sistemini gayri adil bir biçimde zenginleri kayırdığı kanaatine sahiptir. Harekete dair yaklaşımlarda gelir düzeyi, eğitim, yaş ve siyasi ideoloji oldukça belirleyici olmuştur (Pew Research Center, 2011).

Pew Araştırma Merkezi çalışmasında aynı zamanda siyasi partilerin ve bağımsız vatandaşların Wall Street hareketine nasıl yaklaştıklarını incelemiştir. Cumhuriyetçilerin; % 21'i Wall Street hareketini desteklemekteyken, % 59'u karşı çıkmaktadır. % 4'ü ise ne karşı çıkmaktadır ne de harekete destek vermektedir. OWS hareketini bilmeyenlerin oranı ise Cumhuriyetçiler arasında % 15'tir. OWS hareketine karşı Demokratların yaklaşımları daha farklı olmuştur. Demokratların % 60 eylemleri desteklemektedir. Harekete karşı olanların oranı ise % 21'dir. % 4'lük bir kesim ise ne hareketleri desteklemekte ne de karşı çıkmaktadır. Wall Street hareketini bilmeyen Demokratların oranı ise % 15'tir. Siyasi partilerin dışında kalan bağımsız vatandaşların yaklaşık olarak % 46'sı hareketi desteklemiştir. Harekete karşı olanların oranı % 46'yken Wall Street hareketine karşı olumlu ya da olumsuz herhangi bir görüşe sahip olmayanların oranı % 7'dir. % 14'lük bir kesim ise Wall Street hareketinden haberdar değildir (Pew Research Center, 2011).

Wall Street eylemlerinde farklı fikir ve söylemler kendisine yer bulmuştur. Kent yaşamı, çevrecilik, cinsel kimlik, demokratikleşme, eşitlik, ifade özgürlüğü gibi konular sıkça gündeme getirilmiş ve eylemciler bu konular etrafında birleşerek örgütlenmişledir. Günümüzde sivil toplum anlayışı, farklı düşüncelere sahip insanların bir araya geldiği ve üyeler arasında çok sesliğin hakim olduğu bir yapılanma biçimine hedeflemektedir (Çayır, 2016: 29-30). Wall Street hareketi de sivil toplumun bu yönünden yaralanarak farklı ve karşıt dünya görüşlerini bir araya getirmiştir.

Wall Street hareketine katılım gösterenler sivil toplum içerinde yer alarak, siyasal süreci etkilemeyi hedeflemişlerdir. Sivil toplum devletten ayrıdır, ancak devletten kopuk bir alan değildir. Sivil toplum devlet otoritesini bir taraftan kabul ederken, diğer taraftan ise siyasal süreçlere yoğun bir şekilde katılmayı hedeflemektedir. Wall Street eylemleri de devleti ve mevcut düzeni sorgulayan bir anlayışa sahip değildir. Hareket ekonomik adaletsizliği, eğitim ve sağlık politikalarını ve demokratik katılımın önündeki engelleri eleştirmektedir. Siyasal sistemi etkileme amacı taşıyan eylemciler, sistemin aksak yönlerinin iyileştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır (Öngör, 2018: 78).

Wall Street hareketinin eylem ve söylemlerine bakıldığında çeşitli ayırt edici özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Wall Street hareketi; mevcut ekonomi politikalarını ve bu politikaların bir sonucu olarak ortaya çıkan küreselleşme karşıtlığını, şehir hakkını, temsil sorununu, savaş karşıtlığını kendi içerisinde barındıran, geniş kapsamlı bir harekettir (Yıldırım, 2013: 237).

Wall Street'i İşgal Et hareketi; geleneksel temsili demokrasiyi ve onun beraberinde getirdiği siyasal kurumları hedef almıştır. Harekete katılım gösterenler siyasal temsilcilerin toplumun ortak sorunlarını, ortak bir akıl ve dayanışmayla çözmekten ziyade, belli çevrelere hizmet ettikleri kanaatine sahiptirler. Wall Street hareketinin katılımcıları bu anlayışlarına uygun olarak meclisle görüşmez, parti sistemine karşı mesafeli davranırlar. Geleneksel ve yerleşik siyasetin bir tarafında yer almak istemeyen OWS eylemcileri, geleneksel siyasete zemin hazırlayacak her türlü girişime karşı bir tutum sergilemektedirler. Wall Street hareketi siyasi partileri ve çıkar çevrelerini merkeze alarak gündem belirleyen bir hareket değildir. Aksine gündem ve politikaların belirleyicisi doğrudan harekete katılım gösterenlerdir. Wall Street hareketi sahip olduğu özellikler itibariyle geleneksel kavramlara ve öngörülebilir siyasi kategorilere karşı ezberlerimizi bozmayı öncelikli bir hedef olarak görmektedir (Harcourt, 2013: 69).

Wall Street hareketini değerlendirmenin güçlüğü, kazanabilecek ya da müzakere edilebilecek somut taleplerin olmamasından kaynaklanmaktadır. Başlangıç aşamasında gösteri çağrılarında somut bir talep dile getirilmiştir. Wall Street'in

karşısında yer alan, hükümetin bağımsız olmasını sağlayacağı bir başkanlık komisyonunun kurulması talep edilmiştir. Başkanlık komisyonunun eylemciler tarafından talep edilmesinin temel nedeni ise toplumun ekonomik çıkarlarının korunmasını sağlamaktır. Wall Street'e yönelik olarak para ve siyaseti ayırma talebinin hareketin birleştirici hedefi olacağı tahmin edilmekteydi, fakat öyle olmamıştır. Çünkü eylemciler hem her şeyi talep etmişler, hem de hiçbir şeyi talep etmemişlerdir. Katılımcıların taleplerinin fazlasıyla çeşitlilik göstermesi somut kazanımların önüne geçmiştir (Castells, 2013: 166).

İşgal Et hareketine katılım gösterenler ilk olarak Wall Street'i hedef alması neoliberal küreselleşme karşıtlığının bir parçasını oluşturmaktadır. Eylemciler, tepkilerini küresel kapitalizmin merkezi olarak gördükleri Wall Street'e yöneltmişlerdir. Başlangıç aşamasında tepkiler bu yönde gelişirken, zamanla yeni ve farklı talepleri de içine alacak şekilde eylemler yayılma göstermiştir. Hareketin yaygın ve kapsamlı bir niteliğe sahip olması yerel ve bölgesel ölçekte farklı ve özgün taleplerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Sosyal, kültürel ve ekonomik çok çeşitli talep ve beklentiler ortaya çıkmıştır (Yıldırım, 2012: 237).

İşgallerde fazlasıyla tartışılan, sıkça dile getirilen talepler listesi de bu durumu doğrular niteliktedir. Talepler listesine bakıldığında Wall Street hareketine katılım gösterenlerin taleplerinin olağanüstü bir biçimde çeşitlilik gösterdiği anlaşılmaktadır:

- Mali spekülasyonların, özellikle de sofistike bir teknoloji sayesinde borsada yapılan kısa süreli alım ve satımların denetlenmesi
- Konut krizinin ele alınması
- Merkez Bankası'nın takip edilmesi
- Döviz ve manipülasyonun denetlenmesi
- Kredi limitini aşma cezalarının düzenlenmesi
- Şirketlerin mali destekle iflastan kurtarılmasının yasaklanması
- Siyasi kampanyaların finansmanının reforme edilmesi
- Seçilmiş siyasetçilerin görev sürelerinin sınırlandırılması
- İnternette özgürlüklerin savunulması
- Medya ve internette özel hayatın güvence altına alınması

- Ekonomik sömürüyle mücadele etme
- Sağlık hizmetlerinde reformlar yapılması
- Irkçılık, cinsiyetçilik ve yabancı düşmanlığıyla mücadele
- Küresel ısınmaya karşı politikaların uygulanması
- Alternatif enerji kaynaklarının desteklenmesi
- Petrol sızıntısına neden olan şirketlere cezalar kesilmesi ve bu cezaların denetlenmesi
- Öğrencilere verilen kredilerin iyileştirilmesi
- Hayvan haklarının uygulanması
- Toplu pazarlık ve sendika haklarının savunulması
- Taşeronlaşmaya karşı muhalefet

Görüldüğü gibi eylemcilerin talep ve beklentileri fazlasıyla çeşitlilik göstermektedir. Fort Lauderdale ve New York gibi işgaller, uzun süren müzakerelerin ardından talep listesini ele alan, ayrıntılı belgeyi kabul etme kararı almışlardır. Kabul edilen talep listesi diğer işgalcilerin görüş ve önerileri dikkate alınarak, uzlaşı sonucunda hazırlanmıştır. Bu talep listelerinin başında yer alan ve 26 dile çevrilen New York İşgal Bildirisi, Wall Street hareketi içerisinde en çok yaygınlaşan belge olmuştur (Castells, 2013: 167-168).

Wall Street hareketinin toplumsal muhalefete biçtiği rol, taleplerin belirli öncüller ya da ideolojik temellere dayalı olarak belirlenmesinden ziyade, doğrudan eylem yoluyla ifade edilmesidir. Bu yönde bir yapılanmaya gidilmesinin sebebi, bugüne kadar ortaya konan eylem biçimlerinin yeterli etkiyi yaratamaması ve bu örgütler içerisinde oluşan dikey hiyerarşinin çok sesliliği sınırlamasıdır. Eylem araçlarının çeşitlenip, çoğalmasıyla birlikte kendi sözünü söyleme noktasında bireyler daha etkili ve belirleyici olmak istemişlerdir (Yıldırım, 2012: 238).

Wall Street eylemlerinin en çok tartışılan ve eleştirilen yönü de hareketin lidersiz olmasından kaynaklanmaktadır. Fakat bazı eylemcilerin de vurguladığı gibi, Wall Street eylemleri lidersiz olmakla birlikte aynı zamanda herkesin lider olduğu çok liderli bir anlayışı benimseyerek örgütlenmiştir (Castells, 2013: 160). Eylemciler arasında öne çıkan biri olması durumunda katı bir şekilde bu durum önlenmiştir.

Wall Street hareketi içerisinde geleneksel bir liderlik, rasyonel bir liderlik veya karizmatik bir liderlik yoktu. Kişiselleşmiş bir liderlik anlayışına karşıda oldukça mesafeli durulmuştur. Hareket içerisinde yerel, ulusal veya küresel bir lider yoktur. Hiyerarşiden uzak, yatay bir demokrasi modeli geliştirilmeye çalışılmıştır (Harcourt, 2013: 80-81).

2.3. WALL STREET HAREKETİNİN YAYILMASINDA MEDYA KURULUŞLARININ YAKLAŞIMI VE SOSYAL MEDYANIN ROLÜ

Wall Street hareketi, başlangıç aşamasında ABD'de ana akım medya kuruluşları tarafından pek dikkate alınmamış ve eylemlere mesafeli yaklaşılmıştır. Eylemciler provokatif, şiddet yanlısı insanlar olarak görülmüştür. Bu nedenlerden ötürü Wall Street hareketi, dijital olarak doğmuş, sosyal medya eylemlerin yayılmasında itici bir rol üstlenmiştir. Eylemlere katılım ve işgal çağrısı çeşitli bloglarda (Adbusters, Ampedstatus ve Anonymous) ilk olarak paylaşılmıştır. Adbusters Dergisi eylemlerden çok daha önce 9 Haziran 2011'de #OccupyWallStreet etiketini kaydetmiştir. Blog daha sonra 13 Haziran'da Facebook ağına bağlanmıştır. İlerleyen zamanlarda hareketin yayılmasında bu blog etkin ve belirleyici olmuş ve çeşitli çağrılarda bulunmuştur (Castells, 2013: 153-154).

Wall Street eylemlerinde sosyal ağlar yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Castells'e göre Wall Street hareketinde sosyal ağlar tüm özellikleriyle kullanılmaya çalışılmış, eylemlerin yaşandığı dönemlerde sosyal ağlarda yapılan paylaşımlar çok yükselmiştir. Ekim ayında olağan bir günde Wall Street eylemlerini içeren yaklaşık 120.000 tweet atılmış, 1 Kasım'da Zucotti Park'ın baskına uğramasıyla bu sayı 500.000'i bularak önemli bir artış göstermiştir (Castells, 2013: 154).

Hacker grubu olan Anonymus, Wall Street hareketinin yayılmasında kilit bir öneme sahiptir. Anonymus grubu, 17 Eylül 2011 günü Manhattan sokaklarını destekçilerin yoğun katılımını sağlamak amacıyla çağrı niteliğinde bir videoyu Youtube'ta paylaşmıştır (Anonymus, 2011). 57 saniyelik olan videoda şirketlerin, bankaların ve hükümetin suiistimal ve yolsuzluklarına dikkat çekilmek istenmiştir.

Sosyal medya araştırma şirketi olan Attention'un 2011 yılında Ekim ayı içerisinde hazırlamış olduğu raporun verilerine göre, eylemlerin başladığı ilk 2 hafta sonunda sosyal medya ağları yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Twitter'ın kullanım sıklığı % 62,5 Facebook'un kullanım sıklığı % 12,8 diğer sosyal medya ağlarının kullanım sıklığı ise % 4,7'lik bir artış göstermiştir. Aynı çalışmaya göre sosyal medya bildirimlerinin % 82,5'i Twitter'dan % 12,8'i Facebook'tan yapılmıştır. 17 Eylül Zuccoti Park'ın işgalinden itibaren geçen bir haftada bildiri sayısı günlük ortalama bakımdan % 2.004 oranında artma göstermiştir. Brooklyn Köprüsünde yaşanan tutuklamalardan sonra bildirim sayılarında günlük % 216'lık bir artış olduğu gözlemlenmiştir (Social Attention Research Group, 2011).

Wall Street eylemlerinde sosyal medya başlangıç aşamasında bir bilgi aracı olarak kullanılmıştır. Eylemin ilerleyen dönemlerinde ise örgütlenme ve tanıtım aracı olarak kullanılmıştır. Wall Street eylemcileri; sosyal medya aracılığıyla Arap isyanlarından, İspanya'da ortaya çıkan toplumsal hareketlerden öğrendikleri fikirleri dünyanın diğer bölgelerine de yaymayı amaç edinmişlerdir (Akbıyık ve Öztürk, 2013: 1023).

Arap halk hareketlerinde olduğu gibi birbirini tanımayan ancak benzer ve farklı düşüncelerle bir araya gelen, binlerce insan sosyal medya üzerinden örgütlenerek, kamusal-kentsel bir alanı işgal etmişlerdir. Ana akım medyada yeterince tartışılmayan, ikinci plana atılan ekonomik sorunlar öncelikli olarak sosyal medya üzerinden tartışılmaya açılmıştır. Wall Street hareketinde yoğun bir şekilde kullanılan sosyal medya hareketin geniş kitlelere yayılmasında ve küresel bir hal almasında itici bir güç olmuştur (Zizek, 2013: 12-13)

Sosyal medya üzerinden yapılan canlı yayınlar hareket içerisinde çeşitli tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Canlı yayın yapanlar olayları kendi bakış açılarına göre anlatmaktaydı. Birçok eylemci yaptıkları canlı yayından ötürü ün sahibi olmaya başlamıştı ve eylemleri dışarıdan takip edenler tarafından eylemin sözcüsü olarak görülmekteydiler. Bu durum ise bazı eylemcilerin şirketlerin sponsorluğunu alabilmek amacıyla, şahsi kazançları uğruna hareketi sömürdükleri yönünde eleştirilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Castells, 2013: 157-158).

2.4. WALL STREET EYLEMLERİ VE ŞEHİR HAKKI İLİŞKİSİ

Wall Street hareketinde belli bir lider yoktu. Liderlik işlevleri işgal edilmiş alanlarda oluşturulmuş olan, Genel Meclis toplantıları aracılığıyla yerine getirilmiştir. Genel Meclis örgütlenmesi işgal edilmiş bir mekanda karar verme yetkisine sahip olan tek yapıydı. Genel Meclis; yatay bir örgütlenmeye sahip, lidersiz, fikir birliğine dayalı, herkese açık bir toplantı alanı olarak tasarlanmıştır. Genel Meclis örgütlenmesi aracılığıyla tüm katılımcılar teklifte bulunabilmiş ya da teklif hakkında görüşlerini objektif bir biçimde ortaya koyabilmişlerdir. Kenarda kalmayı ya da gözlemlemeyi tercih edenler dışında katılımcıların hepsinin karar alma sürecine dahil olmaları ve katkı vermeleri beklenmiştir (Castells, 2013: 160-161).

Wall Street hareketinde tüm katılımcılar eşit imkanlara sahiptir. Katılımcılar Genel Meclis'in bir parçası olarak fikirlerini ileri sürmekte ya da görüş bildirmekte serbestlerdir. İşgal grubunun bütününü etkileyen kararlar Genel Meclis tarafından verilmekteydi. Fakat işgal grubu dışında gerçekleşen çeşitli eylemler Genel Meclis'in onayı alınmadan, küçük gruplar tarafından planlanabilmekteydi. Geliştirilen bir öneri karşısında katılımcılar fikir birliğine varmışsa, öneri eylem haline dönüşmekteydi. Fikir birliği sağlanamamışsa öneriye getiren katılımcının, önerisini yeniden gözden geçirmesi ve fikir birliği oluşuncaya kadar Genel Meclis'e yeniden sunması istenmektedir (Castells, 163-164).

Genel Meclis örgütlenmesi yapısı itibariyle oldukça kuralcı ve disiplinli bir anlayışa sahipti. Hareket içerisinde moderatörleri ve konuşmak isteyenleri listelemekle görevlendirilen çeşitli bireyler yer almıştır. Bazı katılımcılar, ortak el işaretleri ve anlamlarla kendilerini ifade etme yolunu tercih etmişlerdir. Bu işaretler arasında yer alan üçgen işareti konudan sapıldığını göstermektedir. Kolları döndürme işareti ise konuşmanın çok uzadığını belirtmek için yapılmaktadır. (Harcourt, 2013: 97).

Genel Meclis'in ortaya koyduğu kararları uygulamak, kampı örgütlemek ve bir pratiği hayata geçirmek için komisyonlar kurulmuştur. Komisyonların tanınmaları için Genel Meclis tarafından kabul edilmeleri gerekmektedir. Komisyonların

görevleri arasında; tartışmalarda güdük kalan bazı noktaları ortaya çıkarmak, bir fikir birliğine varılmasını sağlamak amacıyla ortaya konan önerileri formüle etmek yer almaktadır. Sözcüler Konseyi yapılanması ise çalışma grupları ve komisyonlar arasında iyi bir iletişimi sağlayabilmek amacıyla oluşturulmuş, hesap sorulabilir, şeffaf ve katılımcıların fikir birliğini önemseyen bir örgütlenme olarak tasarlanmıştır (Castells, 2013: 162).

Wall Street hareketinin örgütlendiği çoğu yerde meclisler, komiteler ve çeşitli fikir bankaları oluşturulmuştur. Böylelikle harekete dair yeni bir fikir geliştirmek ve bunun toplumsal etkilerini genişletebilmek amacıyla girişimlerde bulunmak kolaylaşmıştır. Meclis ve toplantılarda katılımcılar tarafından alınan ortak kararlar, web sitelerinde yayınlanmaktaydı. Bu duruma örnek olarak, Londra'daki Occupy hareketinin haftalık olarak kendilerine yapılan bağışları ve ekonomik durumlarını yayınlamalarını gösterebiliriz. Ayrıca Wall Street hareketine ilişkin olarak katılımcılar çok sayıda yayın ve blok oluşturmuşlardır. Londra'da oluşturulan Occupy Times Gazetesi de bu amaç doğrultusunda gündem belirlemiş ve geniş kitlelere ulaşmayı amaç edinmiştir (Yıldırım, 2013: 238).

Genel Meclis örgütlenmesine ek olarak halk mikrofonu uygulaması geliştirilmişti. Halk mikrofonu uygulaması bir ifade, iletişim ve çoğalma biçimi olarak liderliğin bir kişide toplanmasını engellemekle birlikte, kişide oluşabilecek mutlak bir iktidar anlayışını parçalamaktadır. Halk mikrofonu aracılığıyla görüşlerini ortaya koymak isteyen konuşmacı, toplamda beş veya sekiz kelime söyledikten sonra konuşmacının görüş ve önerisine katılanlar aynı kelimeleri tekrarladığından, hareket içerisinde tek bir kişinin ön plana çıkması engellenmektedir. Halk mikrofonunun temel özelliği ise kişilerin fikirlerini özgürce ortaya koyabilmesini sağlaması ve her türlü baskıyı engellemesidir. Böyle bir yolun tercih edilmesindeki amaç ise siyasi momentumu yavaşlatmak ve yönetimde oluşabilecek her türlü tekelleşmenin veya lider kültünün önüne geçmektir (Harcourt, 2013: 87).

Şehir hakkı bağlamında bir değerlendirme yapıldığında Wall Street hareketi temelde iki katmanlı bir seçenek sunmaktadır. Bunlar; kentlerin insan yaşamına uygun şekilde ıslah edilmesi ve kent mekanının politik bir tartışma alanı haline

getirilmesidir. Şehir hakkının önemli bir parçası olarak yaşanan park işgallerinin toplumsal ve politik ihtiyaçların karşılanmasında özel bir role sahip olduğu belirtilmektedir. Parklarda düzenlenen toplantılar ve görüşmelerin mekânsal ve sosyal dışlanmaya maruz kalan bireylerin bu durumlarını aşmalarında etkisi olmuştur. Ayrıca parkların, yoksul kişilerin kamu sektörü tarafından sağlanamayan ya da eksikliğini hissettikleri ihtiyaçları karşılama konusunda önemli bir rol üstlendiği iddiası da vardır (Güler, 2013: 353-354).

Wall Street eylemcileri, kentin merkezi bir alanında kamp kurmuşlar ve bu alanları birer kentsel yaşam merkezi olarak örgütlemişlerdir. Harvey, bu durumu "şehrin yeniden sahiplenilmesi" olarak tanımlamaktadır (Harvey, 2013: 74). Kentsel-kamusal bir alan eyleme katılanlar tarafından yeniden kurgulanıp, inşa edilmek istenmiştir. Kent sakinleri kendi talep ve ihtiyaçlarını merkeze alacak şekilde kent yaşamına ve kent yönetimine aktif ve gerçekçi bir katılımı sağlamayı öncelikli bir hedef olarak belirlemişlerdir.

Wall Street hareketi, Zuccotti Park'ta gerçekleştirdiği forumlar aracılığıyla doğrudan demokrasiyi mikro gruplar üzerinden işlevsel kılmaya çalışmıştır. Eylemciler, fikir ve önerilerini bir araya gelerek, demokratik ve katılımcı bir şekilde dile getirmişlerdir. Genel Meclis örgütlenmesi, halk mikrofonu uygulaması ve bir takım el işaretleri aracılığıyla eylemciler doğrudan karar alma sürecine katılma fırsatı elde etmişlerdir. Böyle bir yönetsel anlayışta beraberinde şeffaf, adil ve hesap verilebilir bir yapı oluşmasına zemin hazırlamıştır (Castells, 2013: 172).

Wall Street hareketi içerisinde Şehir Hakkı İttifakı aktif bir biçimde yer almıştır. Şehir Hakkı İttifakı ABD'nin farklı kentlerinin, özellikle (Asyalı, Hispanik, Siyah) etnik azınlıklarının yoğun olarak yaşadığı yerlerde, işçi mahallelerinde örgütlenen, soylulaştırma ve yerinden edilme tehlikesine karşı kentsel mücadele veren, farklı grup ve oluşumların bir araya gelmesi sonucunda kurulan, ulusal bir koalisyon olarak değerlendirebiliriz. İttifakın şehir hakkı yaklaşımını ele aldığı çerçeveye bakacak olursak: Spekülasyon yerine insan için toprak ve konut, herkes için ekonomik adalet, yerli halkların atalarından kalma topraklar üzerindeki hakları, sağlıklı ve sürdürülebilir mahalleler, göçmenler için barınma, istihdam ve kamusal

hizmetlere eşit erişim hakkı, kültürel ve toplumsal bütünlüğü destekleyen ulaşım anlayışı, kırda yaşayanlar için adalet ve kentlerin demokratik ve katılımcı bir şekilde planlanması ve yönetilmesi yer almaktadır (Adanalı, 2011: 27).

New York, Los Angeles ve Oakland gibi büyük işgallerin yaşandığı kentlerde gündelik hayatın özenle örgütlenmesi için eylemciler yoğun bir biçimde çaba göstermişlerdir. Çadırlar, mutfaklar, çocuk bakım merkezleri, halk kütüphaneleri, eylemcilere hitap etmek üzere konuşmacıların davet edildiği bir işgal üniversitesi ve kimi zamanlarda elektriği bisikletler aracılığıyla sağlanan medya merkezleri kurulmuştur. Ayrıca gönüllü olarak harekete katılan sağlık personelleri tıbbi yardım vermek için örgütlenmiş, çeşitli internet ağları oluşturulmuş, hatta hareketi merak edenlere eylemciler tarafından işgal alanları ve işgalin örgütlenme biçimi anlatılmıştır (Castells, 2013: 152-153).

Eylemcilerin sokakları, parkları, meydanları işgal etmeleri ve bu mekanları yeniden tasarlama ve üretme çabaları Wall Street hareketinin şehir hakkı yaklaşımıyla örtüşen yönlerini göstermektedir. Wall Street hareketi, aynı zamanda kentsel toplumsal bir hareket olmakla birlikte, sivil toplumla da iç içedir. Sivil toplumun siyasal ve ekonomik işleyişi tartışmaya açması ve sorgulamasının bir sonucu olarak hareket ortaya çıkmış ve gelişim göstermiştir.

Temsili sistemin yetersizliğinden şikayetçi olan kent sakinleri, kendilerine en yakın kentsel-kamusal alanları işgal ederek, kent mekanındaki karar alma sürecine doğrudan katılmak istemişlerdir. Eylemciler, görüş ve önerilerini herhangi bir araçsal kurum ya da temsilci olmadan doğrudan kendileri dile getirmeyi amaçlamışlar ve bu anlayışa uygun olarak çeşitli örgütsel yapılar oluşturmuşlardır. Wall Street eylemcileri işgal ettikleri mekanları sahiplenmişler ve mekanla bütünleşmişlerdir (Yıldırım, 2013: 241).

Wall Street hareketi, belli politikaları desteklemek amacıyla seferber olmadığından büyük bir politika değişikliğine yol açmamıştır. Hareket gayri adil birtakım uygulamalarının iyileşmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Wall Street hareketi için önemli bir mesele olan konut kampanyası da bunlardan birisidir. Kredi

kuruluşlarına geri ödemelerde büyük indirime gitmelerini sağlamak amacıyla ülkenin dört bir tarafında boşaltılacak olan evler, eylemciler tarafından işgal edilmiştir. Mevcut ekonomik düzenin eşitsizliğini göstermek için ihtiyar bireylerin ya da engelli gazilerin ipotek borcu ödenmemiş evlerinden çıkarılmaları gibi çeşitli dokunaklı örnekler kamuoyuyla paylaşılmıştır. Konut işgalleri sırasında eylemciler bazı başarılarda elde etmişlerdir. Birtakım ipotekler kaldırılmış, konut faizleri düşürülmüş ve ulusal kamuoyunun oluşması için yoğun bir çaba gösterilmiştir (Castells, 2013: 171).

Wall Street hareketinde yaşananların daha iyi tartışılmasını sağlamak amacıyla çeşitli temel kriterler belirlenmiştir. Belirlenen kriterler Wall Street hareketinin niteliğine bağlı olarak "çıkarımlar" yoluyla seçilmiştir. Belirlenen kriterler arasında; eylemcilerin profilleri, siyasi parti üyelerinin ve bağımsız vatandaşların eylemlere yaklaşımları, sosyal medya ağ kullanımının eylemler üzerindeki etkisi ve eylemcilerin talep ve beklentileri yer almaktadır.

Eylemcilerin talep ve beklentileri kriteri kendi içinde çeşitli şehir hakkı talebi boyutlarını ayrılmıştır. Şehir hakkı talebi boyutları da alt bileşenler olarak kategorize edilmiştir. Şehir hakkı boyutlarının belirlenmesinde Eleştirel Kent Sosyolojisi Kuramının temsilcilerinin (Lefebvre, Harvey, Casttells, De Souza, Purcell) şehir hakkı yaklaşımları dikkate alınmıştır. Wall Street hareketinin temel kriterlerini özetleyecek olursak aşağıdaki tablolara ulaşmış oluruz:

Tablo 1: Wall Street Hareketinin Katılımcılarının Profillerinin İncelenmesi

Wall Street Hareketine Katılım Gösterenlerin Profilleri							
***Yaş Dağılımı**	**%**	***Çalışma Durumu**	**%**	***Eğitim Düzeyi**	**%**	****Cinsiyet Dağılımı**	**%**
18-29 yaş arası	49	Tam zamanlı çalışanlar	53	Ortaokul mezunu	3	Kadın	49
30-39 yaş arası	23	Yarı zamanlı çalışanlar	18	Lise mezunu	27	Erkek	48
40-49 yaş arası	15	Öğrenci	14	Ön lisans mezunu	16	Diğerleri	3
50-+ yaş arası	13	İşsiz	15	Lisans mezunu	30		
				Lisansüstü mezun	22		

* Center for Electoral Politics and Democracy Fordham University: Wall Street Survey Results, (2011).

** Occupy Wall Street Survey Topline Dougles E. Schoen LLC, (2011). Araştırmadan elde edilen bazı veriler yuvarlama olarak verildiğinden % 100'e eşit olmayabilir.

Wall Street hareketini kriterler eşliğinde inceleyecek olursak, ilk olarak karşımıza eylemcilerin profilleri kriteri çıkmaktadır. Yaş aralığı bakımından harekete katılanlar arasında yoğun olarak gençler yer almaktadır. Çalışma koşulları bakımından inceleyecek olursak eylemcilerin çoğunluğu tam zamanlı ve yarı zamanlı bir işte çalışmakla birlikte, maaşlarından ve çalışma koşullarından memnun olmayan kesimlerdir. Fakat % 15'lik bir kesim işsizdir, bu oran istihdam ve ekonomik bunalım hakkında ciddi bir göstergedir. Eylemlere katılanlar arasında okuma yazma bilmeyenlerin sayısı çok düşük, hatta yok denecek kadar azdır. Lisans ve yüksek lisans mezunları eylemlere yoğun olarak katılım göstermiştir. Eylemlere katılımda kadın ve erkekler birbirine yakın oranlarda yer almışlardır.

Tablo 2: Siyasi Parti Üyelerinin ve Bağımsız Vatandaşların Wall Street Hareketine Yaklaşımları

Siyasi Parti Üyelerinin ve Bağımsız Katılımcıların Durumu		
***Cumhuriyetçiler %**	***Demokratlar %**	***Bağımsızlar %**
Destekliyor 21	Destekliyor 60	Destekliyor 46
Karşı 59	Karşı 21	Karşı 34
Hiçbiri 5	Hiçbiri 4	Hiçbiri 7
Bilmiyor 15	Bilmiyor 15	Bilmiyor 13

* Pew Research Center, (2011).

Tablodan da anlaşılacağı üzere siyasi parti üyelerinin ve bağımsız vatandaşların eylemlere yaklaşım biçimleri birbirinden farklılık göstermektedir. Cumhuriyetçilerin büyük çoğunluğu eylemlere karşıdır. Demokrat partililerde, Cumhuriyetçilerin tam aksine eylemleri yoğun bir şekilde sahiplenmiştir. Her iki partide eylemlerden habersiz olanların oranı % 15'tir. Bu oran küçümsenmeyecek bir orandır. Bağımsız vatandaşların büyük bir çoğunluğu ise eylemlere destek vermiş, önemli bir çoğunluğu ise karşı olmuştur.

Tablo 3: Sosyal Medya Kullanımının Wall Street Hareketine Etkisinin İncelenmesi

***Sosyal Medya Ağ Kullanımı**		
Twitter %	**Facebook %**	**Diğer Sosyal Medya Ağları %**
İlk iki hafta sonunda 82,5 bir artış görülmüştür.	İlk iki hafta sonunda 12,8 oranında bir artış görülmüştür.	İlk iki hafta sonunda 4,7 oranında bir kullanım artışı görülmüştür.

* Social Attention Research Group (2011).

Sosyal medya kullanımı kriteri Wall Street eylemlerinin analizi çerçevesinde kilit bir öneme sahiptir. Sosyal medyanın aktif kullanımı eylemlerin yayılmasında ve örgütlenmesinde önemli bir etken olmuştur. Eylemlere katılım gösterenlerin büyük bir çoğunluğu sosyal medya üzerinden bilgi sahibi olmuş ve canlı yayınlar yoluyla eyleme katkı sunmak istemişlerdir.

Tablo 4: Wall Street Hareketine Katılım Gösterenlerin Talep ve Beklentilerinin İncelenmesi

Şehir Hakkının Talep Boyutları	**Alt Bileşenler**	**Alt Bileşenlerin İncelenmesi**
Sosyal	Bazı sınıf veya grupların dışlanmaması	Mekânsal ve toplumsal dışlanmaya maruz kalmış kesimler eylemlere yoğun bir şekilde katılım göstermiştir.
	Şehir hakkının sosyal yaşam ve sosyal ilişkileri de kapsaması	Eylemler boyunca çeşitli sosyal aktiviteler yapılarak, sosyal yaşam yeniden düzenlenmek istenmiştir.
Kültürel	Tarihi ve kültürel değerlerin korunması	Bileşene ilişkin olarak net veriler elde edilememiştir.
	Sosyal ve kültürel faaliyetlerin kapsayıcılığı	Çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetler yapılmıştır. Fakat bu faaliyetlerin kapsayıcılığına dair kesin ifadelerde bulunmak doğru değildir.
Ekonomik	Kentsel kaynaklara eşit erişim	Eylemler sonucunda kentsel kaynaklara eşit erişim sağlanamamıştır.
	Kent mekanının kullanım değerinin ön plana çıkması	Ekonomik kriz eylemlerin ortaya çıkmasındaki en önemli nedendir. Bu amaç doğrultusunda Zuccotti Park mekanın mübadele değerinden ziyade kullanım değeri dikkate alınarak kurgulanmak istenmiştir
Mekânsal	Fiziki ve kentsel mekanın iyileştirilmesi	Bileşene ilişkin olarak net verilere ulaşılamamıştır.
Çevresel	Çevresel kaygılar taşıyan faaliyetlerin geliştirilmesi	Eylemlere çevreci hareketlerde katılmıştır. Fakat çevresel kaygıların ön plana çıktığına dair verilere ulaşılamamıştır.

Wall Street eylemcilerinin şehir hakkı talepleri, kendi içinde çeşitlilik göstermektedir. Sosyal talep kapsamında bakacak olursak, harekete üretim ilişkilerinden ve gündelik toplumsal yaşamdan dışlanmış olanlar, memnuniyetsizler ve yabancılar katılmıştır. Hareket içerisindeki sosyal yaşamı ve sosyal ilişkileri canlandırmak amacıyla çeşitli kültürel ve sanatsal faaliyetler düzenlenmiştir. Eylemlerin ortaya çıkmasında ekonomik talepler belirleyici olmuştur. Fakat eylemler mevcut ekonomik düzeni değiştirmeyi amaçlayan, sınıfsal bir mücadeleye dönüşmemiştir. Eylemciler arasında çeşitli ekoloji hareketleri yer alsa da eylemlerde ekonomik talep ve beklentiler daha belirleyici olmuştur.

Wall Street hareketi anlatıldıktan sonra, tez çalışmasının 3. bölümünde Türkiye'de 2013 yılında ortaya çıkan Gezi Parkı eylemleri, şehir hakkı yaklaşımını merkeze alacak şekilde tartışmaya açılmıştır. ABD'de yaşanan Wall Street hareketinin ne derece bir şehir hakkı talebi olduğunun anlaşılabilmesi için ona benzer bir başka hareket olan Gezi Parkı'nın incelenmesi uygun olacaktır. Gezi Parkı eylemlerinin seçilmesinin temel nedeni ise sivil toplum anlayışının, siyasi kültürün ve coğrafyanın farklı olduğu bu örneklerden yola çıkarak şehir hakkı talebinin nasıl karşılandığını, nasıl var olduğunu ve nasıl yayılma gösterdiğini açıklamaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KENTSEL-TOPLUMSAL BİR HAREKET OLARAK GEZİ PARKI EYLEMLERİ VE ŞEHİR HAKKI İLİŞKİSİ

Gezi Parkı eylemleri, 2013 yılında ortaya çıkan ve kısa sürede tüm Türkiye'ye yayılan toplumsal bir harekettir. Gezi Parkı eylemlerine toplumun çok farklı kesimlerinden katılımlar olmuştur. Bu nedenle Gezi Parkı eylemleri heterojen bir yapıya sahiptir. Gezi Parkı olayları kentsel-kamusal bir alanı merkeze aldığından, kentsel toplumsal bir hareket olma özelliği taşımaktadır. Gezi Parkı protestoları başlangıç aşamasında çevresel kaygılarla ortaya çıkmışken, ilerleyen günlerde eylemler politik bir yöne doğru kanalize olmuştur.

Gezi Parkı eylemlerinin ortaya çıkmasında farklı dinamikler etkili olmuştur. Siyasi iktidarın ve muhalefetin eylemleri yorumlama biçimi de farklı olmuştur. Şehir hakkı, kent yönetimine aktif ve çoğulcu bir şekilde katılım gösterilmesini temel almaktadır. Kent sakinlerinin kente ilişkin olarak ortaya konan plan, proje ve kararlarda belirleyici olması gerekmektedir. Fakat kentsel-kamusal bir alan olan Gezi Parkı, kent sakinlerinin öneri ve görüşleri alınmadan çeşitli plan ve projeler yoluyla kurgulanmak istenmiştir.

3.1. GEZİ PARKI EYLEMLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Dünya'da yaşanan ekonomik değişimden Türkiye de yakından etkilenmiştir. Özel sektörün gelişmesi ve sanayinin güçlenmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır. Sermaye ve emek gücü özellikle büyük kentlerde yoğunlaşmaya başlamıştır. Sermaye hareketliliği İstanbul başta olmak üzere Türkiye'deki tüm kentleri etkilemiş, kentleri kapitalist üretim ilişkilerinin ortaya çıktığı ve geliştiği mekanlar haline getirmiştir. Özelleştirme hamleleri ile kentsel değerler, yaşam alanları, kültürel ve tarihi yerler tahrip edilmeye başlanmıştır. Kentler kapitalist çelişkinin

yaşandığı yerler olmaktan çıkmış, bizzat kapitalist ilişkinin kendisi olmuştur (Gündoğdu, 2013: 41-42).

Türkiye'deki siyasi iktidarlar ise neoliberal politikaları merkeze alarak, küresel sermayeyle uyumlu politikalar geliştirme yoluna gitmişlerdir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarının 2007 yılından itibaren küresel sermayeye olan ilgisi artma eğilimi göstermiştir. Siyasi iktidar, kentsel politika ve planlarda öncelikli hedef olarak inşaat sektörünü belirlemiştir (Ökten vd, 2013: 47-48). Ülkenin en büyük kenti olan İstanbul'a yoğunlaşılmış, megakent özlemi İstanbul üzerinden giderilmeye çalışılmıştır. Siyasi iktidar, neoliberal ve neomuhafazakar eğilimlerine göre kent mekanını planlanmak ve kurgulamak istemiştir. Hükümet, neomuhafazakar anlayışına uygun olarak Gezi Parkı'nın bulunduğu alana Topçu Kışlası, Taksim ve Çamlıca'ya ise Cami inşa edeceği yönünde vaatlerde bulunmuştur (Ökten ve diğerleri, 2013: 50-51).

2011 genel seçimlerinden önce AK Parti iktidarı ülke genelinde neredeyse tüm kentlerde seçimlere kentsel projeleri esas alarak girmiştir. Seçimler genel seçimden ziyade yerel seçim havasında geçmiştir. Bir taraftan siyaset kentselleşmiş, diğer taraftan ise kent mekanı toplumsal, kültürel ve politik gelişmelerden yoğun bir şekilde etkilenmiştir (Şahin, 2013: 76).

Gezi Parkı eylemleri ise böyle bir siyasi, toplumsal ve kültürel ortamda meydana gelmiştir. Eylemlerin ortaya çıkmasındaki en önemli etkenlerin başında ise Taksim Yayalaştırma Projesi gelmektedir. İstanbul'da Avrupa yakasının en önemli kamusal merkezlerinden birisi olan Taksim Meydanı'nı temel alan proje, dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından 2011 genel seçimlerinden önce kamuoyuna açıklanmıştır. Projenin amaçları arasında; Taksim Meydanı'nın yayalaştırılması ve 1939 yılında Lütfi Kırdar döneminde meydan düzenlemesi yapılırken yıktırılmış olan Topçu Kışlası'nın yeniden inşa edilmesi vardır (Şahin, 2013: 76).

Mimarlar Odası ve Şehir Plancıları Odası projeye Haziran 2011'den itibaren yoğun bir şekilde itiraz etmiştir. İtirazlarda odak alınan nokta ise projenin

yayalaştırma projesi olmadığı aksine Gezi Parkı'nda inşa edilmesi düşünülen Topçu Kışlası için ağaçlık alanların yok edileceği ve bu durumun ise çevresel bir yıkıma yol açacağı itirazı olmuştur. İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi, 17 Eylül 2011'de aldığı kararla projeyi onaylamıştır (Kıygı, 2013: 73-74). Taksim'in Yayalaştırılması Projesi'nin karşısında duran, projeyi eleştiren sivil toplum kuruluşları ve çeşitli gruplar Taksim Dayanışma Platformu'nu kurmuşlardır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin almış olduğu karar, İstanbul II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 4 Ocak 2012 tarihinde onaylanmıştır. Karar onanmasına rağmen mimarlar, şehir plancıları, üniversite öğretim üyeleri ve sanatçılar 4 Şubat 2012 tarihinde Gezi Parkı'nın kendine has kültürel değerleriyle tescil edilmesi amacıyla II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na başvuruda bulunmuşlardır (Kıygı, 2013: 75).

Taksim Yayalaştırma Projesi'nin 1/5000 ve 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım ve Uygulama İmar Planı tadilatı 14 Şubat 2012'de askıya çıkmıştır. İmar Planının askıya çıkmasının hemen ertesi gününde 15 Şubat'ta projeye muhalif olan gruplar "Taksim için Taksim'e" mesajını toplumsal tabana yayarak, projeye karşı itirazın kitleselleşmesi için vatandaşları Taksim Meydanı'na davet etmiştir (Kıygı, 2013: 76). Taksim Dayanışması 2 Mart 2012'de bir deklarasyon yayınlayarak, projenin hayat bulması durumunda Taksim Meydanı'nın betonlaşmış, kimliksiz ve insansızlaştırılmış bir mekan haline geleceğini belirtmiştir (Kıygı, 2013: 76-77). Sivil toplum ayağında bu gelişmeler yaşanırken Taksim Yayalaştırma Projesi'nin birinci etap ihalesini Kalyon İnşaat kazanmıştır.

Kalyon İnşaat'ın ihaleyi kazanması üzerine İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Cumhuriyet Caddesi'nin Tarlabaşı Bulvarı'ndaki otoparktan başlayarak, Elmadağ Divan Oteli önüne kadar uzanan alanı trafiğe kapatmıştır. Yaşanan gelişmeler üzerine Taksim Dayanışması öncülüğünde bir ay boyunca Taksim'de nöbet tutulmuş ve 50 bin kişinin imzası alınarak, İstanbul II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kuruluna sunulmuştur (mimarist, 27.04.2017).

Projeye ilişkin olarak yapılan itirazların temelinde projenin Taksim Meydanı'nı yayalaştırma amacından ziyade, meydana girişin tek bir noktadan sağlayacağı ve bu nedenle giriş ve çıkışların kontrol altına alınacağı belirtilmiştir. Ayrıca Topçu Kışlası'nın yeniden inşa edilmesiyle birlikte alanın kamusal olmaktan çıkacağı ve rant değerinin ön plana çıkacağı yönünde görüş ve iddialar ortaya atılmıştır (Şahin, 2013: 77). İtiraz ve iddialar çeşitli Meslek Odaları ve sivil toplum kuruluşları tarafından yargıya taşınmıştır.

Taksim Dayanışması ve bileşenleri kuruldukları ilk günden itibaren çok sayıda basın açıklaması ve etkinlik yaparak Gezi Parkı'na dikkatlerin çevrilmesini sağlamış, toplumsal bir duyarlılığın oluşmasına zemin hazırlamışlardır. Projenin iptali ve kamuoyunun duyarlılığını sağlamak amacıyla Taksim Dayanışması, 17 Mart 2012 günü tünelden başlayarak Taksim Meydanı'na kadar süren bir yürüyüş düzenleyerek basın açıklaması yapmıştır (Dertdeğil, 2015: 71). Sosyal medya aracılığıyla bir araya gelen gönüllü gruplar, topladıkları paralarla bir belgesel olan Ekümenopolis'in (Ucu Olmayan Şehir) galasını 29 Nisan 2012'de Gezi Parkı'nda yapmışlardır.

Taksim Yayalaştırma Projesi'nde yer alan Topçu Kışlası'nın yapımına Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından onay verilmiştir. Fakat bu karar "Gezi Parkı tarihe tanıklık ettiği" gerekçesiyle İstanbul II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından reddedilmiştir. Yayalaştırma Projesi son olarak Ankara'daki Koruma Yüksek Kurulu'na taşınmıştır. Kurul 30 Mayıs 2013'te kararı bozarak, projenin önündeki tek engeli de ortadan kaldırmıştır (Dertdeğil, 2015: 68).

Sivil toplum örgütleri tarafından Gezi Parkı'nın üzerinde önemle durulmasının nedeni sadece meydanının yayalaştırılması ya da Topçu Kışlası'nın yapılmasından ötürü değildir. İstanbul'da başta Beyoğlu olmak üzere çeşitli yerlerde Kentsel Dönüşüm Projeleri hayata geçirilmiştir. Ancak yapılan gözlem ve saha araştırmalarına göre projeler sonucunda yerinden edilme ve mülksüzleşme artmış ve sosyal ayrışma çoğalmıştır (Polat, 2015: 179-180).

Kalyon İnşaat'ın Gezi Parkı'nda çalışmaya başlaması üzerine 50 kadar gösterici yapılan çalışmanın yasadışı olduğunu belirterek işçilerin çalışmasını engellemek için yoğun çaba göstermiştir. Göstericiler, iş makinelerinin yeniden çalışmasını önleyebilmek amacıyla nöbet tutmuşlardır. Gezi Parkı eylemleri böylelikle 27 Mayıs 2013 tarihinde başlamıştır. Çalışmanın devam edilebilmesi için eylemcilere 29 Mayıs sabahı zabıta ekipleri tarafından müdahale edilmiştir. Eylemcilerin kaldıkları çadırlar zabıta ekiplerince ateşe verilmiştir. Yaşanan bu olay Gezi Parkı'nın kısa süre içerisinde ülkenin en önemli gündemi haline gelmesine zemin hazırlamıştır (Polat, 2015: 105).

Çadırların yakılmasından hemen ardından Gezi Parkı'nın korunması amacıyla çeşitli eylem çağrıları yapılmaya başlanmıştır. İlk çağrı 31 Mayıs 2013 günü saat 10.00'da Divan Oteli'nin önünde basın açıklaması yapılmasıyla başlamıştır. İkinci eylem çağrısı ise yine aynı gün içerisinde saat 13.00'de Taksim Tramvay Durağında olmuştur. Ancak burada 2000 kadar protestocu oturma eylemi yaparken güvenlik güçlerinin müdahalesi olmuştur (Koyuncu, 2015: 76-77). Son çağrı ise saat 19.00'da yapılmıştır. Gezi Parkı'na Beşiktaş, Tarlabaşı, Harbiye ve İstiklal başta olmak üzere dört bir taraftan on binlerce insan giriş yapmıştır.

31 Mayıs tarihi Gezi Parkı eylemleri açısından en önemli kırılmaların yaşandığı günlerden biri olmuştur. Eylemelere katılım oranı önceki günlere göre daha çok artmıştır. Eylemlerin boyutunda çok önemli bir değişim görülmüş, eylemler çevresel olmaktan çıkarak, hükümet karşıtı bir hal almıştır. Taksim Gezi Parkı eylemleri yaşanırken Divan Oteli'nin gazdan etkilenen eylemcilere kapısını açması beraberinde çeşitli tartışmaları da getirmiştir. (Tan, 2013: 104).

Gezi Parkı eylemlerine katılım artarak devam etmiştir. 1 Haziran 2013 günü sabahın erken saatlerinden itibaren bazı protestocular İstanbul'un Anadolu yakasında toplanmaya başlamış ve Boğaziçi Köprüsü yönüne doğru yürüyüşe geçmiştir. Grup Beşiktaş'a vardığında güvenlik güçlerinin müdahalesiyle karşılaşmıştır (Gezi Olayları Zaman Çizelgesi, 2015).

Gezi Parkı eylemleri dünya kamuoyu tarafından da dikkatle takip edilmiş ve yaşanan olaylara ilişkin olarak bilgi aktarımı yapılmıştır. Türkiye'de ise ana akım medya Gezi Parkı'nda yaşanan eylem ve gelişmelerden söz etmemiştir. Gezi Parkı eylemleri yaşanırken bir kanal ise Penguen Belgeseli yayınlamıştır. Böylece Penguen, Gezi Parkı eylemlerinin önemli bir sembolü haline gelmiştir (Gezi Olayları Zaman Çizelgesi, 2015).

Gezi Parkı eylemleri sırasında artan sokak gösterileri, şiddet ve yoğun çatışma durumu AK Parti hükümeti tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, eylemlerde yaşanan olayları AK Parti Hükümetini yıkmaya yönelik siyasi ve ideolojik hamleler olarak görmüştür. Ana muhalefet partisi konumundaki CHP ise 2 Haziran'da Kadıköy'de gerçekleştireceği mitingi iptal etmiş, partililere Gezi Parkı eylemlerine destek vermeleri yönünde çağrıda bulunmuştur (Polat, 2015: 177).

Hükümet bir taraftan Gezi Parkı eylemlerine tepkiliyken, bir taraftan ise eylemcilerle diyalog kurma çabası içerisindeydi. Bu amaca uygun olarak 5 Haziran tarihinde Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, Taksim Dayanışması Platformu'ndan bir takım temsilcilerle görüşerek, onların taleplerini dinlemiştir. Temsilciler talep olarak Gezi Parkı'nın korunmasını ve park olarak kalmasını, gösterilerde orantısız güç kullanımına göz yuman bazı emniyet müdürleri ve sorumluların görevden alınmasını, göz yaşartıcı gaz ve benzeri kimyasal gazların yasaklanması ve gözaltına alınan eylemcilerin serbest bırakılmasını, haklarında soruşturma açılmamasını istemişlerdir (Polat, 2015: 178-179).

Gezi Parkı eylemlerinin kendisine ve partisine yönelik olarak yapıldığını beyan eden dönemin Başbakanı Erdoğan, eylemcilerin çevreyle hiçbir ilgisi olmadığını belirtmiştir. Yaşanan eylemler AK Partili seçmenleri liderlerinin yanında olmaya sevk etmiştir. Siyasi iktidar bir taraftan rakiplerine de gözdağı verecek bir dizi mitingin startını vermiştir. "Milli İradeye Saygı" adlı mitinglerle bir taraftan siyasi iktidar dünya kamuoyuna toplum içerisinde karşılık gördüğünü ispatlama çabası içerisinde olmuş, diğer taraftan ise hükümetin çeşitli muhalefet odakları

tarafından kolayca devrilemeyeceğini gösterme kaygısı taşımıştır (Ete ve Taştan, 2013: 21-22).

Gezi Parkı eylemcilerinin, dönemin başbakanı Erdoğan tarafından çapulcu olarak gösterilmesi, eylemcilerin üzerinde geniş yankı uyandırmıştır. Eylemciler çapulcu kelimesini kısa sürede özümsemiş ve sembol haline getirmiştir. Sık sık dile getirilen bu kavram sloganlarda ve pankartlarda kendisine sıkça yer bulmuştur. Çapulculuk başta giyim ürünleri olmak üzere, farklı mecralarda kendisini yeniden üretmiştir (Dertdeğil, 2015: 73). Nişantaşı'ndaki protesto hareketlerine katılan Cem Boyner'in "Ne sağcıyım ne solcu/çapulcuyum çapulcu" yazılı pankartı kısa sürede sosyal medya üzerinden paylaşılmış ve popüler hale gelmiştir (Demokrat Haber, 06.05.2018).

Gezi Parkı eylemlerine katılım gösterenlerin arasında farklı kimlik, ideoloji, inanç ve cinsiyete sahip bireyler olduğundan, bu durum sloganların çeşitlilik göstermesine de neden olmuştur:

- Bu kez gündemi halk yarattı.
- Apolitik gençlik sokağa dökülürse…
- Genç, yaşlı, herkes burada...
- Bu halk bir harika dostum.
- Kahrolsun bazı eyler…
- Çare Drogba….
- Allahını seven defansa gelsin.
- Tencerem var tavam var, çapulcuyum havam var.
- Bu gaz bir harika dostum.
- Duygusal halkız vesselam…
- Neredesin Spartacus?
- Nükleer silah gibi zeka var bizde…
- Türkiye güzel ülke de çevresi kötü…
- Halı saha maçı kadar eğlenceli değil.
- Everywhere Taksim (Her yer Taksim)
- Her şey TV'de yayınlanmayacak…

Gezi Parkı eylemlerine katılanların sloganlarında daha çok dünya görüşleri ve siyasal yönelimleri belirleyici olmuştur (İNTERNETHABER, 20.03.2019).

Gezi Parkı olaylarının başlaması ile birlikte olaylara karşı hükümetin tutumu ile ulusal medyanın takındığı tavır, olaylara katılımı arttırmıştır ve olayların yayılması sonucunu beraberinde getirmiştir. Çeşitli kesimler Taksim Gezi Parkı eylemleriyle kendi pozisyonlarını konumlandırmaya çalışmıştır. Çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu bu hareket, Türkiye siyasi tarihinde görülmemiş bir renkliliğe ve çoğulculuğa sahip olmuştur. Gezi Parkı merkezli olarak ortaya çıkan hareket kısa sürede ulusal bir hareket haline gelmiştir (Şahin, 2013: 79). Gezi Parkı, kendilerini siyasi sisteme ifade edemeyen kesimlerin simgesel varoluşunun mekanı haline gelmiştir.

Gezi Parkı protestoları kapsamında Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK), Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB), Türk Tabipler Birliği (TTB) ve Türk Diş Hekimleri Birliği (TDHB) çeşitli iş bırakma eylemleri düzenlemiştirler. İş bırakma eylemlerine ek olarak bazı aktivist gruplar da eylem ve protestolar düzenlemiştir. Bu eylemler arasında en çok ses getirenler "Duran Adam" ve "Tencere ve Tava" eylemleri olmuştur (Yaleze, 2014: 120).

Gezi Parkı eylemlerine yapılan müdahaleler sırasında fotoğrafı çekilen "kırmızılı kadın" olarak bilinen akademisyen Ceyda Sungur, protestoların önemli bir sembolü haline gelmiştir. Yapılan müdahaleler sonucunda parkta nöbet tutanların sayısı giderek artış göstermiş, eylemler kısa sürede geniş kitlelere yayılmıştır (Feyzioğlu, 2013: 19-20).

İstanbul'da Gezi Parkı eylemlerinde başlayan protestolar kısa sürede tüm Türkiye'ye yayılmıştır. Gösterilere katılım İstanbul'dan sonra Ankara ve İzmir'de artarak devam etmiş, Bayburt ili dışında 80 ilde gösteriler düzenlenmiştir (Korkmaz, 2014: 58).

Gezi Parkı'nda eylem ve gösterilerin yoğun bir şekilde artması üzerine 15 Haziran 2013 akşamı kolluk kuvvetleri Gezi Parkı eylemcilerine müdahale etmiş ve park alanı boşaltılmıştır. Bu durum Gezi Parkı eylemleri açısından çok önemli bir kırılmaya işaret etmektedir. Gezi Parkı bu zaman diliminde ülkedeki muhalif düşüncesinin kendisini var ettiği mekandır. Sokak muhalefeti ile amaçlarına ulaşamayan eylemciler bu tarihten sonra kendilerine yeni yol haritaları çizmişlerdir. Eylemciler şiddetten uzak mahalle toplantıları ve bağımsız seçim kampanyaları gibi barışçıl ve özgürlükçü yönelimler içerisine girmiştir (Ete ve Taştan, 2013: 21-22).

Gezi Parkı eylemlerine yaklaşık olarak 2,5 milyon insanın katıldığı tahmin edilmektedir. Eylemler sonucunda 600'den fazla polis, 4 bine yakın eylemcinin yaralandığı tespit edilmiştir. İçişleri Bakanlığı'nın yaptığı açıklamalara göre ise valiliklerden gelen hasar tespit raporlarına göre 58 kamu binası, 337 işyerinin tahrip edildiği, 90 Belediye Otobüsü ve 214 özel araç ve 240 polis aracına zarar verilmiştir. Olaylar sırasında sakatlanan, gözünü kaybeden ve yaşamını yitiren insanlar da olmuştur (İnsan Hakları Derneği Gezi Parkı Raporu, 2014: 3).

3.2. GEZİ PARKI EYLEMLERİNE KATILIM GÖSTERENLERİN PROFİLLERİ

Gezi Parkı eylemlerinin katılımcılarına bakacak olursak; çok farklı, kimlik, kültür ve inanç yapılarına mensup kişiler bir araya gelmiştir. Bu nedenle Gezi Parkı olayları, heterojen bir eylemsellik gösterir. Eylemcilerin belli temel bir programı yoktur. Belli bir liderden söz edemeyiz (Türkiye Mühendislik Haberleri, 06.05.2018).

Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'nın (SETA) Gezi Parkı eylemlerine ilişkin olarak 2013 yılında yapmış olduğu araştırmada bu çeşitliliği ve zenginliği doğrular niteliktedir. Araştırmaya göre Gezi Parkı eylemlerine katılım gösterenlerin yaş aralıkları incelendiğinde eylemcilerin % 63,5'u 15-24 yaş aralığındadır. Eylemlere katılım gösterenlerin % 24,8'lik kesimi 25-34 yaş aralığındaki bireylerden oluşmaktadır. Geriye kalan % 11,6'lık kesim ise 35 yaş ve üzeridir. Eylemlere katılım gösterenlerin çalışma durumuna bakıldığında

eylemcilerin % 19,6'sı tam zamanlı iş sahibi, % 7,4 yarı zamanlı iş sahibidir. Eylemcilerin % 66'sı öğrencidir. % 5,2'lik kesim ise ev hanımı, emekli ve işsizlerden oluşmaktadır (SETA, 2013: 42-43).

SETA Vakfı'nın Gezi Parkı eylemcilerine ilişkin olarak yapmış olduğu araştırma sadece yaş dağılımı ve çalışma durumuyla sınırlı değildir. Araştırmada eylemlere katılım gösterenlerin Eğitim düzeyi ve cinsiyetleri de dikkate alınmıştır. Eğitim düzeyleri bakımından eylemcilere bakıldığında okuryazar olmayanların oranı % 0,3'tür. İlkokul mezunu olanların oranı % 2,7 ortaokul mezunu olanların oranı % 5,7 lise mezunlarının oranı % 42,8'dir. Eylemlere ağırlıklı olarak lisans ve yüksek lisans mezunu bireyler katılım göstermiştir. Üniversite mezunlarının oranı ise % 42,8 yüksek lisans mezunlarının oranı % 12, 9'dur. Eylemcilerin cinsiyet dağılımı incelendiğinde % 50,7'lik kesimi kadınlar, % 49,3'lük kesimi ise erkekler oluşturmaktadır (SETA, 2013: 45-46).

KONDA Araştırma Şirketi'nin 2014 yılında Gezi Parkı eylemlerine ilişkin olarak yapmış olduğu çalışmada siyasi partilerin ve bağımsız vatandaşların eylemlere yaklaşımları incelenmiştir. AK Partililerin % 11'i eylemlere destek vermiştir. Eylemlere karşı olanların oranı % 82'dir. Tarafsız kalanların oranı % 7'dir. CHP'lilerin % 87'si eylemleri desteklemiş, % 10'luk bir kesim ise eylemlere karşı çıkmış, % 2'lik bir kesim eylemlere karşı tarafsız kalmıştır. Milliyetçi Hareket Parti'sinin (MHP) eylemlere yaklaşımı, % 35'lik bir kesim eylemleri desteklemiş, % 62'lik bir kesim ise karşı olmuş, tarafsız kalanların oranı % 3'tür. Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) % 62 oranında eylemleri desteklemiştir. Eylemlere karşı olanların oranı % 31 tarafsız kalanların oranı ise % 6'dır. Bağımsız katılımcıların Gezi Parkı eylemlerine yaklaşımlarına bakıldığında destek verenlerin oranları % 47 karşı olanların oranı % 44'tür. Eylemlere karşı tarafsız kalanların oranı ise % 9'dur (KONDA, 2014: 68-69).

KONDA Araştırma Şirketinin yapmış olduğu araştırmada aynı zamanda katılımcılara herhangi bir siyasi partiye, oluşuma ve derneğe üye misiniz? Sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların % 21,1'i üyeyim yanıtını verirken, katılımcıların % 78, 9'sı üye değilim yanıtını vermiştir. Araştırma şirketinin diğer bir önemli sorusu ise

"Gezi Parkı'nda sade vatandaş olarak mı, yoksa herhangi bir grubu, oluşumu vs. temsilen mi bulunuyorsunuz?" sorusu olmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğunun yanıtı % 93, 6 ile sade vatandaş olmuştur. Bir grubu, oluşumu vs. temsilen katılıyorum yanıtını verenlerin oranı ise % 6,4'te kalmıştır (KONDA, 2014: 15-16).

Çetinkaya'nın görüşü ise KONDA Araştırma Şirketinin verilerini doğrular niteliktedir. Çetinkaya'ya göre Gezi Parkı eylemleri neoliberal sistemden canı yanan işsizleri ve güvencesiz çalışanları, geleceğe karşı kaygıları bulunan gençleri ve öğrencileri, kazanılmış hakları tırpanlanan çalışan kesimleri, kentsel dönüşüm mağdurlarını, köylüleri ve ekolojik yıkımdan zarar görenleri aynı meydanda buluşturmuştur (Çetinkaya, 2008: 23-24).

GENAR Araştırma Şirketinin Gezi Parkı eylemlerine ilişkin olarak yapmış olduğu çalışmanın verileri dikkat çekicidir. Katılımcılara çeşitli sorular yönetilmiştir. Gezi Parkı olaylarının ne tür bir eylem olduğu yönündeki soruya, katılımcıların yaklaşık % 53,4'ü illegal örgütlerin düzenlediği bir eylem yanıtını vermiştir. Demokratik hak arayışı diyenlerin oranı % 31,8'de kalmıştır. Eylemlere sivil çevreci protestolar olarak görenlerin oranı ise yüzde 14,8 düzeyindedir. Araştırmadaki çarpıcı bir sonuç ise Gezi Parkı eylemlerinin perde arkasında kim olduğu sorusuna verilen yanıtta olmuştur. Katılımcıların yüzde 61,7'si olayların göründüğü gibi olmadığını savunurken, perde arkasında başka bir şey vardır yanıtını vermişlerdir (GENAR, 2013: 5). Türkiye'de Gezi Parkı'na ilişkin olarak yapılan kamuoyu araştırmaları genel olarak iktidarın ve muhalefetin olaylara yaklaşımlarına göre şekillendiğinden, bilimselliği ve objektifliği tartışmaya açıktır.

Taksim Gezi Parkı eylemleri kentsel-kamusal bir mekanda meydana gelmiştir. Mekânsal olarak ortaya çıkan hareket daha sonra sosyal, siyasal ve kültürel talepleri bünyesine alan kentsel toplumsal bir hareket haline gelmiştir (Şahin, 2013: 72). Gezi Parkı hareketi aynı zamanda bir "çokluk" hareketidir. Gezi Parkı eylemlerine feminist örgütler, LGBT'liler, işçi sendikaları, öğrenci kolektifleri katılmıştır (Yüce, 2016: 102).

Gezi parkı eylemlerinde herhangi bir partinin egemen olmaması, eylemlerin politik olmadığını göstermez. Aksine Gezi Parkı eylemleri yeni politik dilin ve kodlamanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Açık Radyo Kentin Tozu, 2013: 2-3). İşçi sınıfı ve emekçilerin haklarını aradığı, kadın cinayetlerine karşı eylemlerin yapıldığı, eril ve maçist sisteme karşı eşcinsellerin kendi hak ve taleplerini dile getirdiği bir anlayış Taksim Meydanı'nda kendisine yer bulmuştur (Koyuncu, 2015: 49-50).

Gezi Parkı eylemlerinin dikkat çeken önemli bir özelliği ise yüzbinlerin herhangi bir dış müdahale olmadan kendiliğinden sokağa çıkmasıdır. Gezi parkının ana gövdesi örgütsüzdür. Gezi Parkı eylemlerinin herhangi bir siyasi partinin, çevrenin, hareketin değil doğrudan toplumun eseri olması örgütlü bir mücadelenin önemsiz olduğunu göstermez. Aksine eylemler politik odaklar üstü değil, politik odaklar arasında bir ortaklıkla gerçekleştirilmiştir (Türkiye Mühendis Haberleri, 06.05.2013).

3.3. GEZİ PARKI EYLEMLERİNİN YAYILMASINDA MEDYA KURULUŞLARININ VE SOSYAL MEDYANIN ROLÜ

Gezi Parkı eylemleri, başlangıç aşamasında ana akım medya tarafından pek dikkate alınmamıştır. Ulusal kanallardan ziyade Artı 1 TV, İMC ve Halk TV gibi muhalif kanallar eylemlere yayınlarında yer vermişler ve önemli bir reyting artışı sağlamışlardır. Eylemlerin ana akım medyada kendisine pek yer bulamaması, bilgi ve haberleşmenin sınırlı düzeyde kalması sosyal medyanın ön plana çıkmasına neden olmuştur (Sine, 2016: 104).

Gezi Parkı eylemlerinin ortaya çıkmasında ve yayılmasında sosyal medyanın çok büyük bir etkisi olmuştur. Facebook ve Twitter kullanımıyla toplum yaşanan olaylar hakkında bilgi sahibi olmuştur. Özellikle Twitter, Gezi Parkı eylemleri sırasında aktif olarak kullanılmıştır. Sosyal Medya Analiz Aracı'nın yapmış olduğu çalışmaya göre en çok tweet atılan üç gün 31 Mayıs, 1 Haziran ve 2 Haziran 2013 tarihleridir. 31 Mayıs 2013 tarihinde 15 milyon 77 bin 500 tweet, 1 Haziran 2013 tarihinde 18 milyon 835 bin 909 tweet, 2 Haziran 2013 tarihinde 16 milyon 720 bin

801 tweet atılmıştır. En yüksek tweet alan 3 hasthag arasında ise; -direngeziparki-, occupgezi, direngeziparki- yer almıştır. 31 Mayıs - 6 Haziran 2013 tarihleri arasında Twitter'da en çok reetweet edilen 20 Türkçe tweetin 15 tanesi Gezi Parkı ile ilgilidir (www, somemto.com).

Gezi Parkı eylemlerin başladığı ilk 2 hafta sonunda sosyal medya ağ kullanımında yoğun bir artış görülmüştür. Twitter'in kullanım sıkılığı ilk 2 hafta sonunda % 65 Facebook'un % 21,5 diğer sosyal medya ağlarının kullanım sıklığı da % 13,5 artmıştır (Sine, 2016: 97-98). Gezi parkı eylemleri öncesinde Türkiye'de Twitter kullanımı yaklaşık olarak 2 milyonken, 15 gün içerisinde bu sayı muazzam bir yükselme göstererek 5 kat artmış, 10 milyon kullanıcı sayısına ulaşılmıştır (Radikal, 2014: 2). Gezi Parkı eylemleri sadece Twitter kullanımı arttırmamış, aynı zamanda Twitter hesap sahiplerinin takipçi sayılarının artmasına da neden olmuştur. Gezi Parkı protestocularını destekleyen "Red Hack" oluşumunun eylemlerle birlikte takipçi sayısı 435 bin kişi kadar artmıştır (Red Hack Twitter, 2014).

Gezi parkı olayları süresinde sosyal medyadaki ağlar üzerinden birbiri ile iletişim halinde olan eylemciler, sağlık, gıda, avukat gibi ihtiyaçlarını karşılıklı etkileşime girerek dayanışma ve işbirliği ile sağlamışlardır. Etkileşim yoluyla ortaya çıkan ortak kimlik aracılığıyla harekete katılamayan kesimler, toplumun diğer kesimlerini harekete geçirmeyi başarmıştır. Eylemlerde fiziksel olarak bulunmayan birçok kişi sosyal medya üzerinden eylemlere destek sağlamıştır (Çöteli, 2015: 110-111).

3.4. GEZİ PARKI EYLEMLERİ VE ŞEHİR HAKKI İLİŞKİSİ

Gezi Parkı eylemlerine ilişkin olarak farklı yaklaşımlar söz konusudur. Kimi yaklaşımlar eylemleri tek harfli bir alfabe olarak görmez. Eylemlerin hiçbir ideolojik politik kuruma mal etmemekle birlikte, eylemlerin arkasında salt bir grup ya da kesim de yoktur. Diğer bir yaklaşım ise eylemlerin Türkiye'yi yıkmak ve bölmek amacıyla dış güçler tarafından ortaya konulduğu görüşünü savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre eylemlerin ortaya çıkışı, gelişimi hatta finanse edilmesi dahi yabancı

sermaye tarafından sağlanmıştır. Amaç, güçlenen Türkiye'nin büyümesini ve gelişmesini engellemektir (Ete ve Taştan, 2013: 25).

Gezi Parkı eylemlerini olumlu gören yaklaşıma karşıt olarak, eylemlere olumsuz olarak yaklaşan iktidar odaklı görüşler de vardır. Siyasi iktidara yakın çeşitli gazete ve medya kuruluşlarında yer alan haberlerde, Gezi Parkı eylemlerinin ülkedeki toplumsal gerilimi arttırdığını, eylemcilerin kamuya ve özel sektöre ait birçok mekana zarar verdikleri belirtilmiştir. Haberlerde eylemlerin ülke çıkarları ve halk iradesiyle ters düştüğü vurgulanmakla birlikte, Gezi Parkı eylemlerinin en kısa zamanda sonlandırılmasının ülkenin toplumsal huzuru ve refahı açısından gerekli olduğu yönünde haberler gündemde sıkça yer almıştır (Batur, 2014: 22-23).

Gezi Parkı eylemleri iki temel üzerinden yükselmektedir. İlk olarak kentsel yaşam alanlarına müdahale edilmesi ve projelerin toplumsal destek sağlanmadan hayata geçirilmek istenmesidir. İkinci önemli temel ise toplumsal yaşamın kazanımlarına dokunulmak istenilmesine yönelik bir karşı çıkışın söz konusu olmasıdır. Ülkenin en önemli kent meydanı, kamusal alanı, kimileri için Cumhuriyet Meydanı, Kimileri için 1 Mayıs, kimileri için ise yeni yıl kutlamalarının meydanı kısacası her kesim ve her insan için ayrı bir anlam ifade eden alan, toplumsal destek sağlanmadan planlanıp, kurgulanmak istenmiştir (Açık Radyo Kentin Tozu: 29.04.2018).

Gezi Parkı eylemleri salt anlamda ağaçların korunması amacıyla ortaya çıkmış değildir. Eylemler de aynı zamanda siyasal yönelimler de belirleyici olmuştur. Siyasi iktidarın 10 yıldır süregelen uygulamaları toplumun belli kesimleri tarafından sorgulanmıştır. Bu çevreler dünya görüşlerine, yaşam biçimlerine, özgürlüklerine ve tercihlerine yapılan müdahaleler ötürü rahatsızlık duymuşlardır. Toplumsal yaşamın adım adım muhafazakarlaştırılmaya başlandığı yönünde kanaatler oluşmuştur. Eğitimde laiklik karşıtı düzenlenmeler yapıldığı iddia edilmiştir. Kürtaj tartışması, alkol yasağı, çocuk sayısı ve doğrudan yaşam tarzına ilişkin yapılan müdahaleler, toplumun belli kesimlerinde rahatsızlığa neden olmuştur (Türkiye Mühendislik Haberleri, 06.04.2018).

Eylemciler, siyasi iktidarın kültürel alandaki talepleri göz ardı ettiği kanaatine sahiptir. Siyasi iktidarın toplumda ortaya çıkan demokratik talepleri umursamaması, hatta demokratik talepleri kendi siyasi iktidarını düşürmeye yönelik faaliyetler olarak görmesi, çeşitli tartışmalara ve gerilimlere neden olmuştur (Ökten ve diğerleri, 2013: 5-6).

Gezi Parkı eylemlerine katılanlar şehir hakkı anlayışına uygun olarak kente dair alınacak kararların içerisinde yer alma talebinde bulunmuşlardır. Eylemciler, kentte yaşayanların kentsel siyasette daha aktif ve belirleyici olmaları gerektiğini vurgulamışlardır. Gezi Parkı eylemleri, kentteki kamusal bir mekana ve kentsel haklara sahip çıkışın çok önemli bir sembolü ve göstergesi olarak değerlendirilebilir. Gezi Parkı eylemleri kentsel-kamusal bir ayaklanmadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi yerel halka danışmadan kamusal bir alanı, kent sakinlerinin görüş ve önerilerini almadan, kullanıma açmak istemiştir. Yaşanan bu süreç şehir hakkıyla ters düşmektedir. Kente ilişkin olarak yapılacak olan her türlü plan, proje ve karar yerel halk tarafından bilinmeli, denetime açık olmalı ve yerel halkın katılımı teşvik edilmelidir (Gül vd, 2015: 11-12).

Projeye yönelik olarak yapılan eleştirilerin başında ise kamusal-kentsel bir alan olan Taksim Gezi Parkı'nın, Topçu Kışlası ve AVM yapmak amacıyla sermayenin önceliklerine göre düzenleneceği iddiası yer almaktadır. Neoliberal kentleşme anlayışına uygun olarak kent mekanının şekillendirilmesi, kentsel kriz ve bunalımlara yol açmaktadır. Taksim Meydanı'nın yayalaştırılması ve betonlaştırılmasını amaçlayan çeşitli plan ve projelerin geliştirilmesi, kent mekanını tahrip etmekte birlikte, kentin dokusunu ve kimliğini de bozmaktadır (Şen, 2015: 145).

Taksim Yayalaştırma Projesi için yapılan değerlendirmeler arasında projenin hayat bulması durumunda Taksim Meydanı'nın toplumsal hareketlerin merkezi olma özelliği yok edeceği düşüncesi vardır. Proje, Gezi Parkı alanını sadece bir ulaşım alanı haline getirmenin ötesine geçerek, kentsel dinamikleri, kentsel kültür ve değerleri yok edeceği kaygısı söz konusudur. Yerel idari birimlerin yurttaş katılımından uzak bir şekilde örgütlenmesi kentlerin planlanmasında ve

kurgulanmasında yurttaşların değil, sermaye sahiplerinin ve yönetici elitlerin söz sahibi olmasına neden olmaktadır (Şen, 2015: 144).

Gezi parkı eylemleri gerek kentsel dönüşümün tahrip ettiği alanlardan dışlananları kapsamakla birlikte, kamuya ait olan bir mekanın özelleştirilmesine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Gezi Parkı eylemleri kent yaşamına tabi olanların, kent üzerindeki iradelerini ve haklarını talep etmesinin doğal bir sonucudur. Gezi parkı eylemlerinin kentsel bir isyana dönüşmesinden kentsel dönüşüm projelerinin neoliberalizmle iç içe geçmiş olması, kenti baştanbaşa yaratması ve üretim ilişkilerinin özellikle orta sınıfın yaşamını daha fazla zorlaştırması etkili olmuştur (Özturan, 2015: 7-8).

Taksim Gezi parkı eylemleri birkaç ağacın sökülmesiyle başlamış olsa da, temel mücadele sebebi kamusal bir alanın korunmak istenmesidir. Binlerce insan Gezi Parkı'nı işgal etmiştir. Kısa süreli de olsa kolektif bir mücadele yoluyla kent mekanı özgürleştirilmek istenmiştir (Koyuncu, 2015: 40).

Eylemler süresince Gezi Parkı'nda yurttaşlar kendi arzu ve talepleri doğrultusunda mekanı şekillendirmiş, gündelik yaşam alanlarını kurmuşlardır. Müzesi, sanat atölyesi, kafesi, kafeteryası, marketi ve radyosuyla Gezi Parkı kendisini mekânsal olarak yeniden üretmiş ve şekillendirmiştir.

Gezi Parkı eylemlerine katılım gösterenler ihtiyaçlarını, dayanışma ve işbirliğini merkeze alacak şekilde gerek kendi içlerinde, gerekse de dışarıdan eylemlere destek verenler aracılığıyla karşılamaya çalışmışlardır. Bu amaç doğrultusunda eylemcilere yemek getirilmiştir. Hatta yemek sepeti gibi çeşitli sipariş sitelerine eyleme katılamayanlar Gezi Parkı adresine yemek sipariş etmiş, eylemciler arasında adil bir şekilde yemekler paylaşılmıştır. Ramazan ayında yeryüzü sofraları kurulup, iftarlar yapılmıştır. İşbirliği ve yardımlaşma sadece bu alanlarla sınırlı kalmamış, herkes elindeki fazla kitapları getirmiş, herkese açık ve ücret talep edilmeyen bir kütüphane kurulmuştur (Gül vd. 2015: 22-23).

Gezi Parkı eylemlerinde memnuniyetsizler, yabancılar, dışlanan ve sömürülenler ilk defa bir kent meselesi etrafında birleşmiş ve yaşam alanlarına ilişkin yapılacak bir müdahaleye karşı direnç göstermişlerdir. Gezi Parkı eylemlerine, Lefebvre'nin şehir hakkının başlıca sahipleri olarak gördüğü memnuniyetsizler, yabancılar, dışlanan ve sömürülen kesimler katılmıştır (Uzunbaysal, 2013: 2-3). Gezi Parkı eylemleri yeni bir kentsel duyarlılığın ve farkındalığın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ekolojik hassasiyet ve kapitalizm eleştirisi iç içe geçmiştir. Günümüzdeki kentsel politikalar aşırı tüketimi ve rant ekonomisini temele almakta, bu durum ise kentsel doku ve kültürü yok etmektedir (Bayhan, 2014: 42).

Gezi Parkı eylemleri sahip olduğu özellikler itibariye, çoğunluğa karşı çoğulculuğun sesi olmuştur. Her birey Gezi Parkı eylemleri aracılığıyla yaşadığı kenti yönetme ve şekillendirme hakkına sahip olduğunun farkına varmıştır. Kurulan forumlar aracılığıyla sorunlar şeffaf bir şekilde ortaya konulmuş, katılımcılar görüşlerini diledikleri gibi söyleyebilmiştir. Forumlar şehir hakkına uygun olarak kurgulanmış ve hayat bulmuştur (Gül vd, 2015: 13-14).

Türkiye siyasi tarihi açısından ayrı bir öneme sahip olan Gezi Parkı eylemlerinde halk doğrudan eylemlere katılmış, yaşam alanlarının kendisi dışında kurgulanmasına karşı çıkmıştır. Kentsel bir talebin başarılı olabilmesi için, kentsel talebin toplum tarafından benimsenmesi, sahiplenilmesi gerekmektedir. Güçlü bir sivil toplum ve demokrasi geleneği olmadan şehir hakkının hayat bulabilmesi, yaşamsal bir pratiğe dönüşmesi oldukça güçtür.

Taksim Gezi Parkı eylemleri sona ermesine rağmen, etkisini hala sürdürmekte ve tartışılmaktadır. Gezi Parkı Olayları üzerine anlık duygusal reflekslere dayalı değerlendirmelerin ötesinde kurumsal ve geniş çaplı değerlendirmelerin yapılması gerekir (Şahin, 2013: 80). Bu tarz değerlendirmelerin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için toplumun ve siyasal alanın bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekir. Ayrıca benzer tarihlerde ortaya çıkan yeni toplumsal hareketlere de bakılmalıdır.

Gezi Parkı eylemlerinde yaşananlar anlatıldıktan sonra Gezi Parkı deneyimini karşılaştırmalı örnek olay incelemesi yaklaşımına uygun olarak kriterler üzerinden değerlendirecek olursak, aşağıdaki tablolara ulaşmış oluruz:

Tablo 5: Gezi Parkı Eylemlerine Katılım Gösterenlerin Profillerinin İncelenmesi

Gezi Parkı Eylemlerine Katılım Gösterenlerin Profilleri							
***Yaş Dağılımı**	**%**	***Çalışma Durumu**	**%**	***Eğitim Düzeyi**	**%**	****Cinsiyet Dağılımı**	**%**
15-19 yaş	11,2	Tam zamanlı çalışanlar	19,6	Okuryazar olmayanlar	0,3	Kadın	50,7
20-34 yaş	52	Yarı zamanlı çalışanlar	7,4	İlkokul mezunu	2,7	Erkek	49,3
25-29 yaş	17,8	Öğrenci	66	Ortaokul mezunu	5,7		
30-34 yaş	7,4	İşsiz	2,8	Lise mezunu	34,5		
35-+ yaş	11,6	Ev hanımı	1,2	Lisans mezunu	42,8		
		Emekli	1,2	Lisansüstü mezun	12,9		

*SETA Araştırma Vakfı, 2013: 43-44.

Gezi Parkı eylemlerini karşılaştırmalı kriterler eşliğinde inceleyecek olursak karşımıza ilk olarak eylemlere katılanların profilleri çıkmaktadır. Eylemlere katılım gösterenlerin büyük çoğunluğunu gençler oluşturmaktadır. Öğrenciler eylemlere yoğun olarak katılım göstermiştir. Eylemlere katılım gösterenler arasında tam zamanlı ve yarı zamanlı çalışanların oranı düşük düzeyde kalmıştır. Kadın ve erkelerin eylemlere katılım oranları birbirine oldukça yakındır.

Tablo 6: **Siyasi Parti Üyelerinin ve Bağımsız Vatandaşların Gezi Parkı Eylemlerine Yaklaşımlarının İncelenmesi**

Siyasi Parti Üyelerinin ve Bağımsız Katılımcıların Durumu					
***AK Parti %**	***CHP %**	***MHP %**	***BDP %**	***Diğer Partiler %**	***Bağımsız Katılımcılar %**
Destek 11	Destek 87	Destek 35	Destek 63	Destek 59	Destek 47
Karşı 82	Karşı 10	Karşı 62	Karşı 31	Karşı 39	Karşı 44
Yanıt yok 7	Yanıt yok 2	Yanıt yok 3	Yanıt yok 6	Yanıt yok 1	Yanıt yok 9

* SETA Araştırma Vakfı, 2013: 52-53.

Araştırmadan elde edilen bazı veriler yuvarlama olarak verildiğinden % 100'e eşit olmayabilir.

Siyasi partililerin ve bağımsız vatandaşların Gezi Parkı eylemlerine yaklaşımları birbirinden oldukça farklı eğilimlere sahiptir. AK Partili üyelerin büyük bir çoğunluğu eylemlere karşı çıkmaktadır. CHP'li üyeler ise tam tersi bir biçimde eylemlere yoğun olarak destek vermişlerdir. Elde edilen veriler her iki partinin üyelerinin eylemlere yaklaşım tarzının taban tabana zıt olduğunu göstermektedir. Bağımsız katılımcılar arasında olaylara destek verenler ve karşıt olanların oranı birbirine oldukça yakındır.

Tablo 7: Sosyal Medya Kullanımının Gezi Parkı Eylemlerine Etkisinin İncelenmesi

Sosyal Medya Ağ Kullanımı		
***Twitter %**	***Facebook %**	***Diğer Sosyal Medya Ağları %**
İlk iki hafta sonunda 65 oranında bir artış görülmüştür.	İlk iki hafta sonunda 21,5 oranında bir artış görülmüştür.	İlk iki hafta sonunda 13,5 oranında bir kullanım artışı görülmüştür.

* Sine, 2016: 97-98.

Eylemlerin yayılmasında ve geniş kitlelere ulaşmasında sosyal medya itici bir güce sahiptir. Araştırmadan elde edilen verilere göre eylemler sırasında sosyal medya ağları yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Sosyal medya ağlarına eylemler sırasında üye olanların sayısında önemli artışlar yaşanmıştır. Özellikle Twitter, eylemlere dair gündemin oluşmasında ve bilgi akışının sağlanmasında kilit bir rol üstlenmiştir.

Tablo 8: Gezi Parkı Eylemlerine Katılım Gösterenlerin Talep ve Beklentilerinin İncelenmesi

Şehir Hakkının Talep Boyutları	**Alt Bileşenler**	**Alt Bileşenlerin İncelenmesi**
Sosyal	Bazı sınıf veya grupların dışlanmaması	Elde edilen verilere göre eylemlere dışlananlar, hoşnutsuz ve yerinden edilenler katılmıştır.
	Şehir hakkının sosyal yaşam ve sosyal ilişkileri de kapsaması	Bileşene ilişkin olarak farklı yaklaşımlar ve araştırmalar olduğundan bileşen tartışmaya açıktır.
Kültürel	Tarihi ve kültürel değerlerin korunması	Gezi Parkı'nın tarihi oldukça köklüdür. İstanbul'un sınırlı sayıda kalan rekreasyon alanlarından birisidir.
	Sosyal ve kültürel faaliyetlerin kapsayıcılığı	Eylemler boyunca çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetler düzenlenmiştir. Faaliyetler tüm kesimlere açıktır.

Ekonomik	Kentsel kaynaklara eşit erişim	Kentsel kaynaklara eşit erişim sağlanamamıştır.
	Kent mekanının kullanım değerinin ön plana çıkması	Gezi Parkı eylemcileri mekanın mevcut yapısını, dünden bugüne taşımış olduğu misyonu korumak istemişlerdir.
Mekânsal	Fiziki ve kentsel mekanın iyileştirilmesi	Eylemlerin ortaya çıkmasının temel nedeni Gezi Parkı'nın fiziksel ve kentsel dokusunun korunmak istenmesidir.
Çevresel	Çevresel kaygılar taşıyan faaliyetlerin geliştirilmesi	Eylemlerin ortaya çıkmasında ekolojik bilinç ve duyarlılık önemli rol oynamıştır.

Eylemcilerin talep ve beklentileri kriteri çeşitli şehir hakkı talep boyutlarına ayrılmıştır. İlk olarak sosyal talep boyutuna bakacak olursak eylemlere dışlanmışlar, memnuniyetsizler ve hoşnutsuzlar katılım göstermiştir. Lefebvre, bu kesimleri şehir hakkının başlıca sahipleri olarak görmektedir. Eylemler sırasında çeşitli kültürel ve sanatsal faaliyetler düzenlenmiştir. Bu durum ise eylemlerin kültürel talep boyutuyla örtüşmektedir. Eylemlerin ortaya çıkmasında ekonomik sebeplerden ziyade, çevresel kaygılar ve yaşam tarzı özgürlüğüne ilişkin talepler belirleyici olmuştur. Gezi Parkı eylemlerine katılım gösterenler, kentsel-kamusal bir mekanın kent sakinlerine danışılmadan planlanmasına karşı çıkmışlardır. Eylemciler, Gezi Parkı'nın dünden bugüne taşımış olduğu fiziksel, tarihsel ve kültürel yönü korumak amacıyla harekete katılım göstermişlerdir. Bu durum ise Gezi Parkı eylemlerinin mekânsal talep boyutunu oluşturmaktadır.

SONUÇ

Şehir hakkı kavramı ilk olarak Fransız Kent Bilimci Henri Lefebvre tarafından ortaya atılmıştır. Lefebvre, 1968 yılında kaleme aldığı aynı isimi taşıyan Şehir Hakkı eserinde şehir hakkı kavramını sınıfsal bir temelde açıklamıştır. Üretim ilişkilerinin kent mekanı üzerinde yarattığı kentsel çelişki ve kentsel krizler Lefebvre'nin kent teorisinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. 1968 kuşağının sosyal, siyasal ve kültürel alanda yaratmış olduğu değişim, kent mekanını da derinden etkilemiştir.

Şehir hakkı, kent yönetimine gerçek ve aktif bir katılımı temel almaktadır. Kent mekanının, kent sakinleri tarafından kurgulanıp, şekillendirilmesi şehir hakkının doğal bir sonucudur. Şehir hakkı kentsel yaşamın tüm yönlerini kapsamaktadır. Şehir hakkına tüm toplumsal kesimler, ayrım olmaksızın sahiptir. Şehir hakkı başta ötekileştirilenler olmak üzere, hoşnutsuzları, yabancıları ve yoksulları içine alan oldukça kapsayıcı bir haktır.

Lefebvre'den sonra şehir hakkına ilişkin olarak tartışmalar devam etmiştir. Eleştirel Kent Sosyolojisi Kuramının temsilcileri David Harvey, Manuel Castell, De Souza ve Purcell çeşitli şehir hakkı yaklaşımları geliştirmişlerdir.

Harvey, şehir hakkını kente ait kaynaklara erişime indirgenmemesi gerektiğini belirtmiştir. Şehir hakkı, bireysel bir hak değildir. Kolektif bir hak olma özelliği gösterir. Harvey, kentsel adaletsizliğin kaynağı olarak artı ürünü ve artı üründen elde edilen artı değeri görür. Sermaye artı değer yaratmak amacıyla emekçi ve işçileri sömürmekte, onları yerinden etmektedir. Dolayısıyla "mülksüzleştirerek sermaye birikimi" elde etmektedir.

Lefebvre ve Harvey şehir hakkını üretim ilişkilerini temel alacak şekilde incelemişlerdir. Her iki kent bilimci de sınıfsal çelişki ve kentsel adaletsizlik konularına yoğunlaşmışlardır. Kent bilimciler şehir hakkının hayat bulabilmesi için sermaye ve yönetici elitlere karşı toplumsal mücadelenin başlatılması gerektiğini

savunmuşlardır. Harvey ve Lefebvre şehir hakkının başlıca sahipleri olarak üretim ilişkilerinden dışlananları ve kentsel kaynaklara ulaşamayanları görmektedirler. Kentsel kaynak ve hizmetlerden dışlanan kesimler aynı zamanda toplumsal yaşamdan da dışlanmaktadırlar. Harvey, Lefebvre'den farklı olarak şehir hakkını insan haklarının en değerlisi olduğunun belirterek, şehir hakkını yüce ve aşkın bir noktaya taşımıştır. Harvey, şehir hakkının kente ait kaynaklara erişime indirgenerek, sınırlı bir şekilde tartışılmasına karşı çıkmaktadır. Kent bilimcilerin ortaya koymuş oldukları şehir hakkı yaklaşımları genel olarak birbirini içermektedir. Dolayısıyla her iki kent bilimci de benzer şehir hakkı yaklaşımlarına sahiptir.

Manuel Castells, kentleri kolektif tüketimin ve emeğin yeniden üretildiği mekanlar olarak görmektedir. Şehir hakkını kolektif bir hak olarak ele alan Castells, kentsel toplumsal hareketlere ayrı önem vermiştir. Şehir hakkının gerçekleşebilmesi için toplumsal tabana yayılması ve toplumsal taban tarafından benimsenmesi gerekmektedir.

Castells'de Lefebvre ve Harvey'de olduğu gibi şehir hakkı kavramına sınıfsal temelde yaklaşmaktadır. Emeğin yeniden üretilme sürecine özellikle vurgu yapan Castells, kent mekanında yoğun olarak yaşanan sömürü ve yerinden edilme sürecine odaklanmıştır. Castells'in kent mekanını odak almasının temel nedeni ise kentlerde artarak devam eden kentsel çelişkiler ve kentsel eşitsizliklerdir. Castells, şehir hakkının kolektif bir hak olarak ele alması itibariyle David Harvey'le aynı görüşe sahiptir. Castells, şehir hakkının gerçekleşebilmesi için kentsel toplumsal hareketlerle bütünleşmesi gerektiğini savunmaktadır. Castells, bu görüşüyle kentsel mücadele vurgusu yapan Lefebvre ve Harvey'le aynı fikre sahiptir. Castells'in ortaya koymuş olduğu şehir hakkı yaklaşımı genel olarak Lefebvre ve Harvey'le uyum göstermekle birlikte, geniş kapsamlı bir şehir hakkı yaklaşımıdır.

De Souza ise sivil toplum kuruluşlarının, demokratik kurumların ve çevresel örgütlerin var olmasının şehir hakkı için yetersiz olduğunu ileri sürmektedir. De Souza temsili demokrasi anlayışından ziyade özyönetimi savunmaktadır. De Souza,

şehir hakkının toplum tarafından benimsenebilmesi için toplumsal hareketlerle bütünleşmesi gerektiğini savunmuştur.

De Souza savunduğu özyönetim fikriyle Lefebvre'yle aynı görüşe sahiptir. Lefebvre'de liberalizmi ve onun temsili demokrasi anlayışını eleştirmektedir. De Souza savunduğu toplumsal hareket görüşüyle de Castells ve Harvey'le benzer fikirlere sahiptir.

Purcell, kent mekanını salt anlamda fiziksel olarak ele alınmasına karşıdır. Kent hayatı içerisinde sosyal bir yaşam vardır. Bu sosyal yaşam etrafında gelişen sosyal ilişkiler vardır. Purcell'in şehir hakkı yaklaşımı diğer kent bilimcilere göre daha farklıdır. Ulusal yurttaşlık kavramı yerine Purcell, kent yurttaşlığı kavramını ortaya koymuştur. Bu yaklaşımıyla Purcell'in daha çok liberal demokrasi anlayışına yakın olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenlerden ötürü Purcell, sınıfsal mücadeleyi ve toplumsal muhalefeti ön plana çıkaran Lefebvre ve Harvey'den daha farklı bir şehir hakkı yaklaşımına sahiptir.

Lefebvre'nin şehir hakkı eserini takiben şehir hakkına ilişkin olarak çeşitli uluslararası gelişmeler yaşanmıştır. İlk olarak 1976 yılında BM İnsan Yerleşimleri Konferansı (HABITAT I) düzenlenmiştir Habitat Konferansları 20 yılda bir düzenlenmiştir. Uluslararası gelişmeler HABITAT Konferanslarıyla sınırlı kalmamıştır. 1992 yılında Avrupa Konseyi tarafından Avrupa Kentsel Şartı I kabul edilmiştir. Avrupa Kentsel Şartı Türkiye'yi de etkilemiştir. Şart, yerel belediyeler merkeze alınarak tartışmaya açılmıştır. Avrupa Kentsel Şartı devletlerin imzasından ziyade yerel belediyelerin imzasına açılmıştır. Bu yönüyle diğer birçok uluslararası anlaşmadan farklı bir yere sahiptir.

Türkiye'de ise şehir hakkına ilişkin tartışmalar 1992 yılında kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı ile başlamıştır. Fakat Türkiye'de şehir hakkı akademisyenler ve çeşitli toplumsal kesimlerce dar alanda, sınırlı bir şekilde tartışılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre şehir hakkı yaklaşımı Türkiye'de yerel yönetimleri

merkeze alacak şekilde kentli haklarına ve kentin kaynaklarına ulaşıma indirgenmiştir.

Türkiye'nin şehir hakkına yaklaşımını anlayabilmemiz için Kentsel Dönüşüm Projelerine ve Soylulaştırma örneklerine bakmamız gerekmektedir. Yapılan incelemeler sonucunda projelerin sosyal ayrışmayı ve mekânsal gerilimi arttığına dair bulgular elde edilmiştir. Ayrıca şehir hakkına mevzuatımızda doğrudan atıfta bulunulmadığı saptanmıştır. Şehir hakkına Türkiye'nin yaklaşımını ortaya koyması açısından Avrupa Kentsel Şartı'na taraf olan herhangi bir yerel belediyenin olmaması da önemli bir detaydır.

Şehir hakkı kavramının sivil toplum ve devlet kavramlarından ayrı olarak değerlendiremeyiz. Demokrasi geleneğinin toplumsal tabana yayıldığı ve benimsendiği toplumlarla, yasakçı ve baskıcı yönetim anlayışının hakim olduğu toplumlarda şehir hakkına yaklaşım tarzı farklılık göstermektedir. Batı Avrupa'da ve Türkiye'de sivil toplumun ortaya çıkışında ve gelişiminde farklı dinamikler etkili olmuştur.

Batı Avrupa'da sivil toplumun gelişiminde aristokrasi ve burjuva sınıfının önemli etkisi vardır. Türkiye'de sivil toplumun istenilen düzeyde gelişmemesinde geçmişten günümüze miras kalan çeşitli siyasal, sosyal ve kültürel değerler etkili olmuştur. Kurulan yeni Cumhuriyet sahip olduğu bir takım özellikler itibariyle Osmanlı Devleti'yle benzer ve farklı nitelikler taşımaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre Osmanlı Devleti'nde sivil toplumun oluşmamasının çeşitli nedenleri vardır. Osmanlı Devleti'nde Batı Avrupa'da olduğu gibi aristokrasi ve burjuva sınıfı oluşmamıştır. Bu durumun temel nedenleri ise Osmanlı Devleti'nin takip ettiği ekonomi politikaları, toprak sistemi ve üretim ilişkileridir. Osmanlı Devleti'nde kadir-i mutlak bir devlet anlayışı söz konusudur. Osmanlı Devleti'nde hakim olan katı ve merkeziyetçi devlet yapılanmasının sivil toplumun ortaya çıkmasına engel olduğunu söyleyebiliriz. Açıklanan bu nedenlerden ötürü Osmanlı Devleti'nde sivil toplum anlayışı istenen gelişimi gösterememiştir.

Kurulan yeni Cumhuriyet, Osmanlı Devleti'ne benzer şekilde merkeziyetçi yönelimlere sahipti. Merkeziyetçi yönetim anlayışı özellikle tek parti döneminde her alanda etkisini göstermiş, parti-devlet bütünleşmesi yaşanmıştır. Fakat merkeziyetçi-devletçi yönetim anlayışı ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. Merkeziyetçi-devletçi yönetim anlayışının pekişmesinde askeri darbeler ve askeri muhtıralar önemli rol oynamıştır. Darbe ve muhtıralar yoluyla demokrasi askıya alınmıştır. Darbeler STK'ları, Siyasi Partileri, Sendikaları ve Meslek Odalarını hedef almıştır. Darbe ve muhtıralar; birey karşısında devletin, özgürlük karşısında ise otoritenin güçlenmesine yol açmıştır. Türkiye tarihine genel olarak bakacak olursak merkeziyetçi-bürokratik yönetim anlayışının yer yer zayıfladığı dönemler olmakla birlikte, genel olarak sivil toplum karşısında devlet güçlü konumda yer almıştır.

Çalışmadan elde edilen bulgu ve saptamalara göre şehir hakkının tam anlamıyla yaşam bulabilmesi için merkeziyetçi-devletçi yönetim anlayışının sönümlenmesi ve demokrasinin çoklu iktidar anlayışına uygun olarak, toplumsal tabanla entegre edilmesi ve kent sakinlerinde bir şehir hakkı bilincinin oluşması gereklidir. Bu amaç doğrultusunda Wall Street'i İşgal Et hareketi ve Gezi Parkı eylemleri şehir hakkı yaklaşımı merkeze alınarak incelenmiştir. Her iki toplumsal hareket de kentsel-toplumsal bir mücadelenin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kentsel-kamusal alanlar olan; Zuccotti Park ve Gezi Parkı kent sakinlerinin görüş ve önerileri doğrultusunda doğrudan kurgulanmak istenmiştir. Farklı sivil toplum ve demokrasi geleneğine sahip olan bu ülkelerde şehir hakkı talebi beraberinde gerilim ve çatışma getirmiştir. Yönetici elitler ve egemenler iktidar ve gücü paylaşma noktasında mesafeli davranmışlar, halk yönetimini temel alan yerel demokrasiye ve doğrudan karar alma sürecine şüpheyle yaklaşmışlardır. Fakat yaşanan kentsel-toplumsal hareketler er ya da geç şehir hakkının kent sakinleri tarafından talep edileceğini göstermektedir. Nitekim şehir hakkı talebinde bulunmak kent yaşamının doğasında yer alan, kaçınılmaz bir haktır. Ayrıca şehir hakkının bir talep olmanın ötesine geçmesi ve bir yaşam biçimi haline gelebilmesi için sivil toplumun ve yerel demokrasi geleneğinin güçlü ve köklü olması gerekmektedir.

Karşılaştırmalı örnek olay incelemesi yaklaşımına bağlı olarak Wall Street'i İşgal Et hareketi ve Gezi Parkı eylemleri çeşitli karşılaştırmalı kriterler eşliğinde aşağıdaki tablolarda analiz edilmişlerdir.

Tablo 9: Wall Street'i İşgal Et Hareketine ve Gezi Parkı Eylemlerine Katılım Gösterenlerin Profillerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi

Wall Street Hareketine Katılım Gösterenlerin Profilleri				*****Gezi Parkı Eylemlerine Katılım Gösterenlerin Profilleri**			
***Yaş Dağılımı %**	***Çalışma Durumu %**	***Eğitim Düzeyi %**	****Cinsiyet Dağılımı %**	**Yaş Dağılımı %**	**Çalışma Durumu %**	**Eğitim Düzeyi %**	**Cinsiyet Durumu %**
18-29 yaş arası 49	Tam zamanlı çalışanlar 53	Ortaokul mezunu 3	Kadın 49	15-19 yaş 11,2	Tam zamanlı	Okuryazar	Kadın 50,7
30-39 yaş arası 23	Yarı zamanlı çalışanlar 18	Lise mezunu 27	Erkek 48	20-34 yaş 52	çalışanlar 19,6	olmayanlar 0,3	Erkek 49,3
40-49 yaş arası 15	Öğrenci 14	Ön lisans mezunu 16	Diğerleri 3	25-29 yaş 17,8	Yarı zamanlı	İlkokul mezunu 2,7	
50-+ yaş arası 13	İşsiz 15	Lisans mezunu 30		30-34 yaş 7,4	çalışanlar 7,4	Ortaokul mezunu 5,7	
		Lisansüstü mezun 22		35-+ yaş 11,6	Öğrenci 66	Lise mezunu 34,5	
					İşsiz 2,8	Lisans mezunu 42,8	
					Ev hanımı 1,2	Lisansüstü mezun 12,9	
					Emekli 1,2		

* Center for Electoral Politics and Democracy Fordham University: Wall Street Survey Results, (2011).

** Occupy Wall Street Survey Topline Dougles E. Schoen LLC, (2011).).

***SETA Araştırma Vakfı, 2013: 43-44.

Wall Street eylemlerine ve Gezi Parkı eylemlerine katılanların profilleri çeşitlilik göstermektedir. Eylemlerin her ikisinde de ağırlıklı olarak gençler katılım göstermiştir. Wall Street eylemlerine daha çok çalışanlar katılmıştır. Fakat bu kesimler çalışmakla birlikte mevcut ekonomik düzenin gelir adaletsizliğinden şikayet edenlerdir. Çalışanlar arasında yarı zamanlı olarak çalışanların oranı % 18'lik bir orana sahiptir. İşsizlerinde eylemlere katılımı % 15 civarındadır. Bu durum ABD'nin işsizlik oranlarının hayli üstündedir. Gezi Parkı eylemlerine ise

daha çok öğrenciler katılmıştır. Öğrencilerin katılımı % 66'ya yakındır. Wall Street eylemlerine ve Gezi Parkı eylemlerine genel olarak lisans ve yüksek lisans mezunları katılım göstermiştir. Cinsiyet dağılımı olarak kadın ve erkeklerin her iki eyleme de katılım gösterme oranı birbirine yakın düzeylere sahiptir.

Tablo 10: Siyasi Parti Mensuplarının ve Bağımsız Vatandaşların Wall Street Hareketine ve Gezi Parkı Eylemlerine Yaklaşımlarının İncelenmesi

Wall Street Hareketi			**Gezi Parkı Eylemleri**					
Siyasi Parti Üyelerinin ve Bağımsız Katılımcıların Durumu			****Siyasi Parti Üyelerinin ve Bağımsız Katılımcıların Durumu**					
***Cumhuriyetçiler %**	***Demokratlar %**	***Bağımsızlar %**	**AK Parti %**	**CHP %**	**MHP %**	**BDP %**	**Diğer Partiler %**	**Bağımsızlar %**
Destekliyor 21	Destekliyor 60	Destekliyor 46	Destek 11	Destek 87	Destek 35	Destek 63	Destek 59	Destek 47
Karşı 59	Karşı 21	Karşı 34	Karşı 82	Karşı 10	Karşı 62	Karşı 31	Karşı 39	Karşı 44
Hiçbiri 5	Hiçbiri 4	Hiçbiri 7	Yanıt yok 7	Yanıt yok 2	Yanıt yok 3	Yanıt yok 6	Yanıt yok 1	Yanıt yok 9
Bilmiyor 15	Bilmiyor 15	Bilmiyor 13						

*Pew Research Center, (2011).

**SETA Araştırma Vakfı, 2013: 43-44.

Siyasi parti üyelerinin ve bağımsız vatandaşların eylemlere yaklaşımları her iki kentsel toplumsal hareket için de benzer ve farklı özelliklere sahiptir. Fakat her iki ülkenin siyasi kültürü ve parti gelenekleri birbirinden oldukça farklıdır. ABD'de sistem iki partili bir anlayışa sahipken, Türkiye'de ise çok partili bir siyasal sistem hakimdir. Fakat araştırmaya siyasi iktidar ve muhalefet bloğu üzerinden bakılırsa daha sağlıklı değerlendirmeler yapılabilir. ABD'de Wall Street eylemlerine Cumhuriyetçilerin çok büyük bir çoğunluğu karşı çıkmaktadır.

Demokratlar ise tam tersi bir biçimde eylemleri sahiplenmektedir. Benzer durum Türkiye'de AK Parti ve CHP için de geçerlidir. Siyasi iktidar eylemlere karşı bir tutum sergilerken, ana muhalefet partisi eylemleri sahiplenmiştir.

Tablo 11: Sosyal Medya Kullanımının Wall Street Hareketine ve Gezi Parkı Eylemlerine Etkisinin İncelenmesi

Wall Street Hareketi			**Gezi Parkı Eylemleri**		
***Sosyal Medya Ağ Kullanımı**			****Sosyal Medya Ağ Kullanımı**		
Twitter %	**Facebook %**	**Diğer Sosyal Medya Ağları %**	**Twitter %**	**Facebook %**	**Diğer Sosyal Medya Ağları %**
İlk iki hafta sonunda 82,5 oranında bir artış görülmüştür.	İlk iki hafta sonunda 12,8 oranında bir artış görülmüştür.	İlk iki hafta sonunda 4,7 oranında bir kullanım artışı görülmüştür.	İlk iki hafta sonunda 65 oranında bir artış görülmüştür.	İlk iki hafta sonunda 21,5 oranında bir artış görülmüştür.	İlk iki hafta sonunda 13,5 oranında bir kullanım artışı görülmüştür

*Social Attention Research Group (2011).

** Sine, 2016: 97-98.

Sosyal medya gerek Wall Street eylemlerinin gerekse de Gezi Parkı eylemlerinin yayılmasında ve örgütlenmesinde itici bir güç olmuştur. Eylemciler sosyal medya üzerinden haberleşerek, bilgi akışında bulunmuşlardır. Ana akım medya kuruluşlarından ziyade, gündemi belirleyen ve gündemin kamuoyuna tarafından bilinmesini sağlayan platform sosyal medya olmuştur. Ayrıca araştırmalardan elde edilen verilere göre her iki eylemin yaşandığı dönemlerde sosyal medya kullanımında önemli artışlar yaşanmıştır.

Tablo 12: Wall Street Hareketine ve Gezi Parkı Eylemlerine Katılım Gösterenlerin Talep ve Beklentilerinin İncelenmesi

Wall Street Hareketi			Gezi Parkı Eylemleri	
Şehir Hakkının Talep Boyutları	**Alt Bileşenler**	**Alt Bileşenlerin İncelenmesi**	**Alt Bileşenler**	**Alt Bileşenlerin İncelenmesi**
Sosyal	Bazı sınıf veya grupların dışlanmaması	Mekânsal ve toplumsal dışlanmaya maruz kalmış kesimler eylemlere yoğun bir şekilde katılım göstermiştir.	Bazı sınıf veya grupların dışlanmaması	Elde edilen verilere göre eylemlere dışlananlar, hoşnutsuz ve yerinden edilenler katılmıştır.
	Şehir hakkının sosyal yaşam ve sosyal ilişkileri de kapsaması	Eylemler boyunca çeşitli sosyal aktiviteler yapılarak, sosyal yaşam yeniden düzenlenmek istenmiştir.	Şehir hakkının sosyal yaşam ve sosyal ilişkileri de kapsaması	Bileşene ilişkin olarak farklı yaklaşımlar ve araştırmalar olduğundan bileşen tartışmaya açıktır.
Kültürel	Tarihi ve kültürel değerlerin korunması	Bileşene ilişkin olarak net veriler elde edilememiştir.	Tarihi ve kültürel değerlerin korunması	Gezi Parkı'nın tarihi oldukça köklüdür. İstanbul'un sınırlı sayıda kalan rekreasyon alanlarından birisidir.
	Sosyal ve kültürel faaliyetlerin kapsayıcılığı	Çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetler yapılmıştır. Fakat bu faaliyetlerin kapsayıcılığına dair kesin ifadelerde bulunmak doğru değildir.	Sosyal ve kültürel faaliyetlerin kapsayıcılığı	Eylemler boyunca çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetler düzenlenmiştir. Faaliyetler tüm kesimlere açıktır
Ekonomik	Kentsel kaynaklara eşit erişim	Eylemler sonucunda kentsel kaynaklara eşit erişim sağlanamamıştır.	Kentsel kaynaklara eşit erişim	Kentsel kaynaklara eşit erişim sağlanamamıştır.
	Kent mekanının kullanım değerinin ön plana çıkması	Ekonomik kriz eylemlerin ortaya çıkmasındaki en önemli nedendir. Bu amaç doğrultusunda Zuccotti Park mekanın mübadele değerinden ziyade kullanım değeri dikkate alınarak kurgulanmak istenmiştir	Kent mekanının kullanım değerinin ön plana çıkması	Gezi Parkı eylemcileri mekanın mevcut yapısını, dünden bugüne taşımış olduğu misyonu korumak istemişlerdir.
Mekânsal	Fiziki ve kentsel mekanın iyileştirilmesi	Bileşene ilişkin olarak net verilere ulaşılamamıştır.	Fiziki ve kentsel mekanın iyileştirilmesi	Eylemlerin ortaya çıkmasının temel nedeni Gezi Parkı'nın fiziksel ve kentsel

				dokusunun korunmak istenmesidir.
Çevresel	Çevresel kaygılar taşıyan faaliyetlerin geliştirilmesi	Eylemlere çevreci hareketlerde katılmıştır. Fakat çevresel kaygıların ön plana çıktığına dair verilere ulaşılamamıştır.	Çevresel kaygılar taşıyan faaliyetlerin geliştirilmesi	Eylemlerin ortaya çıkmasında ekolojik bilinç ve duyarlılık önemli rol oynamıştır.

Tabloda eylemcilerin talep ve beklentileri kriteri çeşitli şehir hakkı talep boyutlarına ayrılmıştır. İlk olarak sosyal talep boyutuna bakacak olursak her iki eyleme de memnuniyetsizler, hoşnutsuzlar ve dışlanmayı maruz kalan kesimler katılım göstermiştir. Ekonomik talep boyutu Wall Street eylemlerinin ortaya çıkmasının en önemli sebebidir. Fakat Wall Street eylemleri mevcut ekonomik düzeni değiştirmeyi amaçlayan, sınıfsal bir hareket değildir. Gezi Parkı eylemlerinin ortaya çıkmasına ekonomik sebeplerden ziyade, çevre ve yaşam tarzı özgürlüğünü dair talepler belirleyici olmuştur. Mekansal talep boyutu özellikle Gezi Parkı eylemcileri tarafından önemsenmiştir. Gezi Parkı'nın fiziksel yapısını tahrip edecek her türlü plan ve projeye karşı gelinmiş, kentsel doku ve zenginlik korunmak istenmiştir. Çevresel talep boyutu Gezi Parkı eylemlerinin başlamasında önemli bir yere sahiptir. Wall Street eylemlerine katılanlar arasında çeşitli ekoloji hareketleri yer almakla birlikte, çevreyi önceleyen faaliyetler hakkında net veriler elde edilememiştir.

Tablolardan da anlaşılacağı üzere Wall Street hareketine katılım gösterenler Genel Meclis ve Halk Mikrofonu gibi uygulamalar aracılığıyla kent yaşamına ve karar alma sürecine aktif ve gerçekçi bir biçimde katılım göstermişlerdir. Gezi Parkı eylemleri sırasında ve sonrasında yapılan çeşitli etkinlikler ve forumlar aracılığıyla kent sakinleri, kamusal bir alanı yeniden üretmek ve o alanla bütünleşmek istemişlerdir. Wall Street hareketi; ekonomik nedenlerden ötürü ortaya çıkmasına rağmen, zamanla ivme kazanarak kamusal bir alanın kent

sakinleri tarafından tasarlanmasını ve kurgulanmasını ele alan, geniş kapsamlı bir hareket haline gelmiştir. Gezi Parkı eylemleri ise tam anlamıyla bir şehir hakkı talebi olarak ortaya çıkmıştır. Adil, eşitlikçi ve katılımcı bir kent mekanı, eylemciler tarafından talep edilmiştir. Wall Street hareketi ve Gezi Parkı eylemleri taşımış oldukları bu özellikler itibariyle şehir hakkı yaklaşımıyla uyum gösteren kentsel-toplumsal hareketlerdir.

Wall Street eylemlerine ve Gezi Parkı eylemlerine katılım gösterenlerin sloganları her iki hareketin talep ve beklentilerini anlamamız açısından önemlidir. Wall Street eylemlerinde yoğun olarak kullanılan sloganları incelediğimizde (demokrasi, şirketleşme değil. Oligarşiye son. İnsanların ihtiyacı, şirketlerin açgözlülüğü değil. Amerikan rüyasını koru…) genel olarak ekonomik içerikli sloganların ve taleplerin belirleyici olduğunu görmekteyiz. Gezi Parkı eylemlerinde sıkça kullanılan sloganlara baktığımızda ise (bu kez gündemi halk yarattı, apolitik gençlik sokağa dökülürse, genç, yaşlı, herkes burada, bu halk bir harika dostum, duygusal halkız vesselam…) genel itibariyle yaşam tarzı ve sosyal hak ve özgürlüklerin dikkate alındığını görmekteyiz.

Karşılaştırmalı kriterler dışında her iki eylemi de inceleyecek olursak, Wall Street eylemlerine yoğun olarak aşağıdakiler ve kaybetmişler başlatmışken, Gezi Parkı eylemlerini daha çok beyaz yakalılar başlatmıştır. Her iki eylem de bir gençlik hareketi olarak başlamıştır. Her ikisi de bünyesinde farklı grup ve sınıfları barındırdıklarından, heterojen özelliklere sahiplerdir. Wall Street eylemleri ile Gezi Parkı eylemlerinin ortak bir manifestosu ya da lideri yoktur.

Çalışmaya ilişkin olarak çeşitli kriterler düşünülmüştür. Düşünülen kriterler arasında eylem süreçlerinin toplum üzerindeki yansımaları, medya kuruluşlarının eylemlere nasıl yaklaştığı, dava dosyalarının basına yansıması yer almaktadır. Ardıl araştırmalara bu kriterlerin dahil edilmesi sağlıklı ve bütüncül bir çalışmanın ortaya konulması açısından oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ARSLANEL, Nazan Müşfika (2017). Türkiye'de Demokrasi Sürecinde Sivil Toplumun Gelişimi, İstanbul: Çizgi Kitabevi.

BAYSAL, Uzunçarşılı Cihan (2011). "Kent Hakkı", Türkiye'de Hak Temelli Sivil Toplum Örgütleri, Ed. Özgür Görkmen, Ankara: Odak Ofset Matbaacılık.

BİLGE, Muhittin (2009). Türk Modernleşmesi ve Sivil Toplum. Ankara: Binyıl Yayınevi.

CASTELLS, Manuel (2013). İsyan ve Umut Ağları İnternet Çağında Toplumsal Hareketler. Çev. Ebru Kılıç, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

CASTELLS, Manuel (2017). Kent, Sınıf, İktidar, Çev. Asuman Türkün. Ankara: Phoenix Yayınevi.

FEYZİOĞLU, Metin (2013). Türkiye Ağaca Neden Sarıldı?. Haz. Nesrin Turhan ve Özge Şener, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

GERBAUDO, Paolo (2014). Twitter ve Sokaklar: Sosyal Medya ve Günümüzün Eylemciliği. Çev. Osman Akınhay, İstanbul: Ceyhan Matbaası

GÖNENÇ, Akpınar Ayşenur (2001). Sivil Toplumun Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi. Haz. Levent Gönenç, Ankara: Altkitap Yayınları.

HARCOURT, Bernard (2013). İşgal Et İtaatsizlik Üzerine Üç Tez. Çev. Elif Ersavcı, İstanbul: Kolektif Yayınları.

HARVEY, David (2015). Asi Şehirler Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru, Çev. Ayşe Deniz Temiz, İstanbul: Metis Yayınları.

İNALCIK, Halil (2017). Osmanlı ve Modern Türkiye. 5. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.

İNAL, Kemal (2014). Gezi, İsyan, Özgürlük: Sokağın Şenlikli Muhalefeti, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. KELEŞ, Ruşen (2015). Kentleşme Politikası. Ankara: İmge Kitabevi.

KOCABAŞ, Arzu (2006). Kentsel Dönüşüm ve Yennileştirme. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

LEFEBVRE, Henrı (2015). Kentsel Devrim. Çev. Selim Sezer, İstanbul: Sel Yayıncılık.

LEFEBVRE, Henrı (2017). Şehir Hakkı. Çev. Işık Ergüden, İstanbul: Sel yayıncılık.

MARDİN, Şerif (2018). Türk Modernleşmesi, İstanbul: İletişim Yayınları.

MUTLU, Ahmet ve Yücebatmaz, Yücel Nazlı (2013). Türkiye'de Kent Hakkı. Ankara: Orion Kitabevi.

NEUMAN, Lawrance (2014). Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar. Çev. Sedef Özge, 7. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.

ÖNDER, Fahrettin (2008). Kentli Hakları ve Yerel Siyaset, Haz. Hulusi Şentürk, İstanbul: Okutan Yayıncılık.

PUNCH, F. Keith (2005). Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar, Çev. Dursun Bayrak ve Zeynep Akyüz, Ankara : Siyasal Kitabevi.

TAN, Gökhan ve Çakmak, Sinan vd. (2014). Gözün İsyanı Gezi. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.

TONAK, Ahmet (2013). Kent Hakkından İsyana, İstanbul, Agora Kitaplığı.

TUNÇAY, Mete (2012). Eleştirel Tarih Yazıları. Haz.Bahadır Türk ve Emrah Eriş, Ankara: Liberte Yayınları.

TUNÇAY, Mete (2015). Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931), İstanbul: Yurt Yayınları.

TUNCEL, Gökhan (2011). Sivil Toplum ve Devlet, İstanbul: Bilsam Yayınları.

ZİZEK, Slavoj (2013). Dünyadaki İsyanların Anlamı, İstanbul: Agora Kitaplığı.

MAKALELER

ADANALI, Adnan Yaşar (2011). "Dünya'dan "Kent Hakkı" için Kentsel Mücadele Örnekleri: Hindistan, Dominik Cumhuriyeti, Brezilya, Venezüella ve ABD". Eğitim Bilim Toplum Dergisi, 9 (36): 14-30.

AKBIYIK Nihat ve Öztürk, Musa (2012). "Sivil Toplum ve Sosyal Medya Perspektifinde "Arap Baharı" ve "Wall Street'i İşgal Et" Eylemleri". İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimer Dergisi, 21: 1003-1025.

ASLAN, Seyfettin (2010). "Türkiye'de Sivil Toplum". Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (31): 260-265.

ASLAN, Şükrü (2004). "Toplumsal Mücadeleler ve Kent Bir Yerel Deneyim: Ümraniye Mustafa Kemal Mahallesinin Kuruluş ve Yasallaşma Süreci". İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, 3 (9): 110-118.

BAYHAN, Vehbi (2014). "Yeni Toplumsal Hareketler ve Gezi Parkı Direnişi". Birey ve Toplum Dergisi, 4 (7). 40-47.

BAYSAL, Uzunçarşılı Cihan (2011). "Kent Hakkı Yeniden Hayat Bulurken". Eğitim Toplum Bilim Dergisi, 9 (36): 35-42.

ÇAHA, Ömer (1995). "Cumhuriyet Türkiye'sinin İlk Yıllarında Sivil Toplum". İslami Araştırmalar Dergisi, 8 (2): 100-105.

ÇAHA, Ömer, (2000). "Osmanlı'da Sivil Toplum". Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 49 (3): 38-46.

DE SOUZA (2011). “Hangi Kentte Hangi Hak? : Politik-Stratejik Netliğin Müdafaası”. Eğitim, Bilim, Toplum Dergisi, Çev. Aytaç Demirci, 9 (36): 185-192.

DOĞAN, İlyas (2007). “Türkiye’de Tek Partili Dönemde Sivil Toplum”. Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 5 (9): 4-10.

ERTAN, Akkoyunlu Kıvılcım (2008). “Kent Hakkı Üzerine Düşünceler”. Amme İdaresi Dergisi, 41 (2): 135-140.

GÖNÜLLÜ, Günay (2014). “Çevresel-Kentsel Hakların Gelişimi: Dünyada ve Türkiye’de Kentsel Haklar”. İnsan Hakları Yıllığı Dergisi, 32: 35-45.

GÜNDOĞDU, İsmail (2013). “Haziran İsyanının İki Temel Dinamiği Üzerine”. Praksis Dergisi, Gezi Özel Sayısı: 35-44.

GÜMÜŞ, Tarık (2010). “Demokrasilerde Sivil Toplum ve Devlet Sivil Toplum İlişkisinde Karşılaşılabilecek Sorunlar”. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 18 (2): 532-540.

GÜLER, Mahmut (2012). “Kentsel Haklar, Kapitalizm ve Katılım”. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66 (1): 60-70.

GÜLER, Atilla Mehmet (2013). “Kriz ve Yeni Toplumsal Hareketler: İşgal Et Örneği”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

GÜL, Sallan Songül ve Sezer, Merve vd. (2015). “Eylemcilerin Gözünden Bir Sosyal Hareket ve Kent Hakkı Talebi Olarak Taksim Gezi Parkı Eylemleri”. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (2): 13-18.

HARVEY, David (2008). “Kent Hakkı”. New Left Review, Eylül-Ekim, (53): 2-5.

KARASU, Mithat Arman (2008). “Kentli Haklarının Gelişimi ve Hukuki Boyutları”, TBB Dergisi, (78): 38-48.

ÖNER, Volkan Recep ve Osmanoğulları, Fırat (2017). “Kentli Haklarına Karşı Şehir Hakkı: Farklılıklar, Benzerlikler ve Eğilimler”. Emek Araştırma Dergisi, 8 (11): 75-84.

ÖZKİRAZ, Ahmet ve Arslanel, Nazan (2015). “Türkiye’de 1945-1960 Döneminde Sivil Toplum Örgütlerinin Varlığı Meselesi”. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 10 (1) 5,-12.

PEKTAŞ, Kadri Ethem ve Akın, Fehmi (2010). “Avrupa Kentsel Şartları Perspektifinde Bir Kentli Olarak Katılım Hakkı ve Türkiye”. Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, 6 (2): 25-32.

POLAT, Ferihan (2015). “Dünya Sistematik Krizinin Bir Parçası Olarak Gezi Parkı Direnişi”. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, (17): 107-115.

POLAT, Ferihan (2016). “Süreklilik ve Kopuş Teorileri Bağlamında Gezi Parkı Direnişi”. Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 3 (1): 8-14.

SARIBAY, Yaşar Ali (1997). "Türkiye'de Demokrasi ve Sivil Toplum". Liberal Düşünce Dergisi, (6): 38-45.

ŞAHİN, Zafer SAVAŞ (2013). "Kentli ve Mekansal Bir Protesto Hareketi: Taksim Gezi Parkı Olayları". Yerel Politikalar Dergisi, Temmuz-Aralık 2013: 75-83.

ŞEN, Besime (2011). "Kentsel Mekanda Üçlü İttifak: Sanayisizleşme, Soylulaştırma, Yeni Orta Sınıf". İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi, (44): 10-22.

ŞEN, Fulya (2015). "Kent Hakkının Korunmasında Bir Mücadele Alanı Olarak Alternatif Medya: Taksim Projesi ve Gezi Parkı Örneği". Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 9 (1). 145-153.

ŞEN, Seher (2012). "Kentlilik Üzerine Düşünmek". Eğitim, Toplum ve Bilim Dergisi, 110-117.

ŞENGÜL, Tarık (2015). "Gezi Başkaldırısı Ertesinde Kent Mekanı ve Siyasal Alanın Yeni Dinamikleri". Orta Doğu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi, 32 (1). 10-15.

TAMER, Gözübüyük Mine (2010). "Tarihsel Süreçte Sivil Toplum". Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 27 (1): 93-98.

ULUOCAK, Polat Gonca ve Özgür, Özge (2011). "Kentleşme-Kentlileşme Döneminde Sivil Toplumun Rolü". Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8 (1). 230-235.

ULUSOY, Ali (2009). "Yerel Yönetimler, Demokrasi ve Katılım". Politeknik Dergisi, 25-32.

YALÇINTAN, Murat Cemal ve Çavuşoğlu, Erbatur (2009). "Kentsel Dönüşümü ve Kentsel Muhalefeti Kent Hakkı Üzerinden Düşünmek". Mimar. İst Dergisi, 4-12.

YILDIRIM, Yavuz (2012). "İşgal Et" Hareketi Üzerine". Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 67 (1): 237-245.

YILDIRIM, Yavuz, "Kent Aracılığı İle Ortak Alanı Kurmak: Öfkeliler ve İşgal Et Hareketleri". Mülkiye Dergisi, 37 (1): 143-162.

YILDIRIM, Yavuz (2014). "Gezi Parkı Direnişini Toplumsal Hareket-Anarşizm Bağlantısıyla Anlamak". Alternatif Politika Dergisi, 6 (2): 267-273.

YILDIRIM, Yavuz (2017). "Şehir Hakkı Bağlamında Açık Alanların Siyasal ve Sosyal Kullanımı: Niğde Örneği". Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10 (4): 5-10.

YILMAZ, Genç Ayfer (2014). "Toplumsal Hareketin Kalbinde Yeni Bir Özne: Anneler Türkiye'de Cumartesi Anneleri Arjantin'de Mayıs Meydanı Anneleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz". Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi, 2 (1): 55-60.

YÜCEL, Hakan ve Aksümer, Gizem (2011). "Kentsel Dönüşüme Karşı Kent Hakkı Mücadelesi: Kazım Karabekir Mahallesi'nde Mekansal Kimlik ve Dayanışma Örüntüleri". Eğitim Toplum Bilim Dergisi, 9 (36): 120-130.

BİLDİRİLER

BALKIR, Gönül (2010). "Konut Hakkı ve İhlalleri: Kentli Haklarının Doğuşu". Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, Ekim 2010, 350-355.

ŞEN, Besime (2006). "Soylulaştırma ve Konut Sorunu: Kente Dair İyimser Beklentilerin Karşılanamaması". 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 6. Türkiye Şehircilik Kongresi, Planlama, Siyaset ve Siyasalar Bildiri Kitabı, İzmir, BRC Yayınları: 185-192.

RAPORLAR

Center for Electoral Politics and Democracy Fordham University: Wall Street Survey Results(2011).www.fordham.edu/info/24297/the_center_for_electoral_politics_and_democracy. 20.101.2019.

ETE, Hatem ve Taştan, Coşkun (2013). Kurgu ile Gerçeklik Arasında Gezi Olayları. Ankara: SETA Vakfı Değerlendirme Raporu, Temmuz 2013.

GENAR Araştırma Raporu (2013). Eylemlere Kimler Katılım Gösterdi? GENAR Araştırma ve Danışmanlık Şirketi, 10.12.2013.

Gezi Parkı Raporu (2013). Gezi Parkı ve Sonrasında Yaşananlara İlişkin Bir Değerlendirme Raporu, İstanbul: İnsan Hakları Derneği.

Gezi Parkı Olayları Raporu (2014). Türkiye İnsan Hakları Kurumu, Ankara: 2014/03.

KONDA Gezi Raporu (2014). Toplumun Gezi Parkı Olayları Algısı Gezi Parkı'ndakiler Kimlerdi? İstanbul: KONDA Araştırma ve Danışmanlık Şirketi, Haziran 2014.

Occupy Wall Street Survey Topline Dougles E. Schoen LLC, (2011). /occupy-wall-street-poll-results-conducted-in-nycs-zuccotti-park-october-. 20.01.2019.

ÖKTEN, Nur Ayşe ve Kurtarır, Erhan vd. (2013). Katılım Yokluğunda Gezi'de Direniş. İstanbul: TMMOB Şehir Plancıları Odası, 23.

Pew Research Center, (2011). http://www.pewresearch.org/ 22.02.2019.

SETA Araştırma Raporu, (2013) . "Kurgu ile Gerçeklik Arasında Gezi Eylemleri". Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Haz. Hatem Ete ve Coşkun Taştan, 16 Eylül 2013.

Taksim Gezi Parkı Eylemleri Raporu (2013). Gezi Parkı Etrafında Yaşanan Toplumsal Olaylara İlişkin İzleme ve Değerlendirme Raporu, Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü, Haziran 2013.

TEZLER

ARTUÇ, Demet (2016). Kentsel Dönüşümün Sosyal ve Mekansal Etkileri: Fikirtepe Dönüşüm Alanı. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

BATUR, Mevlüde (2014). Gezi Parkı Olaylarının Sosyal Medyaya Yansıma Biçiminin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Değerlendirilmesi: Facebook Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

ÇÖTELİ, Sami (2015). Sosyal Medyanın Yeni Tür Kamusal Alan Yaratması ve Toplumsal Hareketlere Katkıları: Taksim Gezi Parkı Olayları Örneği. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

DERTDEĞİL, Özge (2015). Gezi Parkı Direnişi Sürecinde Grafik Tasarımın Rolü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversite Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KAPLAN, Ezgi (2015). Kent Hakkı Boyutuyla Yeni Kentsel Toplumsal Hareketler: Gezi Parkı Eylemliliği Perspektifinden İstanbul Forum Deneyimleri Üzerine Bir Çözümleme. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KAPLANGİL, Diren (2010). Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Sivil Toplum ve Demokratikleşme. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KARAKEÇİLİ, Duygu (2015). Gezi Parkı Eylemleri İle Birlikte Maçka Demokrasi Parkı'nın Kullanım ve Anlam Açısından Dönüşümü. Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

KARAKUŞ, Olcay (2006). Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşları. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

KOÇ, Merve (2014). Kent Hakkı Bağlamında Down Sendromlu Bireylerin Kente Entegrasyonu. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

KORKMAZ, Mahmut (2014). Sosyal Medya- Kamu Politikaları Etkileşimi: Gezi Parkı Olayları Üzerine Bir Değerlendirme. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

KOYUNCU, Bertan (2015). Yeni bir Kentsel Mekanın Göstergesi Olarak Taksim Gezi Parkı Eylemleri. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

ÖNGÖR, Işılay (2018). 2000'li Yıllarda Toplumsal Hareketler ve Sivil Toplum Tartışmaları. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

SADRİ, Zeybekoğlu Senem (2008), Kentsel Dönüşüm ve Kent Hakkı: Fener-Balat Rehabilitasyon Programı ve Santral İstanbul Projesi Örnekleri. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

SİNE, Rengim (2016). "Geleneksel Medya ile Alternatif Haberlerin Analizi: Gezi Parkı Örnekleri", Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Social Attention Research Group (2011). http://www.sargsfu.ca/ 26.02.2019.

SOLMAZ, Yasemin (2013). Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Hareketler: İstanbul'da Kent Hakkı Mücadeleleri. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

TOSUN, Gülgün (1998). Demokratikleşme Sürecinde Devlet-Sivil Toplum İlişkisi ve Türkiye Örneği Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

YALEZE, Demir Hülya (2014). Kriz Yönetiminde Sosyal Medya'nın Kullanımı Üzerine Bir Analiz: Taksim Gezi Parkı Olayları Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

YÜCE, Nil (2016). Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Gezi Parkı Olaylarında Twıtter'ın Sivil Örgütlenmedeki Rolü: Taksim Dayanışması Örneği". Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Açık Radyo Kentin Tozu (2013). http://acikradyo.com.tr/program/kentin-tozu. 05.03.2018.

Adbusters (2011). https://www.adbusters.org/. 26.02.2019.

BAYHAN, Bahar (2013). "Kentin Gaspı ve Bir Toplumsal Uyanış Olarak Gezi Parkı Direnişi", http://www.arkitera.com/gorus/372/kentin-gaspi-ve-bir-toplumsal-uyanis-olarak-gezi-parki-direnisi, 24.04.2018.

Gezi Olayları Zaman Çizelgesi (2015). 2013/06/gezi-parki-protestolari-zaman-cizelgesi-ve-sokagin-istekleri/. 05.02.2018.

HABITAT I (1976). http://20yil.habitatdernegi.org/habitat-1.html/. 25.10.2017.

HABITAT III (2016). https://unhabitat.org/habitat-iii/. 15.11.2017.

Hard, Michel ve Negri, Antonio (2011). "Aşağı Manhattan'daki Meydan İşgali, Temsilin Başarısızlığında Söz Ediyor", http://www.sendika.org/. 16.02.2019.

İNTERNETHABER (2013). "Gezi Parkı Sloganları", //www.internethaber.com/. 20.03.2019.

OccupyWallStreet (2011). http://occupywallst.org/. 25.02.2019.

Red Hack (2014). https://twitter.com/kizilhack. 03.05.2018.

Somento (2013). https://twitter.com/somemtobyetiya. 04.05.2018.